

**KALKINMA AJANSLARININ
BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ:
TR41 BÖLGESİ**

Doktora Tezi

Güliz ÜNAL

Eskişehir 2022

**KALKINMA AJANSLARININ
BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ:
TR41 BÖLGESİ**

DOKTORA TEZİ

Maliye Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Abdurrahman TARAĞTAŞ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Güliz ÜNAL’ın “Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: TR41 Bölgesi” başlıklı tezi **8 Temmuz 2022** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 37. maddesi uyarınca ilgili maddeleri uyarınca, **Maliye Anabilim Dalında Doktora** Yeterlik tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı-Adı Soyadı

Üye (Tez Danışmanı): Doç. Dr. Abdurrahman TARAĞTAŞ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KARAL ÖNDER

Üye: Dr. Öğr. Üyesi B. Tuğberk TOSUNOĞLU

Üye: Doç. Dr. Ferdi ÇELİKAY

Üye: Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

KALKINMA AJANSLARININ BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ: TR41 BÖLGESİ

Güliz ÜNAL

Maliye Anabilim Dalı
Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz, 2022
Danışman: Doç. Dr. Abdurrahman TARAKTAŞ

Bu tez çalışmasında kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya etkileri incelenmek istenmiştir. Söz konusu etki destek verilen kuruluşların kurumsal yapıları, ihtiyaçları ve sorunları gibi kendi iç dinamiklerindeki farklılıklara, zamana ve bölge ihtiyaçlarına bağlı olarak değiştiğinden bir genelleme yapılamayacağı için nitel analiz yapılmıştır.

TR41 bölgesinde faaliyet gösteren kalkınma ajansının bu bölgeye etkisi, 2010-2016 yılları mali destek programlarının kurum/kuruluşlar üzerindeki etkileri dikkate alınarak, görüşme yöntemi ve doküman incelemesi ile derinlemesine araştırılmıştır. Çalışmanın temel amacı katılımcıların kalkınma ajansı desteğine ilişkin deneyimlerine veya problemlerine yükledikleri anlamları ortaya çıkarmak ve anlamaktır. Bu nedenle bu çalışmada; kalkınma ajanslarının, bölge kalkınmasına etkisini anlamaya odaklanılmıştır. Söz konusu desteklerin bölgeye etkisi; ortaya çıkan temalar üzerinden yorumlanmıştır. Bu temalar ise; “Destek öncesi durum”, “Destegin içeriği”, “Projenin amacı” “Hızlandırıcı etki”, “Hizmette iyileşme”, “İleri Teknoloji”, “Eğitim”, “İstihdam”, “İşbirliği”, “Motivasyon”, “Rekabetçilik”, “Sosyal ve kültürel etki”, “Sürdürülebilirlik”, “Tecrübe”, “Test ve akredite işlemi”, “Çevre”, “Yatırım”, “Yeni ve farklı değişim”, “Projenin mevcut durumu” ve “Görüş ve öneriler” dir.

Anahtar sözcükler: Bölge, bölgesel kalkınma, kalkınma planları, bölgesel kalkınma araçları, bölgesel kalkınma ajansları,

ABSTRACT

THE IMPACT OF DEVELOPMENT AGENCIES ON REGIONAL DEVELOPMENT: TR41 REGION

Güliz ÜNAL

Public Finance Department
Anadolu University, Institute of Social Sciences, July, 2022
Supervisor: Doç. Dr. Abdurrahman TARAKTAŞ

In this thesis study, the effects of development agencies on regional development were examined. Since the said effect changes depending on the differences in their internal dynamics such as the institutional structures, needs and problems of the supported organizations, time and regional needs, a qualitative analysis has been made since no generalization can be made.

The impact of the development agency operating in the TR41 region on this region was investigated in depth using the interview method and the document review, taking into account the effects of the financial support programs for the years 2010-2016 on the institutions/organizations. The main purpose of the study is to reveal and understand the meanings that the participants ascribe to their experiences or problems regarding the support of development agencies. Therefore, in this study; focused on understanding the impact of development agencies on regional development. The impact of the said supports on the region; interpreted through emerging themes. These themes are; “Pre-support situation”, “Content of support”, “Project purpose” “Accelerator effect”, “Improvement in service”, “Advanced Technology”, “Training”, “Employment”, “Collaboration”, “Motivation”, “Competitiveness”, "Social and cultural impact", "Sustainability", "Experience", "Test and accreditation process", "Environment", "Investment", "New and different change", "Current status of the project" and "Opinions and suggestions".

Keywords: Region, regional development, development plans, regional development tools, regional development agencies,

TEŞEKKÜR

Tez konumu ve araştırma yöntemini belirlemede bana yardımcı olan değerli hocalarım Doç. Dr. Abdurrahman TARAKTAŞ ve Prof. Dr. Şebnem TOSUNOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Tez izleme komitesinde yer alan değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KARAL ÖNDER, Dr. Öğr. Üyesi B. Tuğberk TOSUNOĞLU, Doç. Dr. Ferdi ÇELİKAY ve Prof. Dr. Semra GÜNAY AKTAŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Her zaman yanımda olan canım babam ve anneme, desteğini hep hissettiğim sevgili eşime, bu süreçte küçük yaşlarına rağmen özveriyi ve emeği anlayabilen canım oğlum ve kızıma,

Sonsuz teşekkürlerimle...

08/07/2022

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Güliz ÜNAL

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	v
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. BÖLGESEL KALKINMADA KAMU POLİTİKALARI	4
2.1. Bölge Kavramı	4
2.2. Bölge Çeşitleri	5
2.3. Bölgesel Kalkınma	9
2.4. Bölgesel Kalkınmada Kamu Politikalarının Rolü	10
2.4.1. Bölgesel kalkınmada kamu politikalarının temel ilkeleri	11
2.4.2. Bölgesel kalkınmada kamu politikalarının oluşturulma nedenleri	12
2.5. Bölgesel Kalkınma Araçları	14
2.5.1. Kamu gelirleri	15
2.5.1.1. Vergilerin bölgesel kalkınmaya etkisi	15
2.5.1.2. Harçların bölgesel kalkınmaya etkisi	19
2.5.2. Kamu Harcamaları	19
2.5.2.1. Reel kamu harcamalarının bölgesel kalkınmaya etkisi	19
2.5.2.2. Transfer harcamalarının bölgesel kalkınmaya etkisi	22
2.5.3. Bütçe	33
2.5.3.1. Bütçenin klasik işlevleri ve bölgesel kalkınmaya etkisi	33
2.5.3.2. Bütçenin çağdaş işlevleri ve bölgesel kalkınmaya etkisi	35
3. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI VE BÖLGESEL KALKINMA	37
3.1. Dünyada Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Kalkınma	37
3.2. Türkiye'de Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Kalkınma	42
3.2.1. 1923-1960 Dönemi planlama çalışmaları	42
3.2.2. 1960 Sonrası kalkınma planları	43
3.2.3. Türkiye'de kalkınma ajansları	47
3.2.3.1. Türkiye'de kalkınma ajanslarının kuruluş süreci	47

3.2.3.4. TR41 bölgesi	55
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	57
4.1. Araştırmanın Deseni	57
4.2. Veri Toplama ve Araştırma Süreci	58
4.2.1. Doküman incelemesi	59
4.2.2. Görüşme	59
4.3. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	61
4.4. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği	61
4.4.1. İnanılabilirlik	62
4.4.2. Aktarılabilirlik	62
4.4.3. Tutarlılık	63
5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	64
5.1. Dokümanlardan Elde Edilen Verilere İlişkin Bulgular	64
5.1.1. 1923'ten günümüze ülkemizde kalkınma politikalarında temel dokümanlara ilişkin bulgular	65
5.1.2. TR41 Bölge planı ve mali destek programlarına ilişkin bulgular	66
5.1.2. Dünya'da bölgesel kalkınma çalışmalarına ilişkin bulgular	72
5.2. Görüşmeden Elde Edilen Verilere İlişkin Bulgular	72
5.2.1. Destek öncesi durum	73
5.2.2. Projenin amacı	75
5.2.3. Desteğin içeriği	77
5.2.4. Hızlandırıcı etki	80
5.2.5. Eğitim	81
5.2.5.1. Mesleki yeterlilik ve mesleki kapasite	81
5.2.5.2. Eğitimde ortak faaliyetler	83
5.2.6. İstihdam	84
5.2.6.1. İlave istihdam	84
5.2.6.2. İstihdamda ortak çalışmalar	85
5.2.6.3. Nitelikli istihdam	86
5.2.7. İleri teknoloji	87
5.2.7.1. Teknolojik altyapının güçlenmesi	87
5.2.7.2. Teknolojik farkındalık	88
5.2.8. İş birliği	89
5.2.9. Motivasyon	90
5.2.10. Çevre	93

5.2.11. Rekabetçilik	94
5.2.12. Tecrübe	97
5.2.12.1. Kazanılan tecrübe ile yeni projelere başlama.....	97
5.2.12.1. Tecrübe paylaşımı	100
5.2.13. Sürdürülebilirlik	100
5.2.14. Sosyal ve kültürel etki.....	103
5.2.14.1. Dezavantajlı gruplar	103
5.2.14.2. Yurtiçi tanıtım	104
5.2.14.3. Yurtdışı tanıtım	106
5.2.15. Test ve akredite işlemi	108
5.2.16. Yatırım	109
5.2.17. Değişim	111
5.2.17.1. Farklı bakış açısı kazandırma ve uygulama	111
5.2.17.2. Proje kültürü oluşturma.....	113
5.2.17.3. Değişim yaratmaması.....	114
5.2.18. Ürün ve hizmet sürecinde iyileşme	114
5.2.18.1. Ürün veya hizmet kalitesinde artış	115
5.2.18.2. Verimlilik ve kapasite artışı	117
5.2.18.3. Ürün veya hizmete olan talepte artış	118
5.2.18.4. Müşteri memnuniyetinde artış.....	118
5.2.18.5. Maliyet avantajı.....	119
5.2.18.6. Gelir artışı.....	120
5.2.19. Projenin mevcut durumu	121
5.2.20. Kalkınma ajansı desteklerine yönelik öneriler	122
5.2.20.1. Proje değerlendirici.....	122
5.2.20.2. Ajans personeli	123
5.2.20.3. Evrak süreci.....	124
5.2.20.4. Süre uygulamaları.....	125
5.2.20.5. Bölgenin ihtiyaçlarına yönelik projelerin desteklenmesi.....	125
5.2.20.6. Eğitim	127
5.2.20.7. Kur farkları	127
6. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	129
KAYNAKÇA	135
EKLER.....	143
ÖZGEÇMİŞ.....	146

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Türkiye’de İBBS’e Göre Sınıflandırılmış Bölgeler	22
Tablo 2. Desteğin içeriği	103
Tablo 3. Rekabetçilik Temasında Öne Çıkan Görüşler	122

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Türkiye'de Kalkınma Ajansları ..	49
Şekil 2. Destek Öncesi Durum	73
Şekil 3. Projenin Amacı.....	76
Şekil 4. Eğitim alt temaları	81
Şekil 5. İstihdam alt temaları	84
Şekil 6. İleri Teknoloji Alt Temaları	87
Şekil 7. İş birliği Alanları	89
Şekil 8. Motivasyon etkisi	91
Şekil 9. Çevre etkisi.....	93
Şekil 10.Tecrübe alt temaları.....	97
Şekil 11. Kazanılan tecrübe ile yeni projelere başlama.....	98
Şekil 12. Sürdürülebilirlik etkisi.....	101
Şekil 13. Sosyal ve kültürel etki	103
Şekil 14. Yurtiçi Tanıtım	105
Şekil 15. Yurtdışı Tanıtım	106
Şekil 16.Yatırımlar	109
Şekil 17..Değişime etki.....	111
Şekil 18. Farklı bakış açısı kazandırma ve uygulama	112
Şekil 19. Ürün/Hizmette iyileşme alt temaları	115

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma-Geliştirme
BEBKA	: Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EIF	: Avrupa Yatırım Fonu
EURADA	: Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği
GES	: Güneş Enerjisi Santrali
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSYO	: Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları
IRIS	: Uluslararası Demiryolu Endüstrisi Standartları
İDB	: İzleme ve Değerlendirme Birimi
İİBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KDV	: Katma Değer Vergisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MİB	: Mali ve İdari işler Birimi
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PPKB	: Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi
PYB	: Program Yönetimi Birimi
SAP	: Yazılım Programı
SIL	: Emniyet Bütünlük Sertifikası
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TKB	: Türkiye Kalkınma Bankası
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKAK : Türk Akreditasyon Kurumu
YDO : Yatırım Destek Ofisi
YER-MEK : Türkiye’de Yerleşim Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışması

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın dünya üzerindeki yıkıcı etkisi beraberinde bölgesel dengesizliği de getirmiştir. Zira bölgesel dengesizlikler, ülke ekonomilerinin etkin ve verimli çalışmadığını göstermekte, ülkelerin genel gelişimine ve kalkınmasına engel olmaktadır. Söz konusu dengesizliklerin yalnızca belirli ülke gruplarında ya da bölgelerde değil de tüm dünyada ortaya çıkması, konuya ilgiyi artırmış ve alınacak önlemlere ilişkin tartışmaları da gündeme taşımıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lerin sonlarına kadar bölgesel dengesizliklerle mücadelede merkezi hükümetlerin etkin olduğu bölgesel kalkınma politikaları yoğun bir şekilde uygulanmış, fakat bunların yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle 1980'lerden sonra bölgesel kalkınma politikalarında bütün dünyada bir anlayış değişikliğine gidilmiştir. Bu kapsamda merkezi hükümetlerin etkin olduğu anlayış terk edilerek, bölgesel politikaların; yerel aktörlerin daha aktif olduğu, bölgelerin potansiyelini harekete geçirmeyi amaçlayan daha küçük ve esnek yapıları olan, merkezi hükümetlerden bağımsız bölgesel kuruluşlar eliyle geliştirilmesi ve uygulanması gündeme gelmiştir. Bu yeni bölgesel kalkınma görüşü geleneksel politikaların aksine bölgesel kalkınmanın tabandan tavana başka bir değişle yerelden merkeze doğru bir anlayışla sağlanabileceğini öngörmektedir. Bunu gerçekleştirebilecek kurumsal yapılar olarak da bölgesel kalkınma ajansları kurulmaya başlanmıştır.

Türkiye'de 1960'lı yıllardan itibaren ulusal planlarda bölgesel kalkınmaya yönelik çalışmalar yapılmış, kalkınmada öncelikli yöreler uygulaması başlatılmış ve sürdürülmüş, kamu yatırımlarının az gelişmiş bölgelere yapılmasına çalışılmış ve politika araçları kullanılarak bölgesel dengesizlikler giderilmeye çalışılmıştır. Söz konusu kamu politikası uygulamaları geleneksel politikalara uygun olarak merkezi yönetim tarafından belirlenmiş ve uygulanmıştır. Buna karşılık diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de bölgesel dengesizliklerin giderilmesi hususunda istenen başarı sağlanamamış, bölgesel dengesizlik artarak devam etmiştir. Bunun üzerine 2000'li yıllarda dünyadaki gelişmelere uygun olarak Avrupa Birliği'nin de etkisiyle tabandan tavana bölgesel kalkınma politikası anlayışını benimseyen bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması ve bölgesel politikaların bu kuruluşlar eliyle hazırlanıp yürütülmesi gündeme gelmiştir. 2006 yılında ilk örnekleri İzmir ve Mersin illerinde kurulan kalkınma ajanslarının, diğer illerde de kurulmasına devam edilmiştir. Günümüzde Türkiye'de 26 adet bölgesel kalkınma ajansı faaliyet göstermektedir.

Kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya etkileri zamana, mekana ve bölgenin sahip olduğu potansiyel kaynaklara, ihtiyaç ve sorunlarına göre değişim göstermektedir. Hal böyle olunca her bölgede uygulanan bölgesel kalkınma politikaları da farklılıklar içermekte olup kalkınma ajanslarının bölgelerin kalkınmasına etkisi de bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Ülkemizde kalkınma ajanslarının faaliyet gösterdiği bölgelerin sosyo-ekonomik gelişme eğilimini, sektörel hedefleri, faaliyetleri ve altyapıların dağılımını belirlemek için kalkınma ajansları koordinasyonunda hazırlanan bölge planları da bu anlamda temel belge niteliği taşımaktadır. Her bölge planının dayanağını oluşturan kalkınma planları ve ulusal stratejiler ise ortak amaçların yer aldığı dokümanlardır.

Bu çalışmada TR41 bölgesinde (Bursa, Eskişehir ve Bilecik) faaliyet gösteren kalkınma ajansının bölgesel kalkınmaya etkisi üzerine nitel bir araştırma yapılarak kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada, bölgesel kalkınmada kalkınma ajanslarının; kurum/kuruluşların ve dolayısıyla bölgenin kalkınmasına etkisi; TR41 bölgesi özelinde kamu ve özel sektöre sağlanan ve proje teklif çağrısı ile ilan edilen mali destek programları (2010-2016) özelinde incelenmiştir. Bölgesel kalkınmada kalkınma ajanslarının etkisi konusunda yapılan çalışmalarda genelde; paydaş kurumlar, ajans çalışanları ile anket çalışmaları, OECD tarafından yayınlanan temel kriterler¹ ya da kalkınma ajanslarının çalışmalarını ortaya koyan belgeler üzerinden nicel analizler ya da karma yöntemler uygulandığı görülmüştür. Ajansların verdiği mali desteklerin içerik ve başlıkları zamana, mekana, bölgenin potansiyeline ve ihtiyaçlarına göre değişmektedir. Bu nedenle bu çalışmada kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya etkisi için belirli bir zaman aralığını kapsayacak şekilde araştırma yapabilmek için genel çıkarımlar yapmak yerine etkileri daha detaylı ortaya koyabilen ve derinlemesine araştırmaya imkan tanıyan nitel analiz yapılarak literatüre katkı sağlanmak istenilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde bölgesel kalkınmada kamu politikaları, bölgesel kalkınma araçları ele alınmış olup üçüncü bölümde bu araçlardan biri olan kalkınma ajanslarının dünyada ve ülkemizdeki gelişimi incelenmiştir. Dördüncü bölümde araştırmanın yöntemi; araştırma deseni, veri toplama süreci, veri toplama aracı olarak doküman inceleme ve görüşme yöntemleri, ulaşılan verilerin nasıl analiz edildiği, araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği başlıklarıyla açıklanmıştır. Beşinci bölümde ise

¹<https://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm> (Erişim Tarihi: 08.05.2022)

bölgesel kalkınma dokümanları ve görüşme yöntemiyle elde edilen bulgular ortaya koyularak analiz edilmiştir.

2. BÖLGESEL KALKINMADA KAMU POLİTİKALARI

Bu bölümde öncelikle bölge ve bölgesel kalkınma kavramları açıklanmakta, bölgesel kalkınmada kamu politikaları ve bölgesel kalkınma araçları incelenmektedir. Bu kapsamda kalkınma ajanslarında bölge kavramı, bölgesel kalkınmada kamu politikalarının temel ilkeleri, nedenleri, amaçları ele alınmakta, bölgesel kalkınma araçlarının neler olduğu açıklanmaktadır.

2.1. Bölge Kavramı

Ekonomik, kültürel, fiziksel, doğal kaynaklar gibi farklı bölge kıstasları olması nedeni ile bölge kavramı üzerine pek çok tanımlama yapılmakta olup net bir tanımlama bulunmamaktadır.

Türk Dil Kurumu tarafından bölge; “Sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası, mıntıka” olarak tanımlanmaktadır.²

Son yıllarda ekonomik, sosyal, teknolojik ve politik değişimlerin etkisiyle yaşanan küresel gelişmeler geleneksel bölge kavramını da tartışmaya açmıştır. Geleneksel anlayışta bölge, yan yana gelmiş yerel birimlerin mekansal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş bir birimdir. Küresel anlayışta ise bölge, ilişki ağı ile belirlenen, mekansal süreklilik koşulu olmayan yerellerin oluşturduğu, uluslararası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birimdir. İlişkiler ağının niteliği ve ilişkilerin yoğunluğu yerelin, dolayısıyla bölgenin gelişmişliğini belirler. Bu durumda yerel dinamikler ekonomik kalkınmanın ve bölgesel gelişmenin itici gücüdür. Yerel; küresel ekonomide bir aktör olarak, kırsal bir sanayi bölgesi olabileceği gibi, geniş bir nüfus-hizmet-üretim yığılmasına sahip bir metropoliten de olabilir.³

²<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi:01.04.2022)

³*Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, s.7-8, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_BolgeselGelisme.pdf (Erişim tarihi:05.06.2019)

2.2. Bölge Çeşitleri

Bölge kavramı bir devamlılık, ayırım, benzerlik ve bütünlük içermesinin yanında, bir genelleştirmeyi de içinde bulundurur⁴ ve gerek nitelik gerekse nicelik yönünden mekanda ortaya çıkan sosyo-ekonomik dengesizliklere konudur ve ölçek görevi görür.⁵

Genellikle bölge tanımı ile ilgili planlama literatüründe üç temel bölge kavramına rastlanılmaktadır. Betimsel analiz yönünden homojen bölge, sosyal ve ekonomik ilişkiler yönünden fonksiyonel bölge ve bölgesel gelişme politikalarının yürütülmesi yönünden plan bölge.⁶

Homojen bölgeler, mekânsal olarak yakın özellikler gösteren birim alanların gruplandırılmasından meydana gelir. Bu şekilde tanımlanan bölge; özel planlama, analiz ve yönetim amacıyla bir veya birden fazla kritere göre seçilebilir. Bölge planlama bakımından homojen bölge tarif etmenin en önemli rolü tarımsal planlama ile ilgili konularda ortaya çıkmaktadır.

Fonksiyonel bölge; coğrafi mekanın sosyal ve ekonomik ilişkiler temelinde tanımlanmasıdır.⁷ Bu kapsamda, bir fonksiyonel bölgede yer alan mekansal birimler bölge dışındaki birimlere göre birbirleri ile daha çok ilişkilidir. Yerleşim merkezleri arasındaki kademeli yapının tespiti ve büyüme kutuplarının yapısal analizlerinin yapılması fonksiyonel bölge çalışmalarına örnek olarak verilebilir.

Fonksiyonel bölgelerin belirlenmesinde kullanılabilecek değişkenler mal, hizmet, sermaye, göç ve iş ile ev arasında yolculuk hareketleridir. Genel olarak göç verilerinin düzenli olarak üretilmesi nedeniyle bu veriler fonksiyonel bölgelerin belirlenmesinde sıklıkla kullanılmaktadır.⁸

1982 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından fonksiyonel bölgelerin belirlenmesi için “Türkiye’de Yerleşim Merkezlerinin Kademelenmesi” (YER-MEK) çalışması yapılmıştır. Bu çalışma ile 16 fonksiyonel bölge önerisi geliştirilmiştir.⁹ Ancak sosyal ve ekonomik değişimler ile hızlı teknolojik gelişmeler ulusal, bölgesel ve yerel

⁴İ. Tekeli (2008). *Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 32.

⁵Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği (1993). *Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri*. Ankara, s. 16.

⁶Z. Dinler (1985). *Bölgesel İktisat*. Bursa:Uludağ Üniversitesi Basımevi, s.85.

⁷J.R. Boudeville (1966). *Problems of Regional Economic Planning*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

⁸E.M. Hoover and F. Giarratani (1999). *An Introduction to Regional Economics*. Regional Research Institute, West Virginia University, <http://www.rr.i.wvu.edu/WebBook/Giarratani/main.htm>, (Erişim tarihi:31.12.2019)

⁹Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (1982). *Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi*. Ankara.

düzeydeki mekânsal ilişki yapısını etkilemekte ve değiştirmektedir. İnsanların, malların, bilginin ve sermayenin akışının kolaylaşmış olması, coğrafi mekânın geçmişten farklı tanımlanmasına yol açmakta, mesafelerin kısıtlayıcı olmadığı uzmanlaşmış ağların oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle Türkiye’deki mevcut yerleşim sistemini ve yerleşimler arası ilişkileri yeni dinamikler çerçevesinde tanımlamak için sahada verilerin toplanması sürecinin kalkınma ajanslarının katkısı ile yürütüldüğü YER-MEK çalışması Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2019-2021 yıllarında tekrarlanmış ve il-ilçe durumlarını ortaya koyan kapsamlı raporlar hazırlanmıştır.¹⁰

Plan bölge kentten daha geniş, ülkeden daha küçük, yönetsel sınırları ulus yönetsel birim sınırlarıyla çakışan, ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilen, demokratik-katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip bir planlama ve yönetim birimi olarak tanımlanabilir.¹¹ Türkiye’de ilk plan bölge tanımlaması coğrafi temelde 1950 yılında Doğu Marmara Planlama Projesi ile yapılmıştır.¹²

Türkiye’de 1941 yılında, Birinci Coğrafya Kongresi’nde, topografya ve iklim koşulları esasına göre geliştirilen 7 coğrafi bölge sınıflandırması kullanılmıştır.¹³ Bölgesel gelişme alanında doğrudan bir politika üretilmesinin gündeme geldiği planlı dönem boyunca 7 coğrafi bölge sınıflandırması gerek mekana ait istatistiklerin sunulmasında gerekse bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesinde sıklıkla kullanılmıştır. Bu dönem boyunca kullanılan bir diğer bölge kavramı ise az gelişmiş bölge ile gelişmiş bölge kavramlarıdır.

1927-2003 yılları arasında farklı farklı bölge kavramı tartışmaları yaşanmış, bu süreçte farklı tanımlamalar altında ve sayıda bölge ifadeleri kalkınma planlarında yer almıştır. 2003 yılında Türkiye, yeni bir bölgesel sınıflandırma ile tanışmıştır. Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından 1970’lerden itibaren geliştirilmiş olan ve 1988’den itibaren AB mevzuatında yer almaya başlayan Avrupa Birliğinde bölgesel istatistiklerin tek bir mekansal sınıflandırmaya göre üretilmesi amacıyla geliştirilen The Nomenclature of Territorial Units for Statistics sınıflandırmasına Türkiye’de karşılık gelen İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının tanımlama çalışmalarına ise, 19 Mart 2001 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilen AB Müktesebatının Üstlenmesine

¹⁰<https://yversis.gov.tr/web> (Erişim tarihi:01.05.2022)

¹¹Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (2000). *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu* Ankara, s.8.

¹²DPT, 2000, a.g.k., 32.

¹³Devlet İstatistik Enstitüsü (2000). *Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş*. Ankara.

İlişkin Türkiye Ulusal Programı ve Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 8 Mart 2001 tarihli Çevre Konseyinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi kapsamında başlanmıştır. Bu çerçevede, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) koordinasyonunda 2001 yılında başlanan çalışma ile Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri tanımlanmıştır.¹⁴

İstatistiki Bölgeler, Bakanlar Kurulu’nun 28/08/2002 tarihli ve 2002/4720 sayılı Kararnamesi ile yürürlüğe girmiştir. Burada amaç; bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulmasıdır.¹⁵ Bu kararla birlikte İBBS, bölgesel istatistiklerin ve Kalkınma Ajansları başta olmak üzere ulusal/bölgesel gelişme politikaları ile AB uyum sürecindeki bölgesel gelişme politikalarının uygulama zemini olarak kullanılmaktadır. AB’de bölgesel istatistiklerin tek bir mekansal sınıflama ile üretilmesi amacıyla idari birim sınırları ve nüfus büyüklükleri dikkate alınarak düzey 1, düzey 2 ve düzey 3 olmak üzere üç farklı bölge tanımı geliştirilmiştir. İller düzey 3 seviyesi olarak kabul edilmiştir. Komşu illerin gruplandırması ile de 26 Düzey II ve 12 Düzey I Bölgeleri oluşturulmuştur.

¹⁴www.ka.gov.tr (Erişim tarihi: 01.04.2022)

¹⁵<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020922.htm#3> (Erişim Tarihi: 05.07.2020)

Tablo 1. Türkiye’de İBBS’e Göre Sınıflandırılmış Bölgeler

TR1	İstanbul	TR10	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		TR22	Balıkesir, Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir
		TR32	Aydın, Denizli, Muğla
		TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik
		TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara
		TR52	Konya, Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya, Isparta, Burdur
		TR62	Adana, Mersin
		TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın
		TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop
		TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
		TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
		TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır
		TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak: www.ka.gov.tr Erişim tarihi: 28.04.2022

2.3. Bölgesel Kalkınma

Kalkınma kavramının birden fazla tanımlaması yapılmaktadır. Genel anlamda bakıldığında kalkınma; üretimin ve kişi başına düşen milli gelirin artması, sosyal-kültürel ve ekonomik yapının gelişerek değişmesi ve bunların sürdürülebilir kılınması şeklinde tanımlanabilir.

Bölgesel kalkınma ise ülkelerin ekonomik, sosyal ve fiziki özelliklerine göre belirlenmiş bölgelerine, gelişme potansiyeline sahip oldukları alanlara uygun yatırımların; yerel dinamikler ve merkezi otorite işbirliği ile gerçekleştirilerek sürdürülebilir büyümenin sağlanmasıdır. Bölgesel kalkınmanın temeli, bölgesel dengesizliğin giderilmesi çalışmalarına dayanır. Bölgesel dengesizlik; belirli sınırlara sahip alanda bazı bölgelerin diğerlerine göre ekonomik, sosyal ya da kültürel olarak daha az ya da daha çok gelişmesi sonucunda ortaya çıkan dengesizlik halidir. Söz konusu bölgesel dengesizliklerin sebepleri farklılık gösterebilir. Bazı bölgelerde temel gelişmişlik farkı; nitelikli işgücü iken kimisinde teknolojik gelişim, bir diğerinde sahip olduğu doğal kaynaklar olabilir.

Bölgesel kalkınma kavramının ne olduğunu anlamak için ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma kavramlarına da değinmek gerekir. Ekonomik büyüme bir ülkede bir dönemde tüm mal ve hizmetlerin parasal ifadesi olan milli gelirdeki artış şeklinde rakamsal bir ifadeyle ortaya koyulurken, ekonomik kalkınma; bir ülkenin üretim yapısının yüksek katma değerli ürünler üretecek biçimde dönüştürülmesi ve ortaya çıkan ürünün o toplumu oluşturan gelir grupları arasında adaletli bir şekilde dağıtılarak yaşam standartlarının yükseltilmesidir.¹⁶ Kalkınmadan söz edilebilmesi için “sürdürülebilir büyüme, üretim ve tüketim kalıplarının yapısal değişime uğraması, teknolojik ilerleme, sosyal, siyasi ve kurumsal modernleşme ve yaşam şartlarında geniş çaplı iyileşme” olması gerektiği de kimi yazarlarca ifade edilmektedir.¹⁷

Bölgesel kalkınmanın sağlanması için öncelikle o bölgedeki gelişme potansiyeli olan alanların tespiti gerekmektedir. Bu tespit noktasında yapılacak araştırmalar sonucunda o bölgenin gelişme stratejisi ve bölge planı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bölge planı ile mevcut durum ortaya koyularak bölgesel kalkınmanın sağlanmasında temel kriterler belirlenir ve buna göre çalışma planları oluşturulur. Kalkınma ajansları

¹⁶M. Kaynak (2011). *Kalkınma İktisadı*. Ankara: Gazi Kitabevi. s.77.

¹⁷A. Üzümcü (2012). *İktisadi Büyüme (Teori, Model ve Türkiye Üzerine Gözlemler)*. İstanbul: Beta Yayınları. s.6.

tarafından hazırlanan bölge planları doğrultusunda o bölgede stratejik öneme sahip ve gelişme gösterebilecek alanlar, güçlü ve zayıf yönler ortaya koyulmaktadır. Ancak söz konusu bölge planlarının uygulanabilirliğinin sağlanması için planların yerelde de sahiplenilmesi ve uygulanması önem taşımaktadır.

2.4. Bölgesel Kalkınmada Kamu Politikalarının Rolü

Kamu kurumlarının ya da kamu çalışanlarının herhangi bir toplumsal konu karşısında yaptığı tüm faaliyetler kamu politikası olarak değerlendirilebilir. Çevre, enerji, sağlık, eğitim, turizm, vergilendirme, iç ve dış savunma, emniyet gibi çok çeşitli konu ve önemli alanlar kamu politikasının alanını oluşturmakta ve yol gösterici olmaktadır.¹⁸ Devletin kamu politikalarını uygulama aracı ise kamu maliyesidir.

Devletin gelirlerini, harcamalarını, açıkların finansmanını, varlık ve borçları ile diğer yükümlülüklerini inceleyen bilim dalı kamu maliyesidir. Kamu maliyesinin temel üç amacı; kaynak kullanımında etkinlik, bölüşümde etkinlik ve ekonomik istikrarın sağlanması olup bu amaçların gerçekleştirilmesi için maliye politikası kullanılır.

Maliye politikası; Devletin kamu harcamaları, kamu gelirleri ve kamu teşebbüsleri ile gerçekleştirdiği ekonomik faaliyetlerdir. Maliye Politikasının amaçları; ekonomik istikrar, gelir dağılımında adalet ve iktisadi büyüme ve kalkınmadır. Devletin ekonomik istikrarı sağlaması, hem enflasyonla mücadele etmesi hem de işsizliği önlemesi demektir. Gelir dağılımında adalet ise ulusal gelirin kişiler veya üretim faktörleri arasında adil dağılmasını ifade eder. Maliye politikasının bu amacı devletin sosyal yönünü göstermektedir. Ekonomik büyüme bir ekonomide milli gelirin yıldan yıla artışını ifade etmektedir. Kalkınma ise ekonomik büyümeyle birlikte sosyal birtakım göstergelerin iyileşmesini ifade eder. Söz gelimi hasta başına düşen doktor sayısı, öğrenci başına düşen öğretmen sayısı, okuryazarlık oranı, bebek ölüm oranları gibi sosyal iyileşme sağlanması kalkınma göstergelerindendir.

Kalkınma, zamana bağlı olarak değişen, dinamik bir kavramdır. Ülkelerin sahip oldukları ekonomik, sosyal ve fiziki kaynaklar ülkeden ülkeye ve ülke içinde farklı alanlarda da değişim göstermektedir. Bu durum ülkelerin ya da bölgelerin kalkınmasında çeşitlilikler ortaya çıkarmaktadır. Bu çeşitliliklerin yönetilmesi sırasında doğru kamu politikaları oluşturulması önem taşımaktadır. Her politika her yerde benzer sonuçları

¹⁸H. H. Çevik (1998). *Kamu Politikaları Analizi Çalışmaları Üzerine Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*. Amme İdaresi Dergisi, Cilt 31, Sayı 2. s.103.

vermez. Bölgelerin sahip olduğu ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziki özellikler arasındaki farklılıklar bazı bölgelerin daha hızlı gelişmesinin önünü açarken bazıları daha yavaş gelişme göstermektedir. Bu ise bölgesel dengesizliği beraberinde getirir. Söz konusu gelişmişlik farkı sadece az gelişmiş ülkelerde değil, gelişmekte olan ya da gelişmiş ülkeler de yaşanmaktadır. Söz konusu bölgesel dengesizlikler ülkede uygulanan kamu maliyesini temelden etkiler. Kamu maliyesinin etkin işlemesinin özü etkin bir maliye politikası ve para politikası uygulanmasından geçer. Sadece para politikasında gerçekleştirilmeye çalışılan istikrar kalkınma için yeterli olmayıp maliye politikasının istikrarı oldukça önem taşımaktadır. Maliye politikasında istikrarı yakalamak için kalkınmanın sürdürülebilirliği önem taşır. Kalkınmanın sürdürülebilirliği ise bölgesel kalkınma ile mümkündür. Bölgesel kalkınmanın önündeki engel olan bölgesel dengesizliklerin temeli gelir eşitsizliğinden, kaynakların etkin dağılmaması, kullanılmaması, iç ve dış pazardan yeterince yararlanamamaya, yatırımların sürdürülebilir olmamasına, sermayenin dengesiz dağılımına, eğitim düzeyinin düşmesine, insan kaynaklarının gelişmemesine, alt yapı sorunlarına kadar pek çok alana dayanmaktadır. Bu sorunlara çözüm bulabilecek kamu politikalarının geliştirilmesi maliye politikasının etkin işleyişi için oldukça önem taşımaktadır.

2.4.1. Bölgesel kalkınmada kamu politikalarının temel ilkeleri

Bölgesel kalkınma politikalarının ilkeleri sosyal karlılık, kalkınma kutbu ve halkın katılımı ilkeleridir. Kamu ve özel sektör, faaliyetlerini gerçekleştirirken temel amaçları yönünden farklılık göstermektedir. Kamusal faaliyetlerde temel amaçlardan biri sosyal fayda olup bu da beraberinde sosyal karlılığı getirirken özel sektörde temel amaç hayatta kalabilme ve düşük maliyetle yüksek kâr elde etmektir. Bu nedenle özel sektör kâr elde edemeyeceği alanlara yatırım yapmak istemez. Bu noktada kamu sektörü devrededir ve gelişmesi gerekli olan bölgelere yatırım yapar. Bu nedenle bölgesel kalkınma politikalarının birinci ilkesi; geri kalmış bölgelerde kısa vadede verimli olmasa bile, sosyal karlılığı yüksek, uzun vadede ekonomik olabilecek yatırımların devlet tarafından yapılmasıdır. Ekonomik yönden geri kalmış bölgeler için önemli olan; bölgelerarası ekonomik ve sosyal gelişme farklılıklarını minimize edecek, ekonomik karlılığı düşük, ancak sosyal karlılığı yüksek olan yatırımların kamu tarafından gerçekleştirilmesidir.¹⁹

¹⁹M. Ildırar (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Ankara: Nobel Yayın, s.17-18

F. Perroux kalkınma kutbu ilkesini tanımlamıştır. Ekonomik gelişme bir ülkenin tüm yörelerinde aynı anda görülmez. Gelişme belli kutuplarda yoğunlaşır. Bu bölgeler zaman içerisinde kalkınmanın merkezi haline gelirler. Gelişme belirli bir yoğunluğa eriştikten sonra da bütün ekonomiye yayılır.²⁰ Ekonomik gelişmenin başladığı kalkınma kutbunun bulunduğu bölgeler, sağladıkları dışsal ekonomiler nedeni ile hızla kalabalıklaşmaktadır.²¹

Halkın katılımı ilkesine göre ise bölge halkına mensup bireylerin, bölgesel kalkınma faaliyetlerine karar veya uygulama aşamasında, fiilen ya da danışman olarak katılmaları gerekmektedir. Böylelikle merkezi ve yerel yönetimlerin ekonomik ve politik kararları, halkın daha büyük bir kesimi tarafından genel kabul görebilir. Halkın yönetime katılmasında güçlü ve geniş tabanlı sivil toplum örgütleri, üniversiteler, özel sektör firma temsilcileri, organize sanayi bölgeleri, sanayi odaları, teknoloji geliştirme bölgeleri, dernekler, vakıflar, kooperatifler gibi yerel dinamiklerin katılımı oldukça önem taşımaktadır. Bu kapsamda 11.Kalkınma Planı'nın oluşturulması sürecinde kalkınma ajanslarının, illerde çalıştaylar gerçekleştirerek yerel dinamiklerin düşünce, talep ve önerilerini alarak merkeze iletmesi, planın oluşturulmasında halkın katılım ilkesinin bir örneğini teşkil ettiği söylenebilir.

2.4.2. Bölgesel kalkınmada kamu politikalarının oluşturulma nedenleri

Bölgesel kalkınmada kamu politikalarının oluşturulma sebepleri ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte bunlar; doğal ve coğrafi nedenler, sosyal, siyasi ve ekonomik nedenler ile tarihsel nedenler olarak sıralanabilir. Doğal ve coğrafi nedenler; iklim, bitki örtüsü, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile ulaşım, haberleşme gibi çeşitli unsurları etkileyen doğal koşulların ülke bazında dağılımını ifade etmektedir. Bu koşullar bulunduğu bölgede; tarımın mı sanayinin mi gelişeceğine, hangi ürünlerin üretileceğine, yatırımcının bu bölgeyi tercih edip etmeyeceğine ve yeraltı zenginliklerine bağlı sanayinin gelişimine etki ederek bölgenin gelişimine etki etmektedir. Bölgenin sahip olduğu yeryüzü şekilleri, yeraltı zenginlikleri ve iklim bazen ekonomik anlamda gelişme katkı sunarken bazen de ekonomik gelişimi olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin karasal iklim koşullarının hakim olduğu bir bölgede yetiştirilecek ürün çeşidi az iken, ılıman

²⁰B. H. Higgins and D. Savoie (2009). *Regional Development Theories and Their Application*, Transaction Publishing, United States of America. s. 90-91.

²¹N. Öztürk (2011/1). *Bölgesel Dengesizliklerin Yarattığı Sorunlar*. Bütçe Dünyası Dergisi. Sayı 35. s.31.

iklime sahip olan bölgelerde ürün çeşidi artmakta ve buna bağlı olarak bu ürünün hammaddesi olduğu sanayi dallarının dolayısıyla ekonomik yapının yönü değişebilmektedir. Bu değişimle birlikte bölgeler arasında hem farklı gelir düzeyleri hem de farklı yaşam standartları ortaya çıkabilmektedir.²²

Ekonomik, siyasi ve sosyal nedenler ise; sanayi, tarım ve hizmetler sektörlerinde sahip olunan imkanlara göre bunlardan birine ya da fazlasına odaklanmaya ve eğitime bağlı olarak bölgedeki işgücü verimliliğindeki değişimler, bölgedeki kamu yatırımlarının dağılımı, girişimcilik ve sermayenin yeterliliği, teknolojinin kullanım düzeyi, tasarrufların yatırıma dönüşebilme düzeyi ve hızı, tasarruf oranının yeterliliği, nitelikli veya niteliksiz göç, bölgede çalışanların yeterli düzeyde işçi haklarına sahip olup olmadığı, bölge halkının eğitim, sağlık ve kültür hizmetlerinden yeteri derecede faydalanma imkânının olup olmadığı, siyasi oluşumlara ve ülke yönetimine etkin katılımının olup olmadığı, nüfus artış hızının ekonomik büyümeye ayak uydurup uydurmadığı, sanayi tesislerinin sayısı ve üretim hacmi ile kişi başına düşen milli gelirin yeterli olup olmadığı gibi hususları içermektedir.²³

Tarihsel nedenler ise ülkelerin yönetim yapılarının tarihi bağları sebebiyle bazı önemli niteliklere sahip olması ve bu niteliklerin gelişimi etkilemesi, farklı ülkeler ile ilişkilerine tarihi olayların etki etmesi ve bu etki düzeyinin kalkınmaya olumlu veya olumsuz etkisi, geçmişten miras olarak kalan ekonomik ve sosyal kuralları ile politikaların ve anlaşmaların bugünkü yönetsel ve iktisadi yapıya etkisi gibi hususları içerisinde barındırmaktadır. Bu hususlara dayalı tarihi bağlar ülkelerin ekonomik, siyasi ve kültürel yapısını etkilediğinden bölgesel anlamda kalkınmayı da etkilemektedir. Bu etki sonrası oluşan farklı durumlar bölgesel dengesizliklerin oluşumuna sebebiyet verebilmekte, bu dengesizlikleri gidermek için de bölgesel kalkınma politikaları oluşturulmaktadır.²⁴

Coğrafi alanlar arasındaki ekonomik, sosyal, fiziki ve kültürel farklılıklar zaman içerisinde beraberinde bölgesel dengesizlikleri de doğurmuş ve bölgesel kalkınma politikaları geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bölgesel kalkınma politikaları geliştirilirken amaçlar doğrultusunda hareket edilmesi gerekir. Bu amaçlar sınırlanamamakla birlikte bir kısmı aşağıdaki şekilde sayılabilir.

²²A.Y. Gündüz (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*, Bursa: Ekin Kitabevi. s. 101

²³A.S. Önen (2007). *AB Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları*, Ankara Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 19-20.

²⁴A.Y. Gündüz (2006). a.g.k. 103

- Ekonomik kalkınma, sosyal ve fiziksel yenilenme, iş ve yatırım ortamını geliştirme, istihdamın teşvik edilmesi ve sürdürülebilir kalkınma,²⁵
- Ulaşım imkanlarını az gelişmiş bölgelerde geliştirme, emek piyasasını büyütme, finansal ve ticari kuruluşlar ile yardımcı hizmetleri arttırma, sosyal ortamı geliştirme, AR-GE ve yenilik harcamalarını arttırma,
- Ekonomide istikrarlı bir istihdam ve gelir artışı için, bölgesel üretim yapısının konjonktürel ve yapısal dalgalanmalara bağlı olarak düşmesinin önlenerek, rekabetçi üretim ve verimliliği arttırma,²⁶
- Kaynak aktarımı yoluyla bölgelerin gelişmişlik düzeylerini arttırarak, siyasi ve ekonomik istikrara da katkıda bulunma,²⁷
- Bölgeler arasındaki gelir ve refah dengesizliğinin azalabilmesi için, ekonomik kaynakların bölgeler arasında etkin ve eşit dağılımının sağlanması,
- Dünyada değişim gösteren bilim ve teknolojiye uyum sağlanması yönünde politika oluşturma,
- Yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre oluşturma

2.5. Bölgesel Kalkınma Araçları

Devlet uyguladığı kamu politikaları ile ulusal ve bölgesel kalkınmayı sağlamaya çalışmaktadır. Bunu yaparken de bölgelerin ihtiyaç duyduğu kamusal, yarı kamusal ve özel mallar üretmektedir. Kamusal malların finansmanında vergiler başlıca araçken, sosyal devlet olma özelliğinin gereği olan eğitim, sağlık gibi yarı kamusal malların finansmanının bazen vergiler gibi zorunlu bazen de gönüllü ödemeye karşılanmasını gerektirmektedir. Kamu iktisadi teşebbüsleri tarafından üretilen mal/hizmetler (seramik, konfeksiyon gibi) ise özel mallardır. Bu malların fiyatlarında her ne kadar piyasa fiyatları geçerli olsa da devlet bu fiyatları çeşitli sosyal, ekonomik ve siyasi nedenlerle piyasa fiyatlarının altında saptayabilmektedir.

Kamusal malların finansmanını ise kamu gelirleri ile sağlayan devlet, gelirlerin yeterli olmadığı yerde borçlanmaya gitmektedir. Kamu gelirleri, harcamaları ve

²⁵C. Shearlock, vd.(2000), *Regional Sustainable Development: Are The New Regional Development Agencies Armed with the Information They Require?*, *Sustainable Development*. s.80.

²⁶M. Ildırar (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayın. s.20.

²⁷S. Kahraman (2008). *AB-Akdeniz Bölgesel Politikaları ve Türkiye'nin Uyumuna*, *Journal of Yasar University*. s.1732.

borçlanma arasında dengeyi sağlayabilmek için ise bütçeyi kullanmaktadır. Bu denklem sağlanırken aynı zamanda bölgesel kalkınmanın da temel dinamikleri oluşmaktadır.

Bölgesel kalkınma politikaları bölgelerin gelişmişlik düzeylerine, zamana göre içinde bulunulan ekonomik, sosyal ve politik koşullara göre farklılık gösterirken buna paralel bir şekilde politika araçları da farklılık göstermektedir. Bölgesel kalkınma araçları genel başlıklar altında; kamu gelirleri, kamu harcamaları ve bütçe olarak sıralanabilir. Söz konusu ana başlıklar içerisinde detaylı açıklamalar aşağıda yer almaktadır.

2.5.1. Kamu gelirleri

Kamu gelirleri zorla elde edilen, zorlama olmadan elde edilen ve parasal işlemlerden elde edilen olmak üzere üç kategoride ele alınabilir. Zorla elde edilen gelirler; vergiler, harçlar, resimler, şerefîyeler, parafiskal gelirler, para cezaları, zorunlu borçlardır. Zorlama olmadan elde edilen gelirler ise; bağış ve yardımlar, teşebbüs ve mülkiyet gelirleri, isteğe bağlı borçlanma, mali tekellerdir. Parasal işlemlerden elde edilen gelirler; para basma (emisyon) ve devalüasyondur.

Bölgesel dengesizliklerin giderilerek bölgesel kalkınmanın sağlanmasında kullanılan araçlardan biri de kamu gelirleridir. Söz konusu kamu gelirlerinin bölgesel kalkınmaya etkileri bu kısımda açıklanmakta olup, resim, parafiskal gelir, para cezaları gibi devlet gelirleri içerisindeki payı vergilere göre oldukça az olan gelirler konusunda açıklama yapılmamıştır.

2.5.1.1. Vergilerin bölgesel kalkınmaya etkisi

Vergi; devlet ya da vergilendirme yetkisine sahip kamu kuruluşlarının kamu harcamalarını karşılamak üzere gerçek ve tüzel kişilerden karşılıksız, kesin, egemenlik hakkına ve kanuna dayalı olarak almış oldukları parasal tutarlardır. Vergiler konularına göre; gelir üzerinden alınan, servet üzerinden alınan ve harcamalar üzerinden alınan vergiler olmak üzere üç gruba ayrılırken üzerine düşen vergi yükünün yansıtılmasına göre dolaylı ve dolaysız vergi olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Genel olarak dolaysız vergiler mükellefin direk kendisinden alındığından dolaylı vergilere göre daha adil oldukları söylenebilir. Bunun nedeni ise; dolaysız vergilerin, yükümlünün ekonomik gücüne göre vergilendirme olanağının daha fazla olmasıdır. Ancak dolaylı vergilerin yükümlüsü anonim olduğu ve vergi yükü bir sonrakine yansıtıldığı için, bu vergilerin şahsileştirilebilmesi mümkün değildir. Gelir vergisi, kurumlar vergisi, veraset

ve intikal vergisi, motorlu taşıtlar vergisi ve emlak vergisi dolaysız vergi iken; damga vergisi, özel tüketim vergisi, özel iletişim vergisi, gümrük vergisi gibi vergiler dolaylı vergiler grubuna girmektedir.

Gelişmiş ülkelerde dolaysız vergilerin payları daha yüksekken gelişmekte olan ülkelerde dolaylı vergilerin payları daha fazladır. Ülkelerin siyasi yapıları ve gelişmişlik derecelerine göre, özellikle gelir üzerinden alınan dolaysız vergiler; vergisel teşvik mekanizmaları ve vergi denetim mekanizmaları yoluyla bölgesel kalkınmayı etkilemektedir. Harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergiler ise; tüketimin azaltılması, tasarrufların teşviki ve vergisel teşvikle yurtiçi sanayiinin gelişmesi ile bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması yönünden önem taşımaktadır.

Vergi gelirlerinin kamu gelirleri içerisindeki payı ne kadar yüksekse vergilerde yapılan düzenlemelerde toplumu bir o kadar etkilemektedir. Bu nedenle devlet, geliştirmek istediği alanlar için teşvik edici, önlenmek istenen alanlarda ise vergileri arttırarak kalkınmaya müdahale edicidir. 2021 yılında ülkemiz bütçesinde merkezi yönetim bütçe gelirleri içerisinde vergi gelirlerinin payı %70'tir. Bu oran 2020'de %68, 2019'da %66, 2018'de %69 ve 2017'te %71'dir.²⁸ Ülkemizdeki oranlara bakıldığında uygulanacak vergisel teşvik ya da önlemlerin önemli bir bölgesel kalkınma aracı olduğu görülmektedir. Bu çalışmada vergilerin bölgesel kalkınmaya olan etkisi temel vergi konuları üzerinden ele alınmaktadır.

Gelir vergilerinin bölgesel kalkınmaya etkisi;

Gelir üzerinden alınan vergiler; gelir vergisi ve kurumlar vergisidir. Gelir üzerinden alınan vergilerin ve mükellef sayısının fazlalığı o ülkenin gelişmişliğinin de bir göstergesidir. Gelişmiş ülkelerde dolaysız vergilerin toplam vergiler içerisindeki ağırlığı fazlayken gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelerde ise tam tersi bir durumun varlığı söz konusu olup dolaylı vergilerin toplam vergiler içerisindeki payı daha fazladır.²⁹ Bireylerin gelirleri üzerinden alınan vergilerin arttırılması satın alma gücünü daraltıcı etkisi ile birlikte sermaye birikimini daraltıcı etkiler yapmaktadır. Ancak; tasarruf yetersizliğinin devlet tarafından cebren ortadan kaldırılarak bölgesel kalkınmayı hızlandırmada kullanabilmesi de mümkündür. Bu etki, daha çok toplanan vergilerin kullanım alanı ile ilgilidir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde vergiler aracılığıyla toplanan

²⁸https://gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_18.xls.htm Erişim tarihi: 6.05.2022

²⁹H. Ay ve E. Talaşlı (2008). *Ülkelerin Ekonomik Gelişmişlik Seviyeleri ve Vergi Yapıları Arasındaki İlişki*. Maliye Dergisi, Sayı 154, s. 135-155.

gelirlerin yatırımlara değil, cari harcamalara yönelik olarak kullanılması söz konusudur. Bu nedenle devletin, bireylerin gelirleri üzerine koyduğu vergilerin ülkenin ve dolayısıyla bölgelerin ihtiyaç duyduğu yatırımlara yönlendirilmesi ve girişimciliği motive etmesi, bölgesel kalkınmayı önemli oranda etkilemektedir. Aksi takdirde gelir vergileri, yatırımlar yerine yalnızca cari harcamalara aktarıldığında adaletsizliğe ve toplumsal huzursuzluklara yol açarak kalkınmanın önünde engel teşkil edebilir. Ekonominin performansını belirleyen önemli etkenlerden biri olan tasarruflar, gelişmiş ülke vergi sistemlerinde olağan gelir olarak vergilendirilir. Tasarrufların getirisinin düşük olması, tasarruf edilen miktarı da düşürmektedir. Tasarruf oranlarının yatırımları finanse etmek için yetersiz olması girişimciliği ve yeni yatırımları azaltarak bölgesel kalkınmayı olumsuz etkileyebilmektedir.³⁰

Faiz, kar payı ve sermaye kazancı gibi değerlerden vergi alınması tasarrufların maliyetini arttırdığı gibi, bireysel tercihleri de olumsuz etkileyebilir. Tüketime oranla tasarrufun maliyetini azaltan bir vergi indirimi ise sermaye birikimini hızlandırarak; üretim, milli gelir ve toplam talepte artışa yol açabilir. Bu artış yatırımları ve girişimciliği teşvik ederek bölgesel kalkınmayı olumlu etkileyebilir.

Sağlanan vergisel teşvikler; kullanılabilir geliri arttırarak ve vergi tasarrufu sağlayarak yatırımın maliyetini düşürmek suretiyle yatırım karlılığını arttırır. Vergi için ayrılan fonların serbest kalmasını ve yatırıma dönüşmesini sağlayarak yatırımların finansmanını kolaylaştırır, yerli ve yabancı yatırımların hacmini genişletir. Tüm bu gelişmeler ise istihdamın arttırılması, mükelleflerin çalışmasını olumlu etkileyerek verimlilikte artışı, vergi kayıp ve kaçığının azalmasını, eğitim, sağlık hizmetlerinde etkinliğin sağlanmasını, rekabet edebilirliği artırma gibi yapısal gelişmeleri sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkileyebilir.

Gerek gelir vergisi gerekse kurumlar vergisi yönünden incelendiğinde firmalara uygulanan vergisel teşviklerin de bölgesel kalkınmaya olumlu etkisi ön plana çıkmaktadır. Ülkemizde 15/06/2012 tarihli ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konan Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar kapsamında yer alan teşviklerin uygulanması açısından iller, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınarak altı bölgeye ayrılmıştır. Ülkemizde teşvik sistemi; genel teşvik, bölgesel teşvik, öncelikli yatırım konuları ve stratejik yatırımların teşviki şeklinde

³⁰A. Ulusuy ve B. Karakurt (2002). *Vergi İndiriminin Ekonomik Etkileri*. Vergi Dünyası. Sayı:254. s.104.

uygulanmaktadır. Bölgesel teşvikler belirlenen bölge ayırımları esas alınarak uygulanmaktadır. Söz konusu teşvik uygulamaları arasında gelir ve kurumlar vergisi muafiyet ve istisnaları ile vergi indirimleri, gelir vergisi stopaj desteği, sigorta primi desteği yer almaktadır. Farklı bölgelerde farklı sektörlerle ve yatırım tutarlarına uygulanan muafiyet, istisna ve indirim oranları ile vergisel uygulamalar bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılmaktadır. Bölgesel gelişmişlik düzeyi 1. bölgeden 6. bölgeye doğru azalırken uygulanan vergisel teşviklerde farklılık göstermektedir. Daha az gelişmiş bölgelere daha fazla vergisel teşvik sağlanabilirken, bazı yatırım konularına da bölge ayırımı gözetmeksizin daha fazla vergisel teşvik uygulanabilir. TR41 bölgesinde yer alan Bursa ve Eskişehir 1.bölgede yer alırken, Bilecik 2. Bölge teşviklerinden faydalanmaktadır.

Harcamalar üzerinden alınan vergilerin bölgesel kalkınmaya etkisi;

KDV, ÖTV, Gümrük Vergisi, Damga Vergisi gibi vergiler olan ve dolaylı vergi türüne giren; kişi ve kurumların mal ve hizmet satın almaları yoluyla dolaylı yoldan ödedikleri bu vergileri tarh etmek ve toplamak daha kolay olduğu için gelişmekte olan ülkelerde bu vergilerin vergi gelirleri içerisindeki payı daha yüksektir. Bu vergilerde farklı farklı uygulamalarla bölgesel kalkınmaya katkı sağlayabilir. Milli sanayiye güçlendirmek ve yerli üretimi destekleyerek, ithal edilen ürünlerin üretimi sağlanarak, sanayinin sürdürülebilir kalkınmada ilerleyebilmesi için ithal ürünlere koyulan gümrük vergileri ile yerli üretim desteklenebilir. Bu destek yerelde etkisini hissettirerek bölgesel kalkınmanın itici gücü olabilir. Gümrük vergileri yoluyla yurtiçi sanayi korunabileceği gibi, lüks tüketimin azaltılması ve kaynakların yatırımlara yönlendirilmesi ile ülke kaynaklarının daha rasyonel kullanılması sağlanabilir. Ancak tüketim eğiliminin yüksek fakat gelir düzeyinin düşük olduğu ülkelerde dolaylı vergilerin ağırlığı toplumda gelir dağılımında dengesizliklere de yol açabilir. Bu nedenle dolaylı vergilerin kalkınmayı sağlamada yol açabileceği pozitif etkilerin, mümkün olduğunca lüks tüketim mallarını vergilendirecek şekilde kullanımı önemlidir. Vergilerin payı her ne olursa olsun yapılan düzenlemelerde vergiler aracılığıyla bölgesel kalkınma farklı seviyelerde etkilenebilir.

Vergisel teşviklerle firmalara uygulanan KDV indirimi, iadesi, muafiyet ve istisnası, Gümrük Vergisi muafiyeti uygulamaları firmaların gerçekleştirecekleri yatırımda ödeyecekleri vergi yükünü hafifleteceğinden yatırımcıyı teşvik eder. Bölgeler arasındaki dengesizliği gidermede ve bölgesel kalkınmada ihtiyaç duyulan, ithalat bağımlılığı yüksek ürünlerin üretimi ve belirli bir sabit yatırımın üzerinde olan stratejik

yatırımların söz konusu vergisel teşviklerle desteklenmesi gelişme için önem taşımaktadır. Söz konusu destekler bölgesel kalkınmanın hız kazanması gereken alanlara kaydırılmasında önemli birer etkidir.

2.5.1.2. Harçların bölgesel kalkınmaya etkisi

Harç; kamu kurum ve kuruluşlardan bazılarının sundukları hizmetlerden dolayı aldıkları paradır. Noter, yargı ve tapu hizmetleri en temel örneklerdir. Harcı ödemeyen hizmeti alamaz. Bir bölgeye yatırım yapmak isteyen yatırımcının bu süreçte iş yeri kurmaktan başlayarak faaliyete geçtiği zamana kadar noterden tapuya pek çok işlemde harç uygulaması ile karşı karşıya kalması söz konusudur. Bu aşamalarda işlemlerin hızı ve harç maliyetlerinin makul tutarda olması yatırımcı için önem taşımaktadır. Özellikle yabancı yatırımcılar bu süreler konusunda oldukça dikkatlidir. Ülkeler arasında yatırım süreçlerinin kolaylığı açısından karşılaştırma yapılırken yatırım süresi ve bürokrasinin azlığı yatırımcıda olumlu bir algıya sebep olurken, aksi bir durum tam tersi etki yaratabilmektedir. Bölgesel kalkınmanın temel unsurlarından birisi yatırımları artırmak ve yatırımcı çekmek olduğu için, harçların makul tutarda olması ve evrak işlemlerinin kısalığı yatırım artışına ve bölgesel kalkınmaya olumlu etki edebilir.

2.5.2. Kamu Harcamaları

Kamusal ihtiyaçların giderilmesinde, kalkınmada, gelir dağılımını iyileştirmede, kaynak dağılımını düzeltmede vd. devletin üstlendiği birçok görev kapsamında ortaya çıkan harcamalar kamu harcamasıdır. Ülkemizde genel bütçe, özel bütçe, düzenleyici denetleyici kurum bütçeleri, yerel yönetimler, sosyal güvenlik kurumları, döner sermayeli kurumlar, fonlar, kamu iktisadi teşebbüsleri gibi kamu kurumlarının harcamalarının tümü kamu harcamasıdır.

Kamu harcamalarının bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılması konusu; reel kamu harcamalarının (cari harcamalar ve yatırım harcamaları) ve transfer harcamalarının bölgesel kalkınmaya etkisi şeklinde iki temel başlıkta ele alınabilir.

2.5.2.1. Reel kamu harcamalarının bölgesel kalkınmaya etkisi

Reel yani gerçek harcamalar devletin tüketim harcamaları olup cari harcamalar ve yatırım harcamaları olarak iki başlıkta değerlendirilebilir. Cari harcamalar; genelde bir bütçe dönemi içinde tüketilen, idari hizmetlerin sağlanması ve sürdürülmesiyle ilgili olan

ısıtma, kırtasiye, aydınlatma gibi giderlerdir. Söz konusu harcamalar kamunun faaliyetlerini gerçekleştirirken verdiği hizmetin kalitesini ve kişilerin çalışma koşullarını etkilemektedir. Buda bölgesel kalkınmanın temel aktörlerinden biri olan kamu kurumlarında verimlilik ve kamunun sağladığı hizmetlerde etkinlik artışına sebep olarak bölgesel kalkınmaya katkı sağlayabilir.

Etkisi gelecek döneme geçse de cari harcama olarak nitelendirilen eğitim ve sağlık harcamaları da cari harcamadır. Sadece işgücüne sahip olmanın değil, nitelikli işgücüne sahip olmanın önemli olduğu günümüz dünyasında eğitime önem verilmesi gerekmektedir. Buda devletin görevleri arasındadır. Devlet bu görevi yerine getirirken beşeri sermayeyi geliştirmek için çeşitli eğitim harcamaları yapar. Bunu yaparken ise bölgelerin işgücü potansiyelleri, ihtiyaçları önem taşımaktadır. Bölgesel kalkınmayı gerçekleştirerek uluslararası rekabet edebilirliği sağlamada yüksek teknolojiyle Ar-Ge odağında ürünler üretmek için bunları yapabilecek bilime dayalı eğitim imkanları sağlamak ve akılcı nesiller yetiştirmek için eğitime yapılan harcamalar bölgesel kalkınmayı arttırabilir.

Sağlık harcamaları ise emek verimliliğini arttırarak bölgesel kalkınmaya katkı sağlayabilir. Beşeri sermaye, tanım gereği, bireylerin yaşamları boyu edindikleri bilgilerin, becerilerin ve tecrübelerinin tümü şeklinde ifade edilmektedir. Fakat, kavrama daha geniş kapsamlı bakıldığında beşeri sermaye, toplumdaki bireylerin üretim süreçleri ile ilgili olarak bir yandan sahip oldukları bilgilerinin, becerilerinin, yeteneklerinin ve tecrübelerinin, işine olan duygusal bağlılığının, davranışlarının ve değerlerinin ulaştığı düzeyi; diğer yandan bedensel ve zihinsel zindeliğini ya da sağlamlığını ifade eden bir kavram olarak tanımlanmaktadır.³¹ Bireylerin nitelikli eğitimlerinin yanı sıra sağlıklı olmaları da beşeri sermaye açısından önemlidir. Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı sağlık tanımına göre sağlık, fiziksel ve zihinsel olarak optimum olma durumunu ifade etmektedir. Bireylerin ve ülkelerin sağlık harcamaları için gelirlerinden ne kadar kaynak ayırdıkları hususu gelişmişlik seviyelerini göstermektedir. Sağlık harcamalarının gayri safı yurt içi hasıla içindeki payı, yaşam beklenti süresi, doğum oranı, ölüm oranı, nüfus artış hızı, kişi başı sağlık harcamaları, kamu sağlık harcamaları şeklinde sıralanabilmektedir. Bu göstergelerin bölgesel bazlı karşılaştırmaları da o bölgelerin kalkınmışlığının birer göstergesidir. Devletler farklı gelişmişliklere sahip olan bölgelere

³¹A. Keskin (2011). *Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye*. Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi. s.128.

bu konu başlıklarında harcama yapmayı planladığında mevcut durumlarına bakarak, bölgeler arası farklılığı en aza indirecek şekilde sağlık harcamaları yapabilir. Dünyada 65 yaş ve üzeri nüfusta görülen artış ve bu yaş grubunun sağlık harcamalarının fazlalığı da devletleri bu alanda tedbir almaya yöneltmektedir. Bu yaş grubunun fiziksel, ruhsal, sosyal ve ekonomik açılardan rahat edebilecekleri sağlık koşullarının sağlanması da uzun vadede bölgesel kalkınmanın bir göstergesidir.

Yatırım harcamaları ise; dayanıklı mallar için yapılan, faydası birden fazla yıla etki eden, üretim faktörlerinin verimliliğini ve üretim kapasitesini arttırmak için yapılan harcamalardır. Türkiye’de bugüne kadar 11 adet 5 yıllık Kalkınma Planı uygulamaya koyulmuştur. Devlet söz konusu kalkınma planları ile bölgesel kalkınmanın kilit rolünü üstlenmektedir. Bunu yaparken de ulaşımdan lojistiğe, çevreden enerjiye, turizmden sağlığa, pek çok sektörde alt yapı ve diğer üretim/hizmet kapasitesini geliştirici yatırımlar yapmaktadır. Kamu yatırımlarında bölgesel öncelikler gözetilerek sosyo-ekonomik açıdan dengeleyici ve bölgesel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkları azaltıcı projelere ağırlık verilebilir.

Devlet tarafından kamu yatırımları; büyümeye, özel kesim yatırımlarını desteklemeye, bölgelerin gelişme potansiyelini harekete geçirerek bölgesel kalkınmaya, üretim, istihdam ve ülke refahını artırmaya azami katkı sağlayacak alanlara yönlendirilebilir. Kamu ve özel kesim yatırımları birbirlerini tamamlayacak şekilde bütüncül bir bakış açısıyla ele alınarak, kamu yatırımları, özel sektör tarafından gerçekleştirilemeyecek ekonomik ve sosyal altyapı alanlarında yoğunlaştırılabilir. Kamu altyapı yatırımları; bölgesel kalkınma için gerekli olan, özel kesimde üretim maliyetlerinin azaltılmasını, yeni üretim kapasitelerinin oluşturulmasını, böylece üretimin yenilikçi ve rekabetçi gelişmesini destekleyecek şekilde planlanıp uygulanabilir. Bölgesel kalkınmaya hizmet eden söz konusu yatırım harcamaları; ihtiyaç, sorun ve bunlara ilişkin çözümleri analiz eden sektörel çalışmalar, raporlar, bölge plan ve stratejileri, eylem planları ve nitelikli yapılabilirlik etütlerine göre yapılabilir. Bu kapsamda kamu yatırım harcamaları, bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkı sağlayacak şekilde planlanarak, yatırımların mekânsal dağılımında, geçmiş yıllardaki yatırım tahsislerinin dağılımı ve gelecek döneme ilişkin bölgesel politikalar dikkate alınabilir.

2.5.2.2. Transfer harcamalarının bölgesel kalkınmaya etkisi

Milli gelir üzerinde doğrudan bir etkisi olmadan, satınalma gücünün el değiştirmesi şeklinde gerçekleşen, karşılığında mal ve hizmet elde edilemeyen harcamalar transfer harcamalarıdır.³² Transfer harcamalarının reel harcamalardan temel farkı bu harcamaların transferi alan kişinin harcamasına bağlı olarak toplam talep üzerinde etki yaratmasıdır. Transfer harcamaları sonucunda oluşacak net etkiyi alıcı olan bireylerin tüketim kararları belirlemektedir.

Transfer harcamaları **cari transferler** ve **sermaye transferleri** şeklinde iki grupta ele alınabilir.³³ Cari transfer harcaması transfer harcamalarının cari dönemi kapsayanlarıdır. Sermaye birikimi hedeflemeyen ve cari nitelikli mal ve hizmet alımını finanse etmek amacıyla yapılan karşılıksız ödemelerdir. Sermaye transfer harcaması ise bütçe dışına sermaye birikimi amaçlayan veya sermaye nitelikli mal ve hizmetlerin finansmanı amacıyla yapılan karşılıksız ödemelerdir.³⁴ Bu tanımda bahsi geçen sermaye nitelikli mal ve hizmet harcamaları; sabit sermaye edinimleri, gayrimenkuller ya da gayri maddi aktiflerin edinimi için yapılan ve devlet mal varlığını artıran ödemelerdir.

Cari transfer harcamalarının bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi kaynağın hangi alanlara tahsis edildiği konusuyla oldukça önemlidir. Yapılan harcamanın yapıldığı yere, kuruluşa ve sektöre göre iyi bir koordinasyon altında kaynak tahsisi politikaları ile gerçekleştirilmesi durumunda bölgesel kalkınmaya olumlu etkisi olabilir. Bunun için bölgesel ihtiyaçların ve sektörlerin doğru tespiti ile söz konusu alanlara yapılan cari transferler bölgesel kalkınmaya katkı sağlayabilir. Ülkemizde 2021 yılı bütçesine bakıldığında toplam harcama tutarı yaklaşık 1,3 trilyon TL iken transfer harcamaları bunun %41'ini oluşturarak yaklaşık 545 milyar TL olup, bunun yaklaşık 536 milyar TL'si cari transfer harcamalarından oluşmaktadır.³⁵ Bu bağlamda bakıldığında cari transfer harcamalarının toplam harcama içerisindeki payının %39 gibi önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Ülkemizde cari transferler; kar amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferler, hane halkına yapılan transferler, devlet ve sosyal güvenlik kurumlarından hane halkına fayda ödemeleri, yurt dışına yapılan transferler, görev

³²D. Heald ve A. McLeod (2002). *Constitutional Law, The Laws of Scotland: Stair Memorial Encyclopaedia*. Edinburgh: Butterworths

³³<http://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/> (Erişim tarihi:30.12.2019)

³⁴https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/11/11-ekorehber_2020-2022.pdf (Erişim Tarihi:30.12.201)

³⁵<https://www.sbb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-kanunlari/#1641213662573-9b5a3ec5-5eb2> (Erişim Tarihi:06.05.2022)

zararları ve hazine yardımları olmak üzere altı kategoridedir. Söz konusu kategoriler ve bölgesel kalkınmaya etkisi aşağıda ele alınmaktadır.

Kar amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferler; dernek, birlik, vakıf üniversitesi, sosyal amaçlı fonlar, mesleki yeterlilik kurumu gibi kuruluşlara yapılan ödemelerdir. Sivil toplum kuruluşları bölgesel kalkınmanın önemli aktörlerindendir. Bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesinde; kamu, üniversite, sanayi ve sivil toplum kuruluşları iş birliği oldukça önem taşımaktadır. Günümüzde artık tabandan tavana bölgesel kalkınmanın gerekliliği tüm dünyada kabul görmüş olmakla birlikte, tabandan gelen sesin merkeze aktarılmasında en önemli görevlerden biri de sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir. Söz konusu kuruluşlara kendi mevzuatları ile verilen görevler dışında bir görev verilmesi durumunda devlet bunlara ödeme yapabilir.

Hane halkına yapılan transferler; eğitim, sağlık, barınma gibi muhtelif amaçları gerçekleştirmek üzere ve cari nitelikli harcamalarına katkı amacıyla hane halkına yapılan karşılıksız ödemelerdir. Bu harcamalar sosyal devlet olma ilkesinin bir gereğidir. Bölgesel kalkınma için sosyal kalkınmanın sağlanması gerekir. Bölgesel kalkınma sadece ekonomik büyüme anlamına gelmez. Ekonomik ve sosyal gelişmenin birlikte sağlanması gerekliliği devletin bu alanda harcama yapmasını gerektirir. Bölgesel kalkınmışlığın temel göstergelerinden biri de beşeri sermayenin gelişmişliğidir. Beşeri sermayenin gelişmesi için devlet, eğitimde burs uygulamaları ve muhtaç erbaş ve er ailelerinin tedavileri gibi sağlık harcamaları ile bunu desteklemektedir.

Devlet ve sosyal güvenlik kurumlarından hane halkına fayda ödemeleri; bu ödemeler tüm nüfusu veya belli bir bölümünü bazı sosyal risklere karşı korumak için yapılan transferlerdir. Sosyal yardımlara örnek olarak sağlık hizmetlerin sağlanması, işsizlik sigortası ve sosyal güvenlik emekli maaşları verilebilir. Belli başlı bazı sosyal güvenlik yardımları hastalık ve sakatlık yardımları, doğum ödemeleri, çocuk veya aile ödemeleri, işsizlik yardımları, emekli maaşları ve dul ve yetimlere ödenen maaşlar ve ölüm için yapılan yardımlardır. Sosyal devlet olma ilkesi gereği yapılan harcamalardır.

Yurt dışına yapılan transferler; dış ülkelere, uluslararası kurum ve kuruluşlara veya yabancı kişi veya kuruluşlara cari nitelikli mal ve hizmet harcamalarını finanse etmek amacıyla yapılan karşılıksız ödemelerdir. Günümüzde bölgesel kalkınmanın uluslararası gelişmeleri takip etmeden ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği halinde olmadan sağlanması mümkün değildir. Bu kapsamda uluslararası kuruluşlar tarafından

yürütülen ve ülkenin taraf olarak içinde bulunduğu proje, program gibi faaliyetlerin cari nitelikli giderlerine katılım sağlanabilir.

Görev zararları; Devlet tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde, T.C. Devlet Demiryolları, Toprak Mahsulleri Ofisi gibi kamu teşebbüsleri, sosyal güvenlik kurumları, Ziraat Bankası, Eximbank gibi mali kurumlar, döner sermayeli işletmeler, İşsizlik Sigortası Fonu gibi fonlara veya diğer teşekküllere kendi mevzuatları ile verilen görevler dışında bir görev verilmesi durumunda müdahale alımları ve destekleme zararları için yapılacak ödemeler de dâhil olmak üzere, verilen bu görevin ifası sonucu oluşan ve mahrum olunan kârı da içeren zararı ifade eder.³⁶ Söz konusu kurumlar özel sektörle pek çok alanda ortak çalışmalar yapan ve süreçte zincirin birer halkası olan kurumlardır. Bu kurumlarda istikrarı sağlamak ve bunun özel sektöre ve sosyal hayata yansımalarının olumlu olması için devlet bu alanlara kamu harcaması yaparak müdahale edebilir. Aynı zamanda bölgesel kalkınmanın da birer aktörü olan bu kurumlara yapılan müdahalenin temel amacı, bölgesel ve ulusal istikrarı sağlamak ve sürdürülebilir kılmaktır. Kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte yapılan planlama çerçevesinde rekabete dayalı bir bölgesel kalkınma anlayışı oluşmaktadır. Bu değişimde kamu iktisadi teşebbüsleri etkin rol oynamaktadır.

Kamu iktisadi teşebbüsü kavramı ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, genel olarak kamusal kaynakları kullanmak suretiyle ekonomik alanda faaliyet gösteren devlet kuruluşları olarak ifade edilebilir. Ülkemizde 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’de KİT’ler iktisadi devlet teşekkülleri ve kamu iktisadi kuruluşları olarak ikili bir ayırıma tabi tutulmuştur. İktisadi Devlet Teşekkülü; sermayesinin tamamı devlete ait, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan, kamu iktisadi teşebbüsüdür. Kamu İktisadi Kuruluşu ise; sermayesinin tamamı Devlete ait olup tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak üzere kurulan ve gördüğü bu kamu hizmeti dolayısıyla ürettiği mal ve hizmetler imtiyaz sayılan kamu iktisadi teşebbüsüdür.³⁷

Kamu iktisadi teşebbüsleri bölgesel kalkınmanın birer aracıdır denilebilir. Genellikle gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme sürecini başlatmak ya da kalkınmayı hızlandırmak gibi ekonomik ve mali amaçlarla KİT’ler kurulur. Devletler; bölgesel kalkınma için gelişmesi gerekli olan temel öncelikli alanlar olan; su, elektrik, posta,

³⁶https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/11/11-ekorehber_2020-2022.pdf (Erişim tarihi: 30.12.2019)

³⁷<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.233.pdf> (Erişim tarihi:05.01.2020)

demiryolu ve denizyolları gibi tekelciliğe müsait olan ve de toplum menfaatini yakından ilgilendiren işkollarında faaliyetlerin kamu teşebbüsleri tarafından yürütülmesini uygun bulabilir. Bu alanlarda özel sektörün aksine öncelikle sosyal fayda ve kalkınma odaklı faaliyet gösteren devletin temel araçlarından biri de KİT'lerdir. Bölgesel kalkınma için gerekli olan üretime katkıda bulunulması, özel sektörün giremediği işlerin yapılması, istihdamın arttırılması, teknolojik ilerlemenin sağlanması, rekabet koşullarının düzenlenmesi, fiyat istikrarının ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yardımcı olunması için devletler KİT kurabilir.³⁸ Bu çalışmalarda devletin temel amacı bölgesel kalkınmanın olmazsa olmazı olan ekonomik refahı arttırmaktır.

KİT'lerin bölgesel kalkınmada ekonomik rolüne ilave olarak sosyal yönü de bulunmaktadır. KİT'ler ile üretici ve tüketicinin korunması yoluyla sosyal refahın maksimize edilmesi de amaçlanır. Türkiye'de bölgesel kalkınma için gerekli olan sosyal devlet anlayışına uygun olarak birçok kamu işletmesi kurulmuştur. Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Toprak Mahsulleri Ofisi gibi mahsulün değerinin altında satın alınmasını engellemesi; kamu bankaları tarafından düşük faizli kredi verilmesi; bazı belediye bünyelerinde kurulan satış mağazaları ile ucuz ürün sağlama yoluyla üretici ve tüketicini koruması amacıyla kurulmuş olan kamu işletmeleri bunun birer örneğidir. Devlet halk sağlığını korumak, çeşitli sosyal sınıflar arasında adil dağılımı sağlayarak bölgesel farklılıkları ve dengesizlikleri gidermek için de Et ve Balık Kurumu, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü gibi kamu iktisadi teşebbüsleri aracılığıyla kalkınmada rol oynayabilir.³⁹

Bunlara ilave olarak devlet, bölgelerde yer alan KİT'lerin çoğunun tekel özelliği taşımaları ve devletten mali yardım almaları sebebiyle iflas kaygılarının bulunmaması nedeniyle ortaya koyduğu ürün/hizmet kalitesinin düşüklüğü ve ortaya çıkan zarar nedeniyle bölgesel kalkınmanın önünde engel teşkil eden bazı KİT'leri özelleştirme yoluna giderek, mülkiyeti ve yönetimini özel sektöre devredebilir. Böylece serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırarak, sermaye piyasasının gelişimini hızlandırarak, ekonomide verimliliği ve etkinliği arttırarak, bölgesel kalkınmada rekabet edebilirliği ve ekonomik refahı arttırmayı amaçlayabilir.

³⁸N. Geriş (2006). *Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları ve Telekom Özelleştirmesinin Çalışanlar Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

³⁹Ö. Topçuoğlu (2016). *Özelleştirmenin Etkinlik ve Verimliliğe Yansıması: Çimento Sektörü Üzerine bir Uygulama*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Hazine Yardımları; bütçeden, karşılıksız olarak, ilgili mevzuatına göre ve kaynak aktarılan kurumların bütçe açıklarının finansmanı gibi amaçlarla özel bütçe kapsamındaki idarelere, düzenleyici ve denetleyici kurumlara, sosyal güvenlik kurumlarına, mahalli idarelere, fonlar ile diğerlerine yapılacak cari nitelikli hazine yardımlarına ilişkin ödemeler (yönetim giderlerine katılma payı dâhil) bu grupta yer almaktadır.

Devlet, bölgesel kalkınma denilince sadece o bölgedeki özel sektör kuruluşlarının değil, bunlarla birlikte, sektöre ve bölgeye insan kaynağı, denetim ve kontrol, süreç yönetimi, iş birliği gibi konularda hizmet sunan kurum ve kuruluşların gelişimi ve ihtiyacı ile bu alanlara harcama yaparak katkı sağlayabilir. Devlet, kurumları aracılığıyla sağladığı destek ve teşviklerle, bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek isteyebilir. Bu kurumlar; kalkınma ajansları, KOSGEB gibi farklı yapılardaki kurumlar olabileceği gibi direk ilgili bakanlıklarda olabilir. Türkiye’de destek ve teşvikler önceki yıllarda daha genel başlıkları içerirken son yıllarda daha odaklı destek ve teşvik mekanizmalarının ön plana çıktığı görülmektedir. Devlet destekleri hibe ya da farklı koşullarda geri ödemeli destekler şeklinde olurken; vergi, faiz, sigorta primleri gibi alanlarda avantajlı indirimleri ya da muafiyetleri kapsayan teşvikler de bulunmaktadır. Ülkemizde devlet destek ve teşvikleri farklı konu başlıklarına göre farklı farklı kamu kurumları aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda; sanayi, Ar-Ge ve inovasyon, girişimcilik, çevre ve enerji, tarım ve hayvancılık, kültür ve turizm, ihracat, yatırım ve istihdam gibi farklı konu başlıklarına göre Kalkınma Ajansları, KOSGEB, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, TÜBİTAK gibi kurumlara ilave olarak ilgili bakanlıklarla da destek ve teşvik sağlanabilmektedir.

İlgili Bakanlıklar Eliyle Sağlanan Belli Başlı Teşvik ve Destekler;

Bölgesel kalkınmanın temel iki aktörü olan kamu ve özel sektörün birbirini tamamlayıcı şekilde hareket etmesi oldukça önem taşımaktadır. Bu kapsamda özel sektörün faaliyet alanlarına devletin, destek ve teşvik uygulamaları ile katkı sağlaması ve yol gösterici olması bölgesel gelişmenin itici gücünü oluşturabilir.

Dünyanın bir noktasında meydana gelen ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmeler küreselleşmenin etkisiyle diğer pek çok noktada hissedilir hale gelmiştir. Değişim ve teknolojik gelişime ayak uydurmak ve gelişmelerin gerisinde kalmamak için ülkelerin sadece belirli bir bölgesinde değil, tüm bölgelerinde topyekün kalkınma temel amaç olmaktadır. Bu kapsamda devlet, bölgelerin ihtiyaçlarına göre ya da ortaya çıkan sektörel ve tematik ihtiyaçlara göre destek ve teşvik unsurlarını devreye sokabilir. Söz konusu

desteklere dair konu başlıkları; ilgili bakanlıklara, sektörlerle ve zaman göre değişim gösterebilir.⁴⁰ Bu nedenle bu çalışmada son dönemlerde bölgesel kalkınmada özellikle ön plana çıkan; inovasyon ve girişimcilik konuları ile organize sanayi bölgeleri eliyle devlet desteği üzerinde durulmuştur.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından uygulanan genel teşvik kapsamında; bölgesel ve stratejik yatırımlar ile Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ekinde yer alan teşvik edilmeyecek yatırım konuları ve bazı özel koşulları sağlayamayan yatırım konuları hariç, yine kararın 5. maddesinde belirtilen sabit yatırım tutarları ve üzerindeki yatırımlar, bölge ayrımı gözetmeksizin Gümrük Vergisi muafiyeti, Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası, Gelir Vergisi Stopajı desteğinden (6. bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için) yararlanabilir.

Bölgesel teşvik uygulamalarında; karar ekinde yer alan iller itibariyle, illerin karşısında belirtilen sektörler, karar ekinde yer alan EK-2A'da illerin bulunduğu bölgedeki şartları sağlamaları halinde; Gümrük Vergisi muafiyeti, KDV istisnası, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği., yatırım yeri tahsisi, faiz desteği (3., 4., 5. ve 6.bölgelerdeki yatırımlar için), Gelir Vergisi stopajı desteği (6.bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için), sigorta primi desteğinden (6. bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için) yararlanabilir.

Stratejik yatırımların teşviki uygulamasında; söz konusu kararın 8.maddesinde belirtilen kriterleri sağlayan ithalat bağımlılığı yüksek ürünlerin üretimine yönelik yatırımlarda Gümrük Vergisi muafiyeti, KDV istisnası, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsisi, faiz ve kar payı desteği, KDV iadesi, Gelir Vergisi stopajı desteği ve sigorta primi desteğinden (6. bölgede gerçekleştirilecek ve /veya teknoloji odaklı sanayi hamlesi programı kapsamında desteklenmesine karar verilen yatırımlar için) yararlanılabilir.

Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve böylelikle bölgesel kalkınmanın sağlanmasında öncelikli alan ve sektörlerin bu şekilde sıralanan destek ve teşvik unsurları ile devlet müdahalesiyle desteklenmesi oldukça etkili olabilir. Devlet tarafından desteklenmesi ve teşvik edilmesi ile özel sektörün ve kar amacı gütmeyen kurumların

⁴⁰www.yatirimadestek.gov.tr (Erişim tarihi:01.03.2022)

faaliyet alanlarının kolaylaştırılması, yatırım ortamının iyileştirilmesi ile bölgesel kalkınmaya katkı sağlanabilir.

Devlet tarafından bu teşviklere ilave olarak ulusal ve bölgesel kalkınmada öne çıkan temel başlıklarda, ilgili bakanlıklar düzeyinde sağlanan desteklerde bulunmaktadır. Bunlardan biride günümüzde oldukça önem taşıyan AR-GE ve inovasyon destekleridir.

İnovasyon latince innovare-innovatus kökünden gelmektedir, yeni ve değişik bir şey yapma anlamındadır. Türkçe karşılığı olarak kullanılan yenilenme, yenilik ve yenileşim kelimeleri inovasyon kavramını tam olarak ifade edememektedir. Çünkü yapılan bir yenilik ticarileştirilmediği sürece inovasyon olarak adlandırılmamaktadır.⁴¹

Günümüzde emek ve sermaye gibi geleneksel üretim faktörleri yerine, bilginin öneminin daha da arttığı ve üretim sürecine yoğun olarak girdiği düşünsel bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bir ülke açısından gelişmişliğin ölçüsü, bilim ve teknolojiadaki çalışmaları ile yakından ilgilidir. Bu kapsamda inovasyon kabiliyetindeki artış da bölgesel kalkınma için önemli bir araç halini almaktadır. Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan 2019 Küresel Rekabet Raporu'na göre 141 ülke arasında inovasyon kabiliyeti açısından Türkiye 49.sırada yer almaktadır.⁴² OECD'nin saptamalarına göre, son 25 yılda özellikle gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümelerinde inovasyonun katkısı %50'den fazladır.⁴³

Günümüz dünyasında ülkelerin bölgesel kalkınmalarını sağlamaları için rekabet edebilirliklerini arttırmaları gerekir. Rekabet edebilirliğin artması için ise Ar-Ge ve inovasyona yatırım önem taşımaktadır. Araştırma ve geliştirme; insan, kültür ve toplum bilgisinden oluşan bilgi birikiminin arttırılması ve bilgi birikiminin yeni uygulamalar tasarlamak için kullanılması için sistematik olarak yapılan çalışmalardır.⁴⁴ Günümüz dünyası insana ve insanla var olan bilim ve teknolojiye yatırım yapan, bunların ticarileşmesine ortam hazırlayan, bilgi tabanlı bir ekonomi üzerine şekillenmektedir. Araştırma ve geliştirmeye (Ar-Ge) yapılan yatırımlar bir ülkenin gelişime dönük yönünün

⁴¹Y. Atasoy (2007). *Dinamik dışsallıkların inovasyon ile büyüme üzerinde etkileri ve Türkiye'nin mevcut durumu*. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Trabzon.

⁴²http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (Erişim tarihi:14.11.2019)

⁴³Prof. Dr. A. Soyak (Mart 2008). *Teknoekonomi Politikaları Işığında Ulusal Yenilik Sistemi ve İnsan Faktörü*, Bilim ve Ütopya Dergisi, sayı 165.

⁴⁴Frascati Kılavuzu (OECD) (2002). *Araştırma ve Deneysel Geliştirme Taramaları İçin Önerilen Standart Uygulamaları* https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/kilavuzlar/frascati_tr.pdf (Erişim tarihi:15.11.2019)

de habercisi olarak söylenebilir. Ar-Ge harcamalarının GSYİH oranı %2'den fazla olan ülkeler gelişmiş ülke grubunda yer almaktadır.⁴⁵

Türkiye geçmişte özel sektör teknoloji gereksinimini genellikle, teknolojileri ithal ederek çözmüştür. Bu da Ar-Ge'ye yapılacak olan yatırımların olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Ancak yurt dışından satın alınan lisanslarda sorunlar olması ve lisans fiyatlarının artması gibi nedenlerle Ar-Ge ve inovasyon rekabette çok önemli bir unsur haline gelmektedir. Devlet de günümüzde Ar-Ge yatırımları için vermiş olduğu teşvikleri arttırmaktadır.⁴⁶ Türkiye İstatistik Ofisi (TÜİK) verilerine göre, 2020'de yaklaşık 14,3 milyar TL olan Ar-Ge faaliyetlerine yönelik harcamaların Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki oranı %0.28'dir. Söz konusu oranın artırılması, bölgesel kalkınmada rekabet edebilirliğin, gelişmenin ve sürdürülebilirliğin temel kriterlerinden biri olarak belirtilebilir.

Günümüz dünyasında bölgesel ve ulusal kalkınmada desteklenmesi önemli görülen bir diğer önemli konu ise girişimciliktir. Girişimci üretim faktörlerini bir araya getiren ve kâr elde etmek amacıyla hareket ederek risk alan kişi olup önemli bir ekonomi motoru olduğu söylenebilir. Girişimcinin ekonomiye somut olarak katkı sağlaması ve sürekli bir yenilik oluşumunu takip ederek hareket etmesi, daha çok ürün ve hizmetin oluşmaya başlamasına, istihdam yaratılmasına, refahın artmasına bölgesel kalkınmaya katkı sağlayabilir. Girişimci yaşadığı bölgeyi tanıyarak potansiyel gelişme alanlarını anlayabilir. Üstlendikleri riski tedarikçiler, müşteriler gibi paydaşları ile paylaşmak için kilit roller üstlenebilirler.⁴⁷ Turizm, kültür, eğitim ve sağlıkta refah düzeyini artırma, istihdamı artırma, işsizliği azaltma ve iş gücünün bölgede kalmasını sağlama vb. alanlarda bölge kalkınmasına katkı sağlayabilirler.⁴⁸

Girişimcinin bölgesel kalkınma üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan araştırmalar, girişimcilerin yüksek katma değer, yeni iş olanakları, istihdam oluşturma, işsizliği azaltma ile bölgesel kalkınmaya katkıda bulunduklarını göstermektedir.

⁴⁵M. Yaylalı, Y. Akan ve C. Işık (2010). *Türkiye'de Ar-Ge Yatırım Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Eş-Bütünleşme ve Nedensellik İlişkisi: 1990-2009*. Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi. 5(2). s.13- 26.

⁴⁶M.K. Keleş (2007). *Türkiye'de Teknokentler: Bir Ampirik İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta. s.49.

⁴⁷J. Pearce, ve R. Robinson (2015). *Stratejik Yönetim*. Çeviren: Mehmet Barca, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık Eğitim Danışmanlık. s.388-389.

⁴⁸M. Marangoz, F. Kaya ve H. Bakan (2014).*Eğitim Alanı Girişimcilik Niyetini Nasıl Etkilemektedir? Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir İnceleme*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi. Cilt:3. Sayı:1. s.7-15.

Girişimcilik lke genelinde ve yerel bazda ekonomik ölçülerde olumlu etki yapmaktadır.⁴⁹

Girişimcilik faaliyetlerinin bölgesel kalkınmaya olumlu etkisine bakıldığında bunların kamu gücüyle de desteklenmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda verilen destekler bazen fikir aşamasında olurken, bazen üretim aşamasında bazen de ticarileştirme aşamalarında yaşanmaktadır. Girişimciliğin ülkede aktif olması için sermayeye ulaşabilmesi anlamına gelen finansmana erişimin kolaylaştırılması; güncel gelişmeleri daha yakından takip edebilmelerine ve aynı zamanda bölgesel kalkınmanın da ivme kazanmasına katkı sağlayabilir. Söz konusu sermayenin temini noktasında girişim sermayesi kavramı karşımıza çıkmaktadır. Girişim sermayesi yeni kurulan şirketlerin finansmanı dahil, uzun süredir faaliyette olan şirketlerin büyümeleri yönünde yapılan yatırımları kapsar. Gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de girişim sermayesi kavramının ortaya çıkmasına ve gelişmesine yol açan ana nedenler; geleneksel finansman kurumları olan bankaların kredi faiz oranlarının yüksek olması ve KOBİ’lere finansal kaynak sağlayan bankalar ve diğer mali aracı kuruluşların bu tür girişimlere yeterli ve uygun koşullarda fon aktaramaması nedeniyle finansmana erişimde yaşanılan zorluklardır.

Türkiye’de de girişim sermayesi kavramı özellikle de 1980 yılından sonra hızlanmıştır. Girişim sermayesi ile ilgili 1993 yılında SPK tarafından Seri VIII No.21 sayılı “Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği” çıkarılmıştır ancak 1996 yılına kadar girişim sermayesi ile ilgili bir yatırım yapılmamıştır. Sonraki yıllarda KOBİ Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.ř. 1999’da kurulmuştur. TOBB, KOSGEB, Halk Bankası şirkete ortaktır. 2004’te faaliyete başlamıştır. 2007 de İstanbul Risk Sermayesi Girişimi (İstanbul Venture Capital Initiative (İVCİ)), Türkiye’nin ilk fonların fonu ve eş-yatırım programı olarak kurulmuştur. Başlıca yatırımcıları arasında KOSGEB, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV), Türkiye Kalkınma Bankası (TKB), Garanti Bankası, National Bank of Greece Grubu (NBG) ve European Investment Fund (Avrupa Yatırım Fonu – "EIF") bulunmaktadır.

Kurulabilecek fonlarla girişimlerin finansmana erişiminin kolaylaştırılması; yeni yatırım alanları, yüksek teknolojiли ürünlerin üretimini arttırma, teknolojik gelişmelerin önünü açma yönünde sağlayacağı katkılar ile bölgesel kalkınmaya olumlu etki

⁴⁹. Bozkurt (2011). *Dünyada ve Türkiye’de Girişimcilik Eğitimi: Başarılı Girişimciler ve ğretim üyelerinden neriler*. Ankara: Detay Yayıncılık. s.9-10.

sağlayabilir. Ülkemizde kalkınma ajansları aracılığıyla son dönemlerde bölgesel girişim sermayesi fonlarının kurulmasına yönelik destekleri içeren hazırlık çalışmaları ve uygulamalar devam etmektedir.

Günümüzde ulusal ve bölgesel kalkınmada üzerinde önemle durulan bir diğer konu ise dijital dönüşümdür. Dijital Dönüşüm; dijital teknolojilerin kullanımı ve geliştirilmesi yoluyla ekonomik ve sosyal refahın artırılmasına yönelik insan, iş süreçleri ve teknoloji unsurlarında gerçekleştirilen bütüncül dönüşümdür.⁵⁰ Dijital dönüşüm; bilgi güvenliği, siber güvenlik, büyük veri ve gelişmiş analiz çözümleri, Endüstri 4.0, yapay zeka, teknolojik gelişim, dijital teknoloji, bilgi teknolojisinde gelişim, yazılım ve donanım gibi pek çok alandaki dönüşümü kapsar.

Küresel rekabetin giderek arttığı günümüz dünyasında ülkelerin teknolojik gelişimleri ve yeni üretim modellerini yakından takip etmeleri gerekir. Sanayi devrimi süreçlerinin asıl amacı üretimde maliyeti düşürmek, ürün kalitesini artırmak ve üretim sürecini hızlandırmaktır. Endüstri 4.0, hem stratejik hem de teknolojik perspektiflerden, tamamen dijital dönüşüm hedeflemektedir. Dijital dönüşüm sürecinde başarıya ulaşmak iyi bir planlama gerekmektedir. Bulut sistemleri, uyarlanabilir robotlar, yapay zeka, nesnelerin interneti, makine öğrenimi, siber güvenlik gibi Endüstri 4.0 dönüşümü için temel teşkil eden teknolojiler, kuruluşların iş süreçlerinde köklü değişikliklere neden olmaktadır.⁵¹

Bölgesel kalkınmanın temel aktörleri olan özel sektör ve kamu sektörünün dünyada meydana gelen dijital dönüşüm sürecine ayak uydurması önem taşımaktadır. Küresel rekabet ortamında ülke ve bölge kalkınmasında bilgi ve teknolojik gelişim önemli olup bunu sürdürülebilir kılmak da bir o kadar önemlidir. Bu kapsamda kamu sektörü bir taraftan gerek kendi içinde dijital dönüşüm sürecini gerçekleştirmek için adımlar atarken, aynı zamanda özel sektöre yol gösterici nitelikte destekleri, ilgili bakanlıklar ve kurumlar aracılığı ile sunar. 24.10.2019 tarih ve 30928 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi kurulmuştur.

Dijital dönüşüme ayak uyduramayan toplumların günümüz dünyasında önceki yüz yıllara nazaran çok daha farkla gelişimin gerisinde kalacağı söylenebilir. Bu nedenle bölgesel kalkınma denildiğinde bölgeler; sanayiden, tarıma ve hizmet sektörüne kadar

⁵⁰<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191024-1.pdf> (Erişim tarihi:26.11.2019)

⁵¹S.P. Alipour vd., (2018). *Technology Road map for Industry 4.0." In Industry 4.0: Managing The Digital Transformation.* s.95.

tüm sektörlerde dijital dönüşüme ayak uydurarak gerekli planlama ve çalışmalarını yapmaya çalışırlar.

Bu çalışmada ulusal ve bölgesel kalkınmada üzerinde durulan bir diğer konu ise organize sanayi bölgeleridir. Dünyada ilk kez 1800'li yılların sonlarına doğru ABD'de ortaya çıkmışlardır. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte başlayan dönemde, OSB'ler bir devlet yatırımı olarak görülmeye başlanmış; gelişmekte olan ülkelerde küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin geliştirilmesine hizmet eder bir biçimde düzenlenmiştir. Ancak, geç sanayileşen ülkelerde organize sanayi bölgesi uygulamaları 1950'li yıllara denk gelir.

Türkiye'deki OSB uygulaması, gelişmiş batı ülkelerindeki uygulamalara benzemekle birlikte; bazı farklılıklar da taşımaktadır. Batı ülkelerindeki OSB'ler, genelde, yarı-kentsel alanlarda uzmanlaşmış; belli bir sanayi dalını içeren, standart fabrika binaları ve altyapı tesislerinden oluşurken; ülkemizdeki organize sanayi bölgeleri kentsel alanlarda, karma yapıda, standart olmayan fabrika binaları ve altyapı tesisleriyle onlardan ayrılmaktadır. Ayrıca, batı ülkelerinde bazı OSB yönetimleri kâr amacı güderken; bizdekiler kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır. Yine batıdakilerde sadece küçük ve orta işletmeler yer alırken; bizdeki OSB'lerde büyük işletmeler de yer almaktadır.⁵² OSB'ler özellikle ülkemizde yarattığı istihdam, sağladığı destekler ve dışsalılık gibi özelliklerinden dolayı bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılmaktadır. OSB'ler, sanayi birimlerinin çevrede yaratacağı olumsuz etkileri denetlemede, daha kolay ve ucuz üretim yapmalarını sağlamada ve daha düşük maliyetli altyapı hizmetlerinden yararlanmada büyük olanaklar sunmaktadır. OSB'ler yerel düzeyde küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmelerine elverişli bir ortam sağlayarak sanayinin yerelleşmesine ve böylece sanayinin bölgeler arasında daha dengeli dağılımına da önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.⁵³ OSB'ler, özel sektör sanayi yatırımlarının belirli yörelere yönlendirilmesi, mevcut yatırımların desteklenerek teşvik edilmesi, istihdamın artırılması ve gelişmekte olan sanayilerin arazi gereksinimlerinin karşılanması amacıyla kullanılan mekânsal teşvik araçları olup, bölgesel kalkınmanın önemli aktörlerindendir.

Bölgesel kalkınmada önemli araçlardan biride ülkemizde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda faaliyetlerini yürüten

⁵²D. Eyüboğlu (2005). *2000'li Yıllarda Organize Sanayi Bölgelerimiz*, Verimlilik Dergisi. <https://dergipark.org.tr/download/article-file> (Erişim tarihi:13.11.2019)

⁵³L. Elvan, D. Akkahve ve M. Özasan (1996). *Afyon İl Raporu*. Ankara: DPT Yayını.

Kalkınma Ajanslarıdır. Bu kurumlar bölgesel kalkınmanın önemli birer aktörüdür. Özellikle son yüzyıl içerisinde, bölgesel kalkınmanın sağlanması için tasarlanmış bir araç olarak değerlendirilmektedir. Ülkemizde kalkınma ajansları gerek çalışma alanları gerekse yapısı itibarıyla bölgesel kalkınma uygulamalarına ilişkin kararların ve politikaların katılımcı bir yapı içerisinde bölge paydaşları tarafından alındığı ve uygulandığı kamu kurumları olarak ifade edilebilir. Ülkemizde kalkınma ajansları kamu ve özel sektöre karşılıksız olarak sağladıkları mali desteklerle, devletin üstlendiği kalkınma misyonunun, toplumun farklı kesimleri tarafından paylaşılmasını sağlarken aynı zamanda sektörel veya genel çaplı kalkınma problemlerini tanımlayan, bu problemlerin çözümüne yönelik stratejiler geliştiren ve pratik sonuçlara ulaşma amacıyla çözüm üretebilecek plan ve projeleri destekleyen yapılardır. Söz konusu ajanslar işlevleri ve yapıları itibarıyla farklar göstermesine rağmen ortak paydaları; kalkınma odaklı olmaları, belirli bir coğrafi bölgenin gelişmesini gözetmeleri ve bu bölgenin içsel potansiyelini harekete geçirmeye çalışmalarıdır. Kalkınma ajansı konusunda hem AB hem de diğer ülke deneyimleri ajansların tek bir model ile sınırlandırılmayacağını göstermektedir. Kalkınma ajansları bu çalışmaları yerine getirirken ulusal ölçekteki planlar, strateji ve dokümanlarla birlikte kendi oluşturdukları bölge planları doğrultusunda çalışmalar yürütürler. Kalkınma ajanslarına ilişkin detaylı bilgiye üçüncü bölümde yer verildiğinden bu kısımda kalkınma ajanslarının birer bölgesel kalkınma aracı olduğu belirtilmek istenmiştir.

2.5.3. Bütçe

Bütçe; kaynakların tahsisi, gelir dağılımında adalet ve ekonomik istikrarın sağlanması için kamu kurum ve kuruluşlarının bir dönemdeki gelir ve gider tahminlerini gösteren ve uygulanmasına izin ve yetki veren hukuki bir belgedir. Bu çalışmada bütçenin bölgesel kalkınma aracı olmadaki rolü klasik ve çağdaş işlevleri üzerinden açıklanmaktadır. Bütçenin klasik işlevleri; mali, siyasal, hukuki ve denetimdir. Çağdaş işlevleri ise; kaynak tahsisinde etkinlik, gelir dağılımında adalet ve ekonomik istikrardır.

2.5.3.1. Bütçenin klasik işlevleri ve bölgesel kalkınmaya etkisi

Bütçenin mali işlevi ve bölgesel kalkınma;

Bütçenin mali işlevi klasik bir anlam ifade etmektedir. Devletin güvenlik gibi temel görevleri yerine getirmesi, bununda sadece vergilerle karşılanması düşüncesi

temelindedir. Buna göre bütçenin, gelir gider dengesinde olması gerekir. Geçmiş yıllarda ortaya koyulan bu işlev günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Devletler sadece temel fonksiyonlarını yerine getirmekle kalmamakta, aynı zamanda ekonomik büyüme, kalkınma ve bölgesel kalkınma için çok daha geniş bir yelpazede faaliyet göstererek harcama yapmaktadır. Bu harcamalar içinde sadece vergi gelirleri yeterli olmamakta, borçlanma yoluna da gitmektedir. Bölgesel kalkınmanın unsurlarından olan yatırım faaliyetlerini gerçekleştirirken vergi gelirleri yanında borçlanma yolu ile de yatırım yapmaktadır. Bu yapılırken önemli olan yatırımın getirisinin maliyetinden fazla olma prensibidir. Devletlerin sosyal devlet olma özelliklerinin ön plana çıktığı günümüzde, gerçekleşen harcamalarda bu yönde şekil almaktadır.

Bütçenin siyasal işlevi ve bölgesel kalkınma;

Halkın istek ve beklentilerinin bütçede yer bulmasıdır. Bu kapsamda bütçenin siyasal işlevi oldukça önemlidir. Bölgesel kalkınmanın sağlanması için o bölgede gerçekleştirilen kalkınma odaklı çalışmaların yerelde paydaşlar ve halk tarafından kabul edilmesi ve uygun görülmesi gerekmektedir. Bu şekilde sürdürülebilir kalkınma sağlanabilir. Bölgenin ihtiyaç ve beklentilerini yerel halk bildiğinden, halkın taleplerinin bütçede karşılığını bulması önem taşımaktadır. Söz konusu bütçe kalemleri hazırlanırken gerçekleştirilecek çalışmalar bölgesel kalkınma için gerekli olan çalışmaların da temel unsurudur. Türkiye’de kalkınma ajanslarının bütçe gelirlerinin önemli bir kısmı devlet bütçesinden sağlanır.

Bütçenin hukuki işlevi ve bölgesel kalkınma;

Bütçenin tanımında da yer alan hukuki bir doküman olması bu işlevi açıklar. Bütçe uygulamalarını düzenleyen hukuk dalı mali hukuk olup, bütçenin mevzuata uygun yapılması, uygun yapılmayan işlemlerin ve kişilerin cezalandırılması hukuki işlevdir. Bütçe uygulanırken vatandaş ve kamu arasında çıkan uyuşmazlıklarda bu kapsamda çözümlenir. Günümüzde devletler ekonomik, sosyal, siyasal ve mali sorunların çözümü konusunda aktif rol alırlar. Bunu yaparken de temel amaçlarından birisi sosyal refaha ulaşmaktır. Sosyal refahın sağlanması ise bölgesel kalkınmanın temel dinamikleri arasında sayılabilir.

Bütçenin denetim işlevi ve bölgesel kalkınma;

Bütçe, gelir ve giderlerin uygulanmasına önceden izin veren bir belge olduğundan, verilen bu iznin nasıl kullanıldığının da denetlenmesi gerekmektedir. Kıt kaynaklarla sınırsız ihtiyaçların karşılanmaya çalışılması nedeniyle devletler kaynaklarının bütçede

belirtilen alanlarda kullanılıp kullanılmadığını denetlemek istemektedir. Aksi halde kaynakların ihtiyaçlar doğrultusunda olmayan faaliyetlerde kullanılması, ekonomik bir kayıp olup gerek ulusal gerekse bölgesel kalkınmanın önünde engel teşkil etmektedir.

2.5.3.2. Bütçenin çağdaş işlevleri ve bölgesel kalkınmaya etkisi

Kaynak tahsisinde etkinlik ve bölgesel kalkınma;

Devletlerin, ellerindeki kaynakların kısıtlı olduğu, toplumsal ihtiyaçların ise sınırsız olduğu gerçeği karşısında kaynaklarını kullanırken tercih yapması gerektiği de ortaya çıkmaktadır. Bu tercihlerini yaparken de kaynakların kamu ve özel sektör tarafından yapılması gereken faaliyetlere etkin yönlendirilmesi gerekmektedir. Kaynakların etkin yönlendirilmesi demek ulusal ve bölgesel kalkınma için gerekli olan ihtiyaçların doğru tespit edilmesi anlamına da gelebilir. Bölgesel kalkınmanın temel iki aktörü olan kamu ve özel sektöre kaynaklar aktarılırken bu hususa dikkat edilmesi önemlidir.

Gelir dağılımında adalet ve bölgesel kalkınma;

Bölgesel kalkınmışlığın göstergelerinden biri de gelir dağılımının adil olmasıdır. Devletin gelir dağılımında adaleti sağlaması için bütçe aracılığıyla ekonomiyi etkilemesi söz konusudur. Devletin bütçeyi oluşturan gelirleri toplarken ve bu gelirleri ihtiyaçlar doğrultusunda harcarken adil olması beklenir. Bu adalet sağlanamazsa bölgesel kalkınmanın ana unsurlarından olan sosyal denge bozularak toplumda huzursuzluklar baş gösterebilir. Sosyal dengenin bozulması ise bölgesel kalkınmanın önünde bir engel oluşturabilir. Ekonomik büyüme ile birlikte gelir dağılımında adaletin sağlandığı bir kalkınmışlık durumu bölgesel kalkınmayı sürdürülebilir kılmaktadır. Bunun yolu da bütçenin bu hususu dikkate alarak hazırlanmasından ve uygulanmasından geçmektedir.

Ekonomik istikrar ve bölgesel kalkınma;

Bölgesel kalkınma için ekonomik kalkınma belirleyicidir. Ekonomik kalkınma için de ekonomik istikrarın sağlanması gerekir. Ekonomik istikrarı sağlamak ise fiyat istikrarı, tam istihdamın sağlanması ve ödemeler dengesinin sağlanmasından geçmektedir. İstihdamın sağlanması ve niteliği bölgelerde kalkınmışlığında göstergesidir. Devletler bu noktada işsizlikle mücadelede ve fiyat istikrarını sağlamada bütçeyi kullanmaktadırlar. Ödemeler dengesini sağlarken ihracatı teşvik etmek, ithalatı sınırlandırmak için vergisel teşvikler kullanılmaktadır. Bölgesel kalkınma için gerekli olan bazı sektörlerin teşviki, alt yapı yatırımları ve diğer yatırımlar için devlet, bütçeyi kullanabilir. Devletin bölgesel

kalkınmadaki anahtar dokümanının bütçe olduğu söylenebilir. Bütçe aracılığı ile ekonomik ve sosyal kalkınmayı yönlendirir.

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KALKINMA AJANSLARI VE BÖLGESEL KALKINMA

Dünyada kalkınma ajanslarının hukuki ve örgütsel yapıları, görev ve faaliyetleri, yetki ve sorumlulukları, diğer ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla olan ilişkileri farklılıklar göstermekte ve genel geçer bir kalkınma ajansı modeli tanımlamayı güçleştirmektedir. Bununla birlikte, kalkınmanın dinamik ve değişken yapısına uygun olarak, kalkınma ajanslarının yapıları, faaliyetleri ve finansman kaynakları da zaman içinde değişmektedir.⁵⁴

1930'lu yıllarda ABD'de ilk örnekleri görülen Kalkınma Ajansları, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde de sonraki yıllarda kurulmaya başlanmıştır. AB'de kalkınma ajanslarının yürüttükleri faaliyetler geniş bir yelpazeyi kapsar. Ekonomik kalkınmayı ilerletmek, iş verimliliğini ve rekabet gücünü teşvik etmek, şirketlerin kendi sınırları içinde uluslararasılaşmasına yardımcı olmak, istihdamı teşvik etmek ve sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak bu faaliyetlerden sadece birkaçıdır.⁵⁵ Ülkemizde ise kalkınma ajansları, AB'ye uyum sürecinde 2006 yılında kurulmaya başlanmıştır.

Bu bölümde dünyadaki kalkınma ajanslarına yönelik çalışmalar, ülkemizde planlama çalışmaları ve kalkınma ajanslarının kuruluş süreci, yapısı ve TR41 bölgesinde faaliyet gösteren kalkınma ajansı incelenmiştir.

3.1. Dünyada Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Kalkınma

Dünyada 'Kalkınma Ajansı' olarak isimlendirilen yaklaşık 20.000'den fazla kuruluş bulunmaktadır.⁵⁶ İlk kalkınma ajansı örneği Amerika'da 1933 yılında büyük buhranın etkilerinin azaltılması için ve ülkenin geri kalanına göre daha fazla bu buhrandan etkilendiği düşünülen Tennessee Vadisine; taşkın kontrolü, elektrik üretimi, gübre üretimi, bölgesel planlama ve ekonomik kalkınma sağlamak için kurulmuştur. Ağırlıklı olarak kırsal kesimin yaşadığı ve sekiz eyaletten oluşan bu bölgede kurulan bölgesel kalkınma idaresi; büyük baraj projelerini hayata geçirerek, düzensiz su rejiminin önüne geçmiş, elverişli hale gelen tarım alanları ve ürettiği elektrik enerjisi ile bölgeye

⁵⁴P. ÖZEN (Mayıs 2005). *Bölge Kalkınma Ajansları*. TEPAV. s. 2-3.

⁵⁵www.eurada.org (Erişim tarihi:07.10.2021)

⁵⁶Pınar, 2005, a.g.k., 2-3.

sanayi yatırımlarını da çekerek göç veren bölge olmaktan çıkıp, göç alan bölge konumuna gelmiştir.⁵⁷ Zamanla ABD’de çok sayıda kalkınma ajansı kurulmuştur.

Günümüzün kalkınma anlayışı ise İkinci Dünya Savaşı’nın ardından şekillenmeye başlamıştır. Savaş nedeniyle ortaya çıkan yıkımın etkisinin bölgeler arası farklılaşması ve bunun ekonomik ve sosyal olarak hissedilir şekilde ortaya çıkmasıyla birlikte söz konusu bölgesel farklılıkları gidermek amacıyla 1950’li yıllarda Avrupa’da da bölgesel kalkınma ajansları kurulmaya başlanmıştır. Farklı türlerde kurulan kalkınma ajansları Avrupa ülkelerinde XX. yy’ın ikinci yarısında hızlı bir şekilde yayılmıştır. Alsace Kalkınma Ajansı’nın, Avrupa’nın ilk kalkınma ajansı olduğu söylenebilir.

Fransa’da bölgesel kalkınma politikaları altyapının geliştirilmesi ve yatırım ihtiyacının karşılanmasıyla başlamış ve sonrasında bölgelerinin potansiyellerinin ortaya çıkarılmasına doğru evrilmiştir. Bu kapsamda yapılan çalışmalar bölgelerin rekabet gücünün artırılması, gelişmişlik farklarının azaltılması, eski sanayi alanlarının dönüştürülmesi, sosyal içerme, çevre ve kaynak verimliliği, sürdürülebilir ve kaliteli istihdam, düşük karbon ekonomisi ve Ar-Ge çalışmalarının desteklenmesi olarak sayılabilir.⁵⁸

Birleşik Krallık’ta kalkınma ajansları merkezi hükümet tarafından kurulmuştur. Finansal kaynakları merkezi hükümetten sağlayarak çalışmaya başlamışlardır. Daha sonra geliştirdikleri bazı varlıklar ile kısmen kendi kendilerini finanse edebilir hâle gelmişlerdir. İskoçya ve Galler Bölgesel Kalkınma Ajansları, alışılagelmiş kredi ve hibelere ilave olarak kuruluşlara ortak olup, özellikle küçük işletmelere danışmanlık vererek, araştırma ve geliştirmelerine destek sağlayarak, tarımda toprağın verimini arttırıcı ve çevrenin korunmasına yönelik yeni yöntemler geliştirerek bölgelerinin gelişiminde rol oynamışlardır.

İngiltere’de bölgesel kalkınma politikaları, oldukça uzun bir dönem boyunca işsizliğe ve dolayısıyla ülkenin diğer bölgelerine yoğun göçün olduğu fakir bölgelere odaklanmıştır. Buna göre, bölgesel kalkınma açısından üç sorunlu alan bulunmaktadır. Bunlar; sanayinin çöktüğü alanlar, geri kalmış kırsal alanlar ve nüfusun çok yoğun olması nedeniyle sorunlar yaşayan bölgelerdir. 1980’li yıllara kadar İngiltere’nin kuzey ve güneyi ile Londra ve diğer bölgeler arasında daha belirgin bölgesel farklar bulunuyorken

⁵⁷E. Arslan (2010). *Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları*. Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F., Kamu- İş; Cilt:11. s. 92.

⁵⁸OECD, 2010, a.g.k. 122.

sonrasında sanayideki değişim, kırsaldan kentsel alanlara yaşanan göç ve yerelleşme çabaları durumu daha karmaşık bir hale getirmiştir. 1990'ların sonunda artık ülkede kuzey-güney bölgeleri arası gelişmişlik farklarından ziyade kişi başına GSYİH, işsizlik ve sosyal imkânlar gibi bazı değişkenler açısından yerel ve bölge içi farkların fazla olması daha önemli bir konu olmuştur. Bu dönemden itibaren artık yerel kalkınma girişimleri ve yerelde iktisadi kalkınmayı hızlandırabilecek hesap verebilir yapılar oluşturulması gündeme gelmiştir.⁵⁹ Bu nedenle 1998 yılında kalkınma ajansları kurulmaya başlanmıştır. Buradaki en temel amaç, bölgelerarası rekabeti geliştirmek ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır. Bu kalkınma ajanslarının ilk temel görevi bölgeleri için merkezi hükümet rehberliği ile uyumlu olarak stratejik bir vizyon geliştirmek olmuştur. Hükümet, kalkınma ajanslarının; bölgelerin ekonomik gelişimi için öncelikler belirlemesi ve bunları uygulayacak stratejiler geliştirmesi için teşvik etmiştir. Burada amaç bölgesel fırsatları kullanmak ve ekonomik kararların alınmasından sorumlu olanların ortak hedeflere yönelik birlikte ve etkili bir şekilde çalıştıklarını temin etmektir. 2008 yılında dünyayı etkileyen ekonomik krizin etkileriyle kalkınma ajanslarının etkinliğini sorgulayan İngiltere, ajansları kapatmış ve yerine bölgesel kalkınmada daha etkin kurumlar olarak tanıtılan ve amaçları yerel iktisadi kalkınmayı sağlamak olan yerel girişim ortaklıkları ismiyle yeni yapılar oluşturmuştur. Bunlar yerel yönetimler ve işletmeler arasındaki ortaklıklardır. Önceki kalkınma ajansları deneyiminin aksine, devlet bu kuruluşların yönetimini özel sektöre bırakmıştır.

Almanya'da bölgesel kalkınma ajansları 1960'lı yıllarda kurulmaya başlanmıştır. 1989 yılında Berlin duvarının yıkılmasından sonra Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesiyle birlikte iki bölge arasındaki gelişmişlik farkı oldukça dikkat çekmiştir. Söz konusu gelişmişlik farkını azaltmak için Doğu Almanya'da bölgesel kalkınma çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Almanya'da bölgelerde iktisadi kalkınmayı desteklemek bölge yönetimlerinin sorumluluğundadır. Almanya'nın bölgesel kalkınmadaki en önemli aracı, merkezi yönetim ve bölgelerin birlikte yönettiği bölgesel iktisadi yapıların geliştirilmesi için Merkezi Yönetim/Bölgeler Ortak Girişimi (Joint Federal Government/Länder Scheme for the Improvement of Regional Economic Structures-GRW) fonlarıdır. Bu fonlar sanayi ve ticaret alanındaki yatırımları hibe veya düşük faizli

⁵⁹J. Bachtler (2004). *Regional disparities in the United Kingdom*, In: Karl, Helmut; Rollet, Philippe (Ed.): *Employment and regional development policy: Market efficiency versus policy intervention*, Hannover. s. 38-46

kredi şeklinde finanse etmektedir. Almanya’da bölgesel kalkınma ajanslarının amaçları bölgelerine yabancı yatırımların çekilmesi, bölgeleri ekonomik açıdan geliştirmek, yeniliği ve girişimciliği desteklemek, teşvikler, finansman ve bölge fırsatları ile ilgili rehberlik/danışmanlık yapmak, kümelenme ve ağ oluşumlarını desteklemek olarak sayılabilir.⁶⁰

Belçika’da bölgesel kalkınma çalışmaları merkezden ziyade yerelde yürütülmektedir. Bölgelerin ihtiyaçlarının farklı olması nedeniyle bölgesel kalkınma hedefleri de farklılaşmaktadır. Bölgeler kendi stratejilerini ve programlarını hazırlamaktadırlar. Kırsal ve küçük işletmelerden ileri teknolojiye sahip ürünler üreten bir bölge haline dönüşen Flaman bölgesinde yenilik ve girişimciliğin geliştirilmesi ve KOBİ’lerin desteklenmesi yönünde bölgesel politikalar geliştirilmektedir. 1970’lerden önce ileri sanayi bölgesi olarak ön plana çıkarken son dönemde kentsel dönüşümün istenen seviyeye ulaşamaması nedeniyle gerileme yaşayan Valon bölgesinde ise Ar-Ge faaliyetleri, istihdam artışı, enerji verimliliği ve bölgeye yatırımcı çekilmesine yönelik bölgesel çalışmalar yürütülmektedir. AB’nin başkenti sayılan Brüksel bölgesinde ise istihdam, sosyal politikalar, altyapı ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik bölgesel çalışmalar yürütülmektedir.⁶¹

Gelişmiş alt yapısı ile Avrupa’nın dağıtım ve lojistik merkezi konumunda olan Hollanda’da ise merkezden yönlendirilen bir bölgesel kalkınma politikası yerine ülkenin genel rekabet edebilirliğine ve bölgelerin kendi güçlü yanlarının geliştirilmesine odaklanan bir yaklaşım benimsenmektedir. Ülkedeki kalkınma ajansları Ekonomi Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet göstermektedir. 1970’li yıllarda kamu tarafından bölgelerin özellikleri dikkate alınarak kurulan kalkınma ajansları ile sanayide yeni yatırımları ve yeni firma kurulmasını teşvik etmek amaçlanmıştır. Sonrasında mali kaynaklarında önemli dönüşüme giden kalkınma ajanslarının pek çoğu kendi mali kaynaklarına dayalı olarak faaliyetlerine devam etmektedir.⁶² Günümüzde kalkınma ajansları tarafından girişim sermayesi fonları ile firmaların finansman ihtiyacının

⁶⁰S. Köse ve F. Konur (2011). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkinliği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması*. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt:7. Yıl:7. Sayı:1. s.95-137.

⁶¹Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), (2010). *Regional Development Policies in OECD Countries*. s. 74-75

⁶²W. Slegers (1998). *Regional Development Agency in Europe: Regional Development Agency in the Netherlands, Twenty Years of Shareholding*. s.66-79.

karşılanması, yabancı yatırımcı çekilmesine yönelik çalışmalar ve yatırımcılara bilgilendirme ve danışmanlık faaliyetleri yürütülmektedir.

İspanya’da kalkınma ajansları 1980’lerin başında özel kanuna tabi kamu şirketleri olarak kurulmuştur. Bunun nedeni personel istihdamı gibi genel faaliyetlerinde ajanslara daha fazla esneklik ve özerklik sağlamaktır. Sanayi sektöründe faaliyet gösteren kalkınma ajansları Bölgesel Sanayi, Ticaret ve Turizm Bakanlığı’na; sektörel odak gözetmeden faaliyet gösteren kalkınma ajansları ise genellikle Ekonomi, Sanayi ve Rekabet Edebilirlik Bakanlığı’na bağlıdırlar. Kalkınma ajansları, tasarlanan özel programlarla başta gençler ve kadınlar olmak üzere girişimciliği teşvik etmek, faiz desteği, kredi garanti desteği, girişim sermayesi ve sermaye desteği gibi araçlarla, KOBİ’lere ve girişimcilere destek sağlamak, Ar-Ge, yenilikçilik ve teknolojiyi teşvik etmek, bölgenin sanayi ve teknolojik altyapısını geliştirmek, ihracatı teşvik etmek ve bölgeye yabancı yatırım çekmek, insan kaynaklarının geliştirilmesi, bölgede yeni işbirliklerinin kurulması ve çeşitli sektörlerle odaklı çalışmalar yapılmasına ilişkin faaliyetler yürütmektedir.⁶³

İtalya’da 1950’li yıllarda devlet güney bölgelerini geliştirmeye yönelik bölgesel politikalar oluşturmuş, yollar, okullar, hastaneler inşa edilmiştir. Büyük işletmelere teşvikler verilerek ülkenin güney bölgesine sanayi yatırımları yönlendirilmiştir. 1990’larda özelleştirme süreci başlamış, merkezi hükümetin işlevleri bölgelere ve yerel yönetimlere devredilmiştir. 1970’lerde bölgelerin kalkınma ajansları oluşturabilmesi için bir yasa oluşturulmuştur. Emilia Romagna bölgesinde 1973 yılında bölgenin büyüme amaçlı rekabetçi ekonomisini geliştirmek üzere bir ajans kurulmuştur. İtalya’da tek bir kalkınma ajansı modelinden söz etmek güçtür.⁶⁴ Günümüzde 200’den fazla kalkınma ajansına sahip olup genelde kamu ağırlıklı anonim şirket statüsündelerdir.

Avusturya’da gerek kamu kuruluşu gerekse de özel sektör kuruluşu statüsünde olan kalkınma ajansları vardır. Bu ajanslar yatırımcı çekmek, KOBİ’lerin ve girişimcilerin desteklenmesi veya yerel pazarlama gibi hizmetler sunarlar. Avusturya’da bölgesel kalkınma ajansları 1990’ların başında doğmuş olup, devlet idaresindelerken zaman geçtikçe etkinliklerini ve hedeflerini genişleterek giderek daha bağımsız hale gelmişlerdir.

⁶³G. Canzanelli (2011). *Models of Territorial Development Agencies in Europe and in the Worl.*, s.7-8 (http://www.ilsleda.org/usr_files/papers/models_for_rda_435520.pdf Erişim Tarihi:19.04.2022)

⁶⁴A. Filiztekin (2008). *Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar*. İstanbul: Tüsiad Yayınları. Graphis Matbaası. s.97.

3.2. Türkiye’de Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Kalkınma

Türkiye’de kalkınma ajanslarının temeli ulusal ve bölgesel kalkınmaya yönelik planlama çalışmaları ve AB’ye uyum sürecine dayanır. Söz konusu planlama çalışmaları bu bölümde 1923-1960 dönemi planları ile 1960 sonrası dönemde hazırlanan kalkınma planları üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

3.2.1. 1923-1960 Dönemi planlama çalışmaları

1923-1929 arası liberal/karma ekonomi dönemi, 1929-1950 arası devletçi ekonomi politikaları dönemi, 1950-1960 arası liberal/karma ekonomi dönemi olarak ifade edilebilir.⁶⁵

I. Beş Yıllık Sanayi Planı, devletçi ekonomi politikası temelinde 1934 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Kamunun hangi sanayi yatırımlarını gerçekleştireceğini içeren bir yapıdadır.⁶⁶ Hammaddesi ülke içinden temin edilebilen sanayi kuruluşlarının kurulmasında stratejik ve ekonomiklik unsurlarının göz önünde tutulması ve tüketim mallarının üretimine dönük sanayinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

1938 yılında II. Beş Yıllık Sanayi Planı kabul edilmiştir. Temelde birinci planla aynı felsefeye sahip olan plan, teknik kapasite ve sermaye gücü gerektiren ve hammaddesi ülke içinden temin edilebilen alanlarda gerçekleştirilecek faaliyetleri içermektedir. Bu amaçla birinci plandan daha kapsamlı şekilde hazırlanmış; madencilik, enerji sanayi, toprak, gıda maddeleri, kimya, makine ve denizcilik sektörleri ile ilgili yatırımların yönünü belirlemiştir.⁶⁷

1960 yılına gelene kadar yabancı yatırımcılara yönelik olarak teşvik kanunları çıkarılmış, tarımda makineleşme ile birlikte tarımsal üretimde önemli artışlar yaşanmış ancak sonradan ortaya çıkan kuraklık ile üretimde azalma görülmüştür. Bu dönemde ulaşım, liman ve enerji projeleri geliştirilmiştir.

⁶⁵H. Ayyıldız ve Ö. Eroğlu (2004). *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:9, Sayı:1. s.46-51.

⁶⁶S. Sezen (1999). *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye’de Planlama*, Ankara. TODAE Yayın No:293, s.155-156.

⁶⁷A. İlkin (1988). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3487, 5.Baskı, s..276-279.

3.2.2. 1960 Sonrası kalkınma planları

1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. 1960 sonrası Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan planlar ise 1960-1980 arası karma ekonomi yaklaşımını, 1980 sonrası ise serbest piyasaya geçişle birlikte liberal ekonomi yaklaşımını benimser nitelikte hazırlanmıştır.

1963-1967 yıllarında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. Planın bölgesel planlama konusunda amaçları; kalkınmanın bölgeler arası dengesizlikleri önleyici bir yönde olmasını, aşırı şehirleşme ve nüfus problemlerinin çözülmesini, kamu hizmetlerinin gelir dağılımını düzeltici bir şekilde dağıtılmasını, potansiyel kaynakları olan firelerin düzenli bir şekilde gelişmesini sağlamaktır.⁶⁸

1968-1972 yıllarında İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. Plan; ekonomik faaliyetlerin modernleştirilmesi, geleneksel tarım metotları yerine ileri teknoloji ve yeniliklerin kullanılması, gayrisafi milli hasıla içindeki sanayi sektörünün payının hızla artırılması, toplumun hayat standardının yükseltilmesi ve dışa olan bağımlılığın azaltılmasını amaçlamaktadır.⁶⁹

1973-1977 yıllarında Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. Bu planda sanayi yatırımlarını artırarak kalkınmanın sağlanmasına, devletin, gelişmemiş yörelerde ve öncelik gerektiren sektörlerde yapacağı yatırımlarda ticari kârı değil, sosyal kârlılığı, mal ve hizmet üretimine katkıyı kıstas olarak kullanacağı üzerine vurgu yapılmıştır. Bu planda bölge kavramı yerine yöre kavramı üzerinde durulduğu; az gelişmiş bölgeler içinde gelişmiş yörelerin, gelişmiş bölgeler içinde ise az gelişmiş yörelerin olduğu ifade edilmiştir.⁷⁰

1979-1983 yıllarında Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. Bu planda imalat sanayii teknolojisi yaratma yolunda önemli aşamaları geçip, ileri ve rekabetçi bir sanayi yapısının temellerini oluşturma, sanayi girdileri bakımından ulusal olanaklara dayanan, genelde ara ve yatırım malları üretimine yönelme üzerinde durulmuştur. Başta enerji, ulaşım ve haberleşme olmak üzere altyapı yetersizlikleri, hızlı kentleşmenin yarattığı bölgelerarası dengesizliklerin, sağlıklı,

⁶⁸https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Birinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1963-1967.pdf (Erişim tarihi:15.04.2022)

⁶⁹https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Ikinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf (Erişim tarihi:15.04.2022)

⁷⁰https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Ucuncu_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1973-1977.pdf (Erişim tarihi:20.04.2022)

dengeli, hakça bir gelişme yöntemi ile giderilebileceği, işsizliğin azaltılması gerektiği, kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Geri kalmış bölgelerin, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin hızla gelişmesini sağlamak amacıyla, bu bölgelere ait sorunlar bir bölge gelişme anlayışı çerçevesinde de topluca ele alınacağı; geri kalmış yörelerdeki yatırım projelerinin finansmanını ve bu bölgelerdeki kalkınma çabalarının özendirilmesi, yönlendirilmesi ve desteklenmesinin gerektiği ifade edilmiştir.⁷¹

1985-1989 yıllarında Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. Bu planda bölge planları hazırlanacağı belirtilmiştir. Yapılacak bölge planlama çalışmalarının yürütücülüğünü çalışma sonucu belirlenecek yatırım ihtiyaçlarına yönelik yatırım programlamasını Devlet Planlama Teşkilatı'nın yapacağı ifade edilmiştir. Bölgenin iktisadi durumu, çeşitli sektörler açısından gösterdiği potansiyel dikkate alınarak idari sınırlamaya bağlı kalmaksızın bölgeler belirlenebileceği belirtilmiştir. Özel amaçlı bölge belirlenmesine gerek olmayan durumlarda ise “Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi” çalışmasında belirtilen ve yerleşme merkezleri arasındaki mal, insan, hizmet ve haber ulaşımı temelinde fonksiyonel bölge olarak belirlenen bölge ayrımı kullanılmıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı proje ofisleri kurulacağı, bu birimin yatırım konularının seçiminde ve fizibilite projelerinin hazırlanmasında girişimciye yardımcı olacağı belirtilmiştir. Kalkınmada öncelikli yörelerin kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının zaman içinde azaltılarak giderilmesi temel hedeflerden biri olarak ifade edilmiştir.⁷²

1990-1994 yıllarında Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. Kalkınmanın bölgeler arasında dengeli olması, bölgesel gelişme çalışmalarının refahı yaygınlaştırıcı ve artırıcı yönde ele alınması temel ilke olarak ifade edilmiştir. Kalkınmada öncelikli yörelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının zaman içinde azaltılacağı belirtilmiştir.⁷³

⁷¹<http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/tmApE+plan4.pdf> (Erişim tarihi: 20.04.2022)

⁷²https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Besinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1985-1989.pdf (Erişim tarihi:20.04.2022)

⁷³https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1990-1994.pdf (Erişim tarihi: 20.04.2022)

1996-2000 yıllarında Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. Sanayide, verimliliğin, kalite ve standardizasyonun geliştirilmesi, esnek üretim sistemlerinin ve modern teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması, küçük-büyük sanayi bütünleşmesinin sağlanması ve katma değeri yüksek üretim yapısına ulaşılması amaçlanmıştır. Sanayinin teşvikinde, sektörel teşvikler yerine faaliyet bazında destek verilmesi temel ilke olarak benimsenmiştir. Önceki kalkınma planlarında kalkınmada öncelikli yöre politikaları ve tedbirleri, geri kalmış bölgelerin kalkınmasında ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasında olumlu gelişmeler sağlanmasına rağmen, bölgelerarası dengesizliklerin sürmesi bu dönemde de sorun olmaya devam etmiştir. Bu nedenle 7. Kalkınma Planında çözüm olarak Doğu ve Güneydoğu illerinde bölge/alt bölge seviyelerinde Aksiyon Planları uygulamaya koyulduğu ve bu bölgelerin ihtiyaçlarının karşılanması için Acil Destek Programı uygulandığı belirtilmiştir.⁷⁴

2001-2005 yıllarında Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. Planda gelir dağılımının düzeltilmesine ve yoksullukla mücadeleye, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına önem verileceği belirtilmiştir. Sanayinin dış pazarlarda rekabet gücü kazanabilmesi için, teknoloji üreten, Ar-Ge'ye önem veren, çevre normlarına uygun üretim yapan, tüketici sağlığını ve tercihlerini gözeten, yerel kaynakları harekete geçiren, nitelikli işgücü kullanan, küreselleşmenin avantajlarını yakalayabilecek şekilde çağdaş işletmecilik ve üretim yöntemlerini uygulayabilen, özgün tasarım yapan, marka yaratabilen ve zaman içinde bilgi ve teknoloji yoğun alanlara kaymasına olanak sağlayan esnek bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır. Bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında; sürdürülebilirlik, bölgelerarası bütünleşme, sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılımcılık ilkelerinin esas alınacağı belirtilmiştir. Kırsal kalkınmaya da vurgu yapılan planda; kırsal alanda istihdamın artırılması, insangücü kaynağının geliştirilmesi, kırsal nüfusun gelirini artırıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, etkili örgütlenme ve her düzeyde katılımcılığın önem taşıdığı ve sivil toplum örgütlerinin kalkınma sürecine katılımlarını artırıcı düzenlemeler yapılacağı belirtilmiştir.⁷⁵

⁷⁴https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf (Erişim tarihi:21.04.2022)

⁷⁵https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf (Erişim tarihi:22.04.2022)

2007-2013 yıllarında Dokuzuncu Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. Ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi ve plan vizyonunun gerçekleşmesi için gelişme eksenleri belirlenmiştir. Bunlar; rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması, kamu hizmetlerinde kalitenin ve etkinliğin artırılmasıdır.

Bu kalkınma planında yerel ve bölgesel kalkınmada kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğini geliştirmek, kaynakların etkin kullanımını sağlamak, yerel dinamikleri ve içsel potansiyeli harekete geçirerek bölgesel gelişmeye yeni bir ivme kazandırmak üzere, Düzey 2 bölgeleri esas alınarak hazırlanan Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 2006 yılında yürürlüğe girdiği belirtilmiştir. Kalkınma Ajanslarının kurulmasıyla bölgelerin potansiyellerini değerlendirmek üzere yabancı sermaye yatırımlarından yararlanmaya önem verileceği, ülke genelinde Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı tarafından yürütülecek tanıtım faaliyetlerine bölgesel bazda tamamlayıcı bir yaklaşım uygulanacağı belirtilmiştir. İllerde Yatırım Destek Ofisleri kurularak yatırımcıların izin işlemlerinin kolaylaştırılacağı ifade edilmiştir.⁷⁶

2014-2018 yıllarında Onuncu Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. Bu planda kalkınmanın sürdürülebilirliğini merkeze alan bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Planda bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edebilirlik alanında bölgesel düzeyde 26 kalkınma ajansı ve bunların bünyesinde 81 ilde yatırım destek ofisinin faaliyete geçtiğinden, tüm ülke için bölgesel gelişme planları hazırlanarak uygulamaya konulduğundan bahsedilmiştir. Yatırım teşvik sisteminin bölgesel boyutu güçlendirilmiştir.⁷⁷

2019-2023 yıllarında Onbirinci Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. Plan, istikrarlı ve güçlü ekonomi, rekabetçi üretim ve verimlilik, nitelikli insan ve güçlü toplum, yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre ile hukuk devleti, demokratikleşme ve iyi yönetim gelişme eksenleri olmak üzere beş temel eksenden oluşmaktadır. Bu planda Türkiye'nin yüksek gelir grubu ülkeler ile en yüksek insani gelişmişlik seviyesindeki ülkeler arasına girmesi amaçlanmıştır. İnsan odaklı kalkınma anlayışıyla bireylerin

⁷⁶https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf (Erişim tarihi:22.04.2022)

⁷⁷https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf (Erişim tarihi: 22.04.2022)

üretrek gelir elde edebileceği, yeni bilgi ve teknolojilere uyum sağlama becerilerini geliştirebileceği ortamların oluşturulmasının öneme vurgu yapılmıştır.

Kalkınma Ajansları öncülüğünde bölgesel girişim sermayesinin pilot olarak uygulanacağı belirtilmiştir. Bunların bölgelerin potansiyelini hayata geçirebileceği, büyüme potansiyeli taşıyan şirketlere sermaye katkısı yapılarak bölgelerin gelişmesine ve rekabet güçlerinin yükseltilmesine katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Bu kapsamda Kalkınma Ajansı desteklerinin yeniden yapılandırılarak kurumsallaşma, yenilik yönetimi, müşteri ilişkileri yönetimi, kurumsal kaynak planlaması, e-ticaret, dijital dönüşüm, dış ticaret ve yalın üretim, temiz üretim, enerji verimliliği ile endüstriyel simbiyoz gibi konulara öncelik verileceği belirtilmiştir. Buna ilave olarak kalkınma ajansları tarafından, yerel düzeydeki kurumların kapasitesinin geliştirilmesi, özel sektörün kurumsallaşması, sürdürülebilirliği ve verimliliğinin artırılması amacıyla yönetim danışmanlığı programlarının uygulanacağı belirtilmiştir. Bu programlar eğitim ve danışmanlık çalışmalarını içermektedir. Kalkınma ajanslarının uluslararası kaynak kullanımının artırılmasına da vurgu yapılmıştır.

3.2.3. Türkiye’de kalkınma ajansları

Ölkemizde kalkınma ajansları, bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması, bölgesel ve yerel kalkınmanın hızlandırılması ile sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için kurgulanan birer kamu politikası aracıdır. Dünyada, hukuki ve kurumsal yapıları, görev ve yetkileri, faaliyet alanları ve işlevleri çok farklı olabilen, birbirinden çok değişik özellikler gösteren kalkınma ajansı bulunmaktadır.

3.2.3.1. Türkiye’de kalkınma ajanslarının kuruluş süreci

Ölkelerin coğrafi özellikleri ile birlikte yaşanan savaşlar ve göçler; bu savaşların ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri bölgeler arasında dengesizlik sorununu ortaya çıkarmış ve zamanla dünya ölkeleri bu sorunun giderilmesine yönelik bölgesel çalışmalara ağrılık vermeye başlamıştır. Avrupa Birliği de, üye ölkelerdeki sosyal ve ekonomik farklılıklar ve ölkelerin kendi bölgeleri arasındaki dengesizlikleri azaltabilmek amacı ile bir bölgesel politika geliştirmiştir. AB Bölgesel Politikası, bölgelerarası farklılıkları gidermek amacıyla birliğin gündemine gelmiş bir ortak politikadır. Bölgesel Politika, zamanla sadece üye devletlere yönelik bir politika olmaktan çıkmıştır. AB’ye

aday ülkeler içinde, katılım öncesi strateji çerçevesinde bölgesel politikalar geliştirilmiştir.

1957-2000 arasında, birliğin bölgesel politikasının temelleri atılmıştır. 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması ekonomik birliği güçlendirmek ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını kapatacak uyumlu bir kalkınmayı gerçekleştirmek içindir. 1958’de ise Roma Antlaşması’na bağlı olarak AB üye ülkelerinin sosyal ve ekonomik entegrasyonunu ve dengeli büyümelerini sağlamak amacıyla az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına yönelik projelerin desteklenmesi için, Avrupa Yatırım Bankası kurulmuştur. Yine aynı yıl ortak pazar içinde işçilerin istihdam olanaklarını iyileştirmek ve yaşam standartlarının yükseltmek için Avrupa Sosyal Fonu kurulmuştur. 1962 yılında fiyatların düzenlenmesi, çeşitli ürünlerin üretim ve pazarlanması için gerekli olan desteğin temini ve tarımsal altyapıyı geliştirmek için Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu kurulmuştur. 1975 tarihinde ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi açısından AB’nin gelişmiş bölgelerinin gerisinde kalan bölgelerin kalkınmasına katkı sağlayabilmek amacıyla Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu oluşturulmuştur. Tek Avrupa Senedi ile Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Yapısal Fonlar adı altında bir araya getirilmiştir.⁷⁸ Bu gelişmeler yaşanırken, bölgesel kalkınma politikalarının uygulanabilmesi için Avrupa Birliği, bölgesel kalkınma ajanslarının üye ülkelerde kurulması ve yaygınlaşmasını teşvik etmiştir. Türkiye ise, AB üyesi olmadığı için Yapısal Fonlar kapsamında verilen mali yardımlardan yararlanamamaktadır. Ancak AB, aday ülkelerin AB müktesebatına uyum sağlayabilmesi ve bu ülkelerin AB ile olan gelişmişlik farklarının azaltılabilmesi için de maddi destek sunmaktadır. Türkiye’nin Avrupa Birliği üyelik müzakerelerinin başlamasıyla, Türkiye AB bölgesel politikalarına entegre bir bölgesel kalkınma anlayışı geliştirmeye başlamıştır. 2003 yılında AB’ye üyelik doğrultusunda yol haritasını ortaya koyan Katılım Ortaklığı Belgesinde, AB tarafından ülkemizde bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi talebine yer verilmiş olup, bu doğrultuda Türkiye tarafından hazırlanan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı’nda bölgesel düzeyde uygulamacı birimlerin oluşturulması öngörülmüştür. Böylece Avrupa Birliği’ne uyum süreci kapsamında Türkiye’de Kalkınma Ajansları 08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak

⁷⁸A. İncekara ve B. K. Savrul, “Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, 6B: Büyüme ve Gelişme II, Syf-405-411

yürürlüğe giren 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”a dayanılarak kurulmaya başlanmıştır.

Şekil 1. Türkiye’de Kalkınma Ajansları (www.ka.gov.tr) (Erişim tarihi: 03.04.2022)

Türkiye’de bulunan 26 Kalkınma Ajansında sınıflandırma Düzey 2’ye göre şekillenmiştir. 2018 yılına kadar Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda görevlerini yürüten ajanslar 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yenilenen Bakanlık yapılanmaları ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda faaliyetlerine devam etmektedir.

Kalkınma Ajansları faaliyetlerini gerçekleştirirken temel iki yol gösterici dokümandan birisi kalkınma planları iken diğeri her kalkınma ajansının faaliyet gösterdiği bölge için hazırlamış olduğu bölge planlarıdır. Buna ilave olarak bölgesel kalkınmaya hizmet edecek ulusal düzeyde stratejik dokümanlarda önem taşır. Son yıllarda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı; Kalkınma Ajanslarının özellikle milli teknoloji ve güçlü sanayi hamlesi doğrultusunda bölgelerinde proaktif ve lider bir rolünün olmasını önemli bulmaktadır. Bu kapsamda ‘Sonuç Odaklı Program’ yaklaşımı altında çalışma programlarını planlayan ajanslar faaliyetlerini de buna göre gerçekleştirmektedir.

Türkiye’de bölgesel kalkınmanın 2014-2023 dönemine yönelik politika çerçevesini oluşturan Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisinde bölgesel gelişmenin vizyonu “*Sosyo-ekonomik ve mekânsal olarak bütünleşmiş, rekabet gücü ve refah düzeyi yüksek*

*bölgeleriyle daha dengeli ve topyekûn kalkınmış bir Türkiye” olarak tanımlanmıştır. Bu vizyona ulaşmak üzere dört temel amaç belirlenmiştir. Bunlar;*⁷⁹

- Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılarak refahın ülke sathına daha dengeli yayılması,
- Tüm bölgelerin, potansiyellerinin değerlendirilmesi ve rekabet güçlerinin artırılması suretiyle ulusal kalkınmaya azami düzeyde katkı sağlaması,
- Ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi,
- Ülke genelinde daha dengeli bir yerleşim düzeni oluşturulmasıdır.

3.2.3.2. Kalkınma ajansları bölge planları

Planlama toplumsal, çevresel ve ekonomik gelişmeye yönelik olarak, eldeki kaynakların verimli kullanımını sağlayan bir yöntemdir. Planlamanın amacı, ülkenin veya bölgenin kalkınmasına ait geniş bir bakış açısı elde etmektir. Planlama içerik ve kapsam açısından; ülke, bölge, alt bölge, metropoliten alan, il, kent ve kent kesimleri ölçeğinde ele alınmaktadır. Bölge planlamanın ana teması, bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesidir. Yerel öncelikleri tanıyan ve ortaya koyan bölge planlaması, ulusal bağlamda mekansal bütünleşmeyi sağlayacak sektörel eylemleri detaylandırmaktadır. Yani bölge planlaması öncelikle kalkınmanın bölgesel, mekansal ve dolayısıyla coğrafi boyutlarının planlara dahil edilmesi gereksiniminden doğmaktadır.⁸⁰

Bölge planları bölgenin güçlü, zayıf yanları, fırsat ve tehdit unsurlarını ortaya koyarak kamu-özel sektör müdahalesine yönelik hedefleri ve araçları belirten başvuru kaynakları olup, tanımlı zaman dilimi için kalkınma önceliklerinin formülasyonunu sağlayarak, bölgesel gelişmeyi sistematik hale getirmektedir. Önceliklerin belirlenmesinin yanında, eylemlerin bütünleşik planlanması bölgesel gelişme hedeflerine daha etkin ulaşılmasına yol açmaktadır. İlk olarak Fransa’da 1984’te Bölge Planı Uygulama Anlaşması ile görülen bu planlar 1988’den itibaren AB’de yaygınlaşmaya başlamıştır. Yapısal olarak geri kalmış, sınai gerileme içindeki bölgeler ve kırsal alanlarda yatırım fonundan yararlanmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu planların başarılı olabilmesi için gelişme planının öncelikleri hususunda bölgesel aktörler arasında mutabakata varılması gerekmektedir. Daha sonra bu plan sayesinde öncelikli işin tanımlanması ve uygun projelerin seçilmesi mümkün olmakta, planların uygulamaları

⁷⁹www.ka.gov.tr (Erişim tarihi: 12.04.2022)

⁸⁰Ildırar, 2004, a.g.k. 21-22

güçlendirilmektedir.⁸¹ Türkiye’de ise Düzey II bölgeleri için kalkınma ajansları tarafından 10’ar yıllık bölgesel planlar hazırlanmaktadır.

Bölge planları bölgesel kalkınmada yol haritasını gösteren dokümanlardır. Bölgesel kalkınmanın temeli yerelde kalkınma için öncelikli sektörlerin ve yapılabileceklerin, paydaşlar tarafından ortaya koyulan öneriler bağlamında değerlendirilmesi ile oluşur. Artık büyük ölçekli kamu/özel kesim yatırımlarının ağırlıkta olduğu bölge planları yerine, daha küçük ölçekli, sürdürülebilirlik, katılımcılık ve her bölgenin kendine özgü potansiyelleri olabileceği ve bu yörelerin bilgi toplumunda rekabet edebileceği prensiplerini benimseyen, mekansal sürekliliğin geri planda olduğu strateji ağırlıklı planlar önem kazanmaya başlamıştır. Böylece, planların müdahale alanının standart bir yaklaşım yerine, o yörenin kendine özgü koşulları, ekonomik, sosyal, çevre ve mekansal yapıları ile insan kaynaklarının durumu göz önünde bulundurularak belirlenmesi yaklaşımı önem kazanmıştır.⁸²

TR41 bölgesi için Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı (2014-2023) BEBKA koordinasyonunda o dönem faaliyette olan Kalkınma Bakanlığı’nın, BEBKA’ya verdiği yetki kapsamında, bölgedeki paydaşların katılımıyla hazırlanmış, BEBKA Yönetim Kurulunca onaylanmış ve Kalkınma Bakanlığı’na sunulmuştur.

3.2.3.3. Kalkınma ajanslarının yapısı ve finansman kaynakları

4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde kalkınma ajanslarının amacı;

“Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle Cumhurbaşkanınca belirlenen politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin usul ve esaslarını düzenlemektir.”

şeklinde ifade edilmiştir.⁸³ Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumludur.

Türkiye’de kalkınma ajansları, yerel kalkınma dinamiklerini harekete geçirerek, bölge kaynak ve potansiyellerinin en iyi şekilde kullanılmasını, kalkınmanın daha dengeli ve topyekün bir halde tüm ülkeyi kapsamasını ve vatandaşların fırsatlara erişiminin

⁸¹Dokuzuncu Kalkınma Planı (2006). Ankara. s.16-38 (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf Erişim tarihi:03.02.2022)

⁸²<http://www.tek.org.tr/files/disc/dt168.pdf> (Erişim tarihi: 20.12.2021)

⁸³<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf> (Erişim tarihi:28.04.2022)

mümkün olduğunca eşit düzeye kavuşturulmasını hedeflemektedir. Bu kapsamda yerelde beşeri ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, proje hazırlama ve uygulama kültürünün yaygınlaştırılması, bölgelerin küresel düzeyde rekabetçiliklerinin geliştirilmesi için gerekli yatırım ortamının oluşturulması ve yatırım planlamalarına yerel ihtiyaç ve taleplerin en doğru şekilde yansıtılmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirirler.⁸⁴

Kalkınma Ajanlarının Görev ve Yetkileri⁸⁵:

- “Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek veya Ajans personel sayısının yeterli olmadığı durumda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının onayı ile izlemesini ve değerlendirmesini yaptırmak ve sonuçlarını Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bildirmek.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde büyüme potansiyeli taşıyan şirketlerin ve girişimcilerin desteklenmesine yönelik girişim sermayesi fonlarına katılım sağlamak.
- Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- Bölge plan ve programlarını dikkate alarak kapsamı ve usulleri Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından belirlenmek üzere bölgelerindeki diğer projeleri izlemek.
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini geliştirmek.
- Bölgesel gelişmeye yönelik Ajansa tahsis edilen iç ve dış kaynaklı fonları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla iş birliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla iş birliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.

⁸⁴ www.ka.gov.tr (Erişim tarihi: 12.04.2022)

⁸⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf> (Erişim tarihi:28.04.2022)

- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
- Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayımlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.”

Kalkınma ajanslarının teşkilat yapısı; yönetim kurulu, kalkınma kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofislerinden oluşmaktadır. Yönetim kurulu ajansın karar organı olup İstanbul, İzmir ve Ankara gibi tek illerden oluşan bölgelerde il valisi, büyükşehir belediye başkanı, ajans genel sekreteri, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden oluşur. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde ise il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, ajans genel sekreteri, büyükşehir olmayan illerin il genel meclisi başkanları ve ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş bulunması durumunda ticaret ve sanayi odası başkanlarının ikisi de yönetim kurulunda kurumlarını temsil ederler.

Kalkınma ajansını, yönetim kurulu başkanı temsil eder. Yönetim kurulu başkanı validir. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulu başkanlığı; ilk yıl Ajans merkezi olarak tespit edilen ilin valisi tarafından, izleyen yıllarda illerin alfabetik sırasına göre bölgedeki valiler tarafından birer yıl süreyle dönüşümlü olarak yürütülür.

Bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında iş birliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere en fazla elli üyeden kalkınma kurulu oluşturulur. Kalkınma Kurulu ajansın çalışma programı taslağı, yıllık faaliyet raporları ile Sayıştay ve mali yönetim yeterliği denetim raporlarını görüşür, değerlendirir ve yönetim kuruluna önerilerde bulunur. Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunur.⁸⁶

Genel sekreterlik ise ajansın icra organıdır. Genel sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri ajans genel sekreteridir. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur.

Bölge illerinde bulunan yatırım destek ofisleri görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur. Yatırım destek ofislerinde yatırımcılara sunulan hizmetler,

⁸⁶<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf> (Erişim tarihi:28.04.2022)

ilgili diğer mevzuatla belirlenen hususlar dışında ücretsizdir. Bölgesel kalkınmaya olan etkileri il düzeyinde gerçekleştirdikleri çalışmalar özelinde önemlidir. İlin iş ve yatırım ortamına ilişkin analiz, rapor ve strateji çalışmaları yapar/yaptırır, ilin iş ve yatırım ortamına ilişkin envanter çalışmaları yürütür, yatırımcılara bilgi sağlar ve onları yönlendirir, iş ve yatırım ortamının geliştirilmesine yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapar, yatırımları izler, ilin iş ve yatırım ortamını tanıtır ve ile yatırımcı çeker, devlet yardımlarına ilişkin olarak, ilgili mevzuatta belirtilen iş ve işlemleri yapar, yatırımcıların izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili makam ve merciler nezdinde sonuçlandırmak üzere ajans yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine eder, bilgilendirme ve raporlama çalışmaları yapar.⁸⁷ Üstelendikleri bu görevlerle; bölgesel kalkınmanın önemli bir unsuru olan yatırımcı çekme ve kurumlar arası iş birliklerinin artırılması hususunda önemli roller üstlenirler.

Kalkınma ajanslarının temel faaliyetleri; araştırma, analiz ve programlama, iş birliği ve koordinasyon, kapasite geliştirme, tanıtım ve yatırım destek, ajans destekleri, AB ve diğer dış kaynaklı programlar kapsamındaki projeler, diğer proje ve faaliyetler olarak sıralanabilir.

Kalkınma ajansları destekleri mali destek ve teknik destek olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Mali destekler kapsamında; doğrudan finansman destekleri ile faiz ve faizsiz kredi desteği bulunmaktadır. Kalkınma ajansları bulundukları bölgelerin ihtiyaç ve taleplerine göre bu destek türlerini uygularlar. Doğrudan finansman destekleri; proje teklif çağrısı ile desteklenen projeleri, kritik önemi olan araştırma ve planlama çalışmalarını ve bölgesel kalkınmaya hız kazandıracak büyük ölçekli güdümlü projeleri kapsamaktadır. Teknik destekler ise bölgede yerel ve kırsal kapasiteyi geliştirmek amacıyla oluşturulan eğitim ve danışmanlık destekleridir. Bu desteklere ilave olarak proje geliştirme süreci kalkınma ajansları tarafından yürütülen ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu ile tahsis edilen ödenekten karşılanan Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı, Cazibe Merkezleri Programı ve Üreten şehirler Programı gibi destek programları da farklı dönemlerde ajanslar eliyle uygulanmaktadır. Son yıllarda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü ve kalkınma ajansları tarafından bölge ihtiyaçlarını karşılayabilecek farklı destek türlerinin oluşturulmasına yönelik araştırma ve çalışmalar devam etmektedir.

⁸⁷Kalkınma Ajansları Yatırım Destek Ofisleri Yönetmeliği, RGT: 27.08.2014 RG NO: 29101

Kalkınma Ajanslarının gelirleri ve yöneteceği fonlar şunlardır:⁸⁸

- “Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından, vergi iadeleri ile mahallî idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Cumhurbaşkanlığınca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi, performans ölçütleri ve desteklenebilecek proje kapasitesine veya acil nitelikteki kaynak ihtiyacına göre belirlenecek pay
- Destek sözleşmeleri çerçevesinde, desteklenen projeler sonucunda ortaya çıkan gelir getirici faaliyetlerden ajansa aktarılabacak kaynaklar.
- Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.
- Bir önceki yıldan devreden gelirler
- Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar,
- Faaliyet gelirleri,
- Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir, belediyeler için; tahsisi mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılabacak pay,⁸⁹
- Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılabacak pay,
- Teşkilata ilişkin Cumhurbaşkanlığı kararnamesinde belirtilen diğer gelirlerdir.”

Kalkınma ajanslarının giderleri ise şöyledir⁹⁰:

- “Plân, program ve proje giderleri.
- Proje ve faaliyet destekleme giderleri.
- Araştırma ve geliştirme giderleri.
- Tanıtım ve eğitim giderleri.
- Taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri.
- Yönetim ve personel giderleri.
- Görevlerle ilgili diğer giderler”

3.2.3.4. TR41 bölgesi

Düzey 2 sınıflamasına göre TR41 Bölgesinde Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı faaliyet göstermektedir. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA),

⁸⁸<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf>
<https://bebka.org.tr/wp-content/uploads/2021/12/5449-27.12.2021.pdf>
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210714-10.pdf> (Erişim Tarihi:28.04.2022)

⁸⁹Cumhurbaşkanı, il özel idareleri için belirlenen oranı yüzde beşe kadar yükseltmeye ya da bu Kanunda belirlenen oranına kadar indirmeye, belediyeler için belirlenen oranı ise; yarısına kadar indirmeye ya da bu Kanunda belirlenen oranına kadar yükseltmeye yetkilidir.

⁹⁰<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf> (Erişim tarihi: 28.04.2022)

08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”un 3. maddesine dayanılarak Kalkınma Bakanlığı’nın koordinasyonunda 14 Temmuz 2009 tarih ve 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. 703 sayılı KHK’nın 17/d maddesiyle, 641 sayılı Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin birçok maddesinin yürürlükten kaldırılmasının ardından 1 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 387. maddesiyle, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’na bağlanmıştır. BEBKA kurulduğu günden bugüne yaklaşık 920 projeye 143 Milyon TL hibe desteği sağlamıştır.⁹¹

BEBKA Yönetim Kurulu; Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinin Valileri, Belediye Başkanları, Ticaret ve Sanayi Odası Başkanları, Bilecik İl Genel Meclisi Başkanı ve BEBKA Genel Sekreteri’nden oluşmaktadır.

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı Genel Sekreterliği; Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi, Program Yönetimi Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, Mali ve İdari İşler Birimi ile Bursa, Eskişehir ve Bilecik Yatırım Destek Ofislerinden oluşmaktadır.

BEBKA kurum vizyonu “Bölgesinde sürdürülebilir kalkınmaya öncülük ederek ulusal kalkınma vizyonuna katkı sağlayan, bölgesel kalkınmada ulusal ve uluslararası alanda tanınan, saygın ve etkin bir kurum olmaktır”. Misyonu ise “Bölgesinde sürdürülebilir kalkınmayı hızlandırmak ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla, yerel düzeyde iş birlikleri geliştirip koordinasyon sağlayarak bölgesel kalkınmayı planlamak, yönlendirmek ve desteklemektir”.⁹²

⁹¹www.bebka.org.tr (Erişim tarihi: 29.04.2022)

⁹²<https://bebka.org.tr/hakkimizda> (Erişim tarihi:29.04.2022)

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırma deseni, veri toplama süreci, veri toplama aracı olarak doküman inceleme ve görüşme yöntemleri, elde edilen verilerin nasıl analiz edildiği, araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği konularına yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya etkisi TR41 bölgesinde nitel araştırma ile ortaya konulmuştur. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya koyulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.⁹³ Bu amaçla çalışma, nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) stratejisi ile tasarlanmıştır.

Nitel araştırma yöntemi, sosyal bilimlerde son yıllarda gittikçe tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir. İnsan ve toplumun değişken bir yapıda olması nedeniyle bu alanla ilgili olgu ve olayları incelerken genelleme yapmaktan çok, anlamaya çalışmanın daha önemli olduğu görülmüştür.⁹⁴

Nitel araştırma; varsayımlar ve geniş bir bakış açısı ile teorik yaklaşımların mümkün olduğu kadar kullanılarak, bireysel ve sosyal problemler ve bu problemlerle ilişkili insanlar veya gruplar üzerine odaklanan araştırma problemi/problemleri ile başlar. Nitel araştırmacı bu problemler üzerinde çalışmak için nitel araştırma yöntemlerini kullanır. Bu yöntem ışığında veri toplar, tümevarma amacıyla verileri analiz eder, temalar veya modeller oluşturur. Araştırmanın sonunda yazılan rapor katılımcıların problem hakkındaki yorumlamalarını içerir.⁹⁵

Bu çalışmada temel yorumlayıcı nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Temel yorumlayıcı desende araştırmacıların temel amacı bireylerin bulundukları durumları ve yaşadıkları olayları nasıl anlamlandırdıklarını ortaya koymaktır.⁹⁶ Kalkınma Ajansları tarafından proje teklif çağrısı ile hibe yoluyla verilen mali desteklerin kurumlara ve

⁹³A. Yıldırım ve H. Şimşek (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara:Seçkin Yayıncılık. 6.Baskı. s.39.

⁹⁴Z. Karataş v.d. (2015), a.g.m.

⁹⁵J.W. Creswell (2007). "Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches." Sage Publications, s.37.

⁹⁶M.İ. Yetişir (2016). "Rehberli araştırma-sorgulamaya dayalı fizik öğretimi: Öğretmen adaylarının akademik başarıları ve uygulama hakkındaki görüşlerinin incelenmesi." Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 49(1), s. 160-180.

dolayısıyla bölgeye etkisi konusunda bir genelleme yapılamaz. Kurum/kuruluşlar yapılanmalarına, zamana, bulundukları mekana ve bölgelerin ihtiyaçlarına göre kendi iç dinamikleri ile desteklerin etkisini farklı şekilde anlamlandırabilirler. Bu kapsamda TR41 Bölgesinde faaliyet gösteren kalkınma ajansının 2010-2016 yılları arasındaki proje teklif çağrısı ile ilan edilen mali destek programları kapsamında destek verilen kurum/kuruluşlara ve dolayısıyla bölgeye etkisi; ortaya çıkan temalar üzerinden yorumlanmıştır. 2013 ve 2017 yıllarında mali destek programı ilan edilmemiş olup, 2018 yılı ve sonrası bu çalışmada incelemeye alınmamıştır. Bunun sebebi proje sürelerinin bir yılın üzerinde olması ve etkilerinin sonraki yıllarda görülmesidir.

4.2. Veri Toplama ve Araştırma Süreci

Nitel araştırmalarda nicel verilere ve “ne kadar?” “kaç tane?” gibi soruların cevaplarına ulaşılmaz, tam aksine bu veriler nitel araştırmalarda, ifadelerle kendini bulur. Nitel araştırmacı kendisinden önce başka araştırmacılar tarafından hazırlanmış ölçek veya anket kullanmaz. Bunun yerine doküman inceleyerek, görüşmeler vs. yaparak veriyi tamamen kendisi toplar. Derin bir araştırma ve bilgiye ulaşabilmek için yapılandırılmamış ya da yarı yapılandırılmış yaklaşımları tercih eder. Nitel araştırmanın temel amacı; araştırmalara konu olan katılımcıların deneyimlere veya problemlere yükledikleri anlamları bulup ortaya çıkarmak ve anlamaktır.⁹⁷ Bu kapsamda hazırlanan bu çalışmada; kalkınma ajanslarının, bölgenin kalkınmasına etkisini anlamaya odaklanılmaktadır. Söz konusu etki kurum/kuruluşların kurumsal altyapıları, ihtiyaçları ve sorunları gibi kendi iç dinamiklerindeki farklılıklara ve aynı zamanda bölge ihtiyaçlarına bağlı olarak değiştiğinden bu etki, nicelik, frekans, aritmetik ortalama ile ölçülemez. Nitel araştırmacılara göre insanların hayatta yaşadıkları olaylar bulundukları durumlara göre değişiklik gösterdiğinden bu olaylar yer ve zamandan, olayın faili olan kişinin duygu ve düşüncelerinden ayrı ele alınamaz.⁹⁸ Bu nedenle çalışma pozitivist epistemoloji ile açıklanmamıştır. Bu araştırma, deneyimlerin nasıl yaratıldığı ve anlamlandırıldığını vurgulayan konvensiyonalist (anlamacı) epistemoloji ile değerlendirilebilir. Konvensiyonalist epistemolojide bilgi öznel ve gerçekliği, araştırmayı yürüten kişinin yaratıları olarak görür.

⁹⁷Dr. A. Güler, Dr. M.B. Halıcıoğlu ve Dr. Serkan Taşgın (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. 2. Baskı. s.40-41.

⁹⁸Güler vd., (2015), a.g.k., 27

Araştırma sırasında araştırma problemi tanımlanarak araştırmanın konusu, amacı ve önemi belirlenmiş, alanyazın incelenmiştir. Ardından alanyazından toplanan veriler göz önünde bulundurularak yarı yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmış ve katılımcılara sorular sorularak veriler toplanmıştır. Verilerin toplanması aşamasında 18 görüşme yapılmış, veri doygunluğuna ulaşılmış ve görüşmeler kesilmiştir.

4.2.1. Doküman incelemesi

Araştırmacılar yapılan çalışma ile ilgili dokümanları incelerler. Ele alınan konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına doküman incelemesi denilmektedir.⁹⁹ Bu çalışmada araştırma sorularının hazırlanması aşamasında bölgesel kalkınma için gerekli olan kriterlere ilişkin doküman incelemesi yapılmıştır. 1992 yılında kurulan EURADA (Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği) tarafından yapılan çalışmalar incelenmiştir.¹⁰⁰ AB Bölgesel Kalkınma Politikalarının fon kaynakları incelenmiştir.¹⁰¹ Ayrıca diğer ülkelerde Kalkınma Ajansları uygulamaları bu kalkınma ajanslarının internet sitelerinden de incelenmiştir. Bunlarda çalışmanın üçüncü bölümünde açıklanmıştır. İlave olarak Türkiye Kalkınma Planları, strateji belgeleri, TR41 Bölge Planı, TR41 bölgesinde faaliyet gösteren Kalkınma Ajansı'nın 2010-2016 yılları proje teklif çağrısı ile ilan edilen mali destek programlarının amacı, içeriği ve öncelikleri incelenmiştir.

4.2.2. Görüşme

Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş ya da görüşme sırasında ortaya çıkan konulara göre yeni soruların sorulabildiği bir görüşme yöntemi olarak nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Bu yöntemde bir kişi ile karşılıklı soru cevap ya da fikir alışverişi şeklinde görüşme gerçekleştirilebileceği gibi birden fazla kişi ile grup olarak da görüşülebilir. Bir kişi ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacı, görüşme yaptığı kişinin verdiği bilgilere odaklanarak bu kişinin araştırma konusu hakkındaki görüşlerini derinlemesine öğrenme fırsatı bulur. Nitel araştırmalarda görüşme sırasında sorulan araştırma soruları başlıca üç alana odaklanır. Bunlardan birincisi dildir; ikincisi bir durum ve olayla ilgili subjektif anlamlar

⁹⁹Z. Karataş v.d. (2015), a.g.m. s. 60-80.

¹⁰⁰www.eurada.org (Erişim tarihi:19.12.2019)

¹⁰¹<https://ec.europa.eu/> (20.12.2019)

tanımlaması ve yorumlanması; üçüncüsü ise toplanacak nitel veriler arasından örnek kalıpları, modelleri ve ilişkileri keşfederek teori geliştirmektir. Sorulan sorular incelenen fenomeni tam anlamıyla inceleyip ortaya koyabilecek şekilde hayata geçirilebilir. Nitel araştırmacı “niçin” veya “neden” soruları yerine “ne” ve “nasıl” sorularını sorar. Nitel araştırmalarda 5 veya 7’ye kadar araştırma sorusu sorulabilir. Fenomenolojik araştırma için en önemli veri toplama yöntemi görüşmedir. Bu alanda literatürde 5-25 arası insanla yapılacak görüşmenin fenomenolojik araştırmanın amacına ulaşmasında yeterli olacağı şeklinde bir kanaat bulunmaktadır.¹⁰²

TR41 Bölgesi Kalkınma Ajansı tarafından 2010, 2011, 2012, 2014, 2015 ve 2016 yıllarında proje teklif çağrısına çıkılarak verilen mali destek programları kapsamında yaklaşık 295 projeye hibe desteği verilmiştir. Bunlardan 170’i kar amacı gütmeyen kurumların projesi iken, 125’i kar amacı güden kurumların projeleridir. 2010-2016 yılları arasında verilen desteklerin yaklaşık %60’ı kar amacı gütmeyen kurumlara, %40’ı ise kar amacı güden kuruluşlara olmuştur. Bu kapsamda görüşülen kurumların dağılımında da bu husus dikkate alınmıştır.¹⁰³

Bu çalışmada; TR41 bölgesinde faaliyet gösteren Kalkınma Ajansının proje teklif çağrısı ile duyurulan mali destek programlarından yararlananlar arasından 18 kurum/kuruluş (11 adet kar amacı gütmeyen kuruluş ve 7 adet kar amacı güden kuruluş) ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiş ve beş soru sorulmuştur. Sorulan soruların hazırlanması aşamasında bölgesel kalkınma ve nitel analiz çalışmaları yapan iki uzmandan görüş alınmıştır. Verilen öneriler ve incelenen dokümanlar esas alınarak 5 adet soru hazırlanmıştır. Bu görüşme soruları şu şekildedir;

1-Kalkınma Ajansından aldığınız desteğin kurumunuzun kapasite gelişiminde etkisi nedir?

2-Kalkınma Ajansı desteğinin kurumunuza sosyal ve kültürel etkileri nelerdir?

3-Kalkınma Ajansından aldığınız destek kurumunuzda yeni ve farklı bir değişime neden oldu mu?

4-Aldığınız desteğin gerçekleştirdiğiniz çalışmaların sürdürülebilirliğine etkileri nelerdir?

5-Kalkınma Ajansı desteklerinin aksayan ya da eleştirdiğiniz yönleri nelerdir?

¹⁰²Güler vd., (2015), a.g.k., 44, 80-116

¹⁰³www.bebka.org.tr (Erişim tarihi: 10.04.2022)

4.3. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Nitel araştırmada nicel araştırmadan farklı olarak araştırmacı, kafasında önceden belirlediği hipotezler ve teoriler olmadan alandan verisini toplar, araştırmayı araştırmaya katılanların bakış açısıyla ve onların kelimeleri ile ifade eder. Nitel analizde birçok olay hakkında birkaç bilgi toplamak değil, birkaç olay hakkında birçok bilgi toplanması amaçlanır. Veri analizinde dünyada geçerli genellemeler çıkarmak yerine, araştırma kontekstindeki veriye odaklanmak önem taşır.¹⁰⁴ Temel yorumlayıcı nitel araştırma bir anlamın ya da fenomenin nasıl oluştuğunun tespit edilmesinde kullanılabilir. Bu temel amaca ulaşabilmek için görüşmeler, gözlemler, doküman analizinden yararlanılır ve araştırma tümevarımsal şekilde oluşturulur.¹⁰⁵ Nitel araştırmalarda toplanan veriler yazıya dökülür, veriler ana konseptler etrafında kategorize edilir, elde edilen konseptlerin birbiriyle ilişkisi incelenir ve veri analizi belirli bir mantık çerçevesinde sunulur.¹⁰⁶ Bu çalışmada veriler tümevarımsal analiz (içerik analizi) ile çözümlenmiştir. Tümevarımsal analiz verilerin kodlanması yoluyla araştırılan konuyla ilgili gerçekleri ve gerçekler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak için yapılmaktadır.¹⁰⁷ Bu araştırma sürecinde görüşmeden elde edilen veriler yazıya dökülmüş, yapılan dökümler MAXQDA programına yüklenmiştir. Ardından bu veriler kodlanmıştır. Kodlar arasındaki ilişkiler göz önüne alınarak, kodlanan veriler içeriklere göre kategorilere ayrılmış ve oluşturulan bu kategoriler betimlenerek temalar altında özetlenip açıklanmıştır. Kodlama yapılırken katılımcıları ifade etmek için araştırmacı tarafından verilen kod isimleri (kar amacı gütmeyen kurumlar için K1, K2, ..., K11; kar amacı güden kurumlar için M1,M2,...M7) kullanılmıştır.

4.4. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Nitel araştırmalarda sonuçların inandırıcılığı, bilimsel araştırmanın en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilir. Geçerlik ve güvenilirlik bu açıdan araştırmalarda en yaygın kullanılan iki ölçüttür. Nicel çalışmalarda araştırmacının kullanılan veri toplama araçlarının ve araştırma deseninin geçerliğini ve güvenilirliğini çok dikkatli test etmesi ve sonuçları okuyuculara rapor etmesi beklenir. Nitel araştırmalarda geçerlilik-güvenilirlik

¹⁰⁴Güler vd., (2015), a.g.k., 138-140

¹⁰⁵S.B. Merriam, ve R.S. Grenier (2019), *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*, John Wiley & Sons.

¹⁰⁶R.J. Engel ve R.K. Schutt (2005) *The Practice of Research in Social Work*.SAGE.

¹⁰⁷M.B. Miles ve M.A. Huberman, (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. Londra.

nicel çalışmalardan farklı olarak ele alınır.¹⁰⁸ Nicel araştırmalarda kullanılan geçerlilik ve güvenilirlik ifadelerinin yerine nitel araştırmalarda inanılrlık ve araştırmacının yetkinliği gibi ifadelerden bahsetmek daha doğru olur.¹⁰⁹ Nitel araştırmalarda iç geçerlik kavramı yerine inanılrlık, dış geçerlik kavramı yerine aktarılabilirlik, iç güvenilirlik yerine tutarlılık, dış güvenilirlik yerine de teyit edilebilirlik kavramları kullanılmaktadır.¹¹⁰ Bu çalışmada araştırmacının geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanmasında bu ölçütler dikkate alınmıştır.

4.4.1. İnanılrlık

Nitel araştırmalarda inanılrlığı artırmak için uzun süreli etkileşim, katılımcı teyidi ve uzman incelemesi gibi yöntemler kullanılabilir. Bu çalışmada araştırmacı uzun yıllardır bölgesel kalkınma ajanslarında uzman ve yönetici olarak çalıştığı için destek süreçlerini bilen, destek alan kurumlarla sürekli etkileşim halinde olan birisidir. Böylece önyargılarını kontrol etmesi daha kolay olmuştur. Sürekli aynı ortamda bulunma ve etkileşim halinde olma aynı zamanda karşılıklı güvene dayalı ve dostça bir ilişkinin kurulmasını, doğru ve eksiksiz yanıtlar alınmasını sağlar.¹¹¹

4.4.2. Aktarılabilirlik

Nicel araştırmanın temel amaçlarından biri olan “genelleme” kavramının nitel araştırmalardaki karşılığı olarak kullanılan aktarılabilirlik; uygunluk olarak da adlandırılmaktadır. Aktarılabilirlik sonuçların nasıl genellenebileceği ve bütün gruba nasıl iletilebileceğini içerir. Nicel çalışmalarda genelleme (dış geçerlik) istatistiksel sonuçlarla ve verilerin evreni temsil eden bir örneklemden toplandığının (randomize, tabakalı vb. yöntemlerle) gösterilmesiyle sağlanır. Nitel çalışmaların genelleme amacı yoktur. Bütün deneyimler bireyin durumunu anlamaya odaklanır. Ancak katılımcıların yaşadıkları deneyimler ayrıntılı tanımlanmalıdır ki çalışmayı okuyanlar sonuçları kendi çalışmalarında uygulayabilsinler. Bu nedenle nitel araştırmalarda aktarılabilirliği kanıtlamak için örneklem seçiminin nasıl yapıldığı, katılımcıların özellikleri ve ortam

¹⁰⁸A. Yıldırım ve H. Şimşek (2013), Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

¹⁰⁹L. Krefting (1991). *Rigor in Qualitative Research: The Assessment of Trustworthiness*. s. 214-222.

¹¹⁰Yıldırım vd., (2013)

¹¹¹J. Houser (2015). *Nursing research: reading, using, and creating evidence*. Burlington: Jones ve Bartlett Learning.

açıkça belirtilmelidir.¹¹² Örneklem yöntemleri olasılıklı örneklem ve olasılıklı olmayan örneklem yöntemleri olarak ikiye ayrılır. Nitel araştırmalarda daha çok olasılıklı olmayan örneklem yöntemi seçilir. Olasılıklı olmayan örneklemde rastgele seçim yoktur. Evrendeki her ögenin eşit ve bilinen seçilme şansı yoksa buna olasılıklı olmayan örneklem denir. Bu örneklemenin ise amaca yönelik örneklem, elverişli örneklem ve kartopu örneklem türleri vardır. Bu çalışmada amaca yönelik örneklem kullanılmıştır. Eğer bir örneklem seçimi, araştırmacının evrenle ilgili kendi bilgilerine veya çalışmanın amacına bağlı ise bu tür örneklem türüne amaca yönelik örneklem denir. Fenomenolojik araştırma yapan araştırmacılar belli bir fenomeni tecrübe etmiş ögelere ihtiyaç duydukları için genelde bu yöntemi tercih ederler.¹¹³ Bu çalışmada araştırmacı, kalkınma ajansından destek alarak belirli bir tecrübeye sahip kurum/kuruluşlar arasından amaca yönelik örneklem ile 18 adet kurum/kuruluşu seçmiştir.

4.4.3. Tutarlılık

Guba ve Lincoln güvenilirlik kavramı yerine nitel araştırmada tutarlılık kavramını önermektedir.¹¹⁴ Bu araştırmada tutarlılığın sağlanması amacıyla, araştırma sorularıyla, izlenen yöntem ve sürecin uyumuna ve araştırmacının nesnel ve yansız olmasına dikkat edilmiştir. Araştırma amaçları açık bir şekilde belirtilmiş ve elde edilen verilerin araştırmanın amaçlarıyla tutarlılığı sağlanmıştır. Güvenirliği arttırdığı bilinen detaylı görüşme notları tutulmuştur. Ayrıca araştırma sürecinin veri toplama ve analiz aşamaları nitel araştırma deneyimi olan bir akademisyen tarafından kontrol edilmiştir.

4.4.4 Teyit edilebilirlik

Teyit edilebilirlik, çalışma sonuçlarının sunulmasında objektifliğin sağlanması ile ilgili olduğundan araştırmacının yanılgılarının en az seviyede tutulduğunun gösterilmesi gerekir. Çalışma sonuçları ancak katılımcıların gerçek tecrübelerinin çalışma sonuçlarına yansıtılabilmesi sayesinde sağlanabilir.¹¹⁵ Bu çalışmada katılımcıların belirlenmesinde; destek alan kurum/kuruluşlarda proje sürecini yürüten veya takibini yapan, uygulanan

¹¹²H. Başkale (2016). *Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi* DEUHFED. s.23-24.

¹¹³Güler vd., 2015, a.g.k. 90-98

¹¹⁴Y.S. Lincoln ve E.G. Guba (1985). *Naturalistic inquiry*. London, Sage Publications.

¹¹⁵Güler vd., (2015), a.g.k.,386-394

proje hakkında kapsamlı bilgi sahibi olan kişilerle görüşülmesi hususuna özellikle dikkat edilmiştir. Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve bunların veri dökümleri sağlanmıştır. Araştırmacı tarafından seçilen araştırma yönteminin, çalışmada karşılığı aranan soruların cevaplanmasına uygun olmasına önem verilmiştir. Katılımcıların ortak olarak ifade ettikleri hususlara ilave olarak farklı ya da karşıt ifadelerde bulunan katılımcıların görüşlerinin de çalışmaya aktarılmasına önem verilmiştir. Analiz aşamasında kullanılan verilerin hepsi gerekli görüldüğünde incelenebilmesi için araştırmacı tarafından saklanmıştır. Bilgisayar destekli programlar şeffaflığı artıran araçlar olarak ifade edildiği için verilerin analizinde MAXQDA programı kullanılmıştır. Bu da araştırmanın teyit edilebilirliğine katkı sağlayan yollardan biridir.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bulgular bölümünde; bölgesel kalkınma ve kalkınma ajansları üzerine dünyadaki çalışmalar, 1923 yılından günümüze Türkiye’de hazırlanan ve kalkınma çalışmalarını temel alan planlar, stratejiler ve Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı Bölge Planı ve ilan edilen mali destek programları incelenmiş, bölgesel kalkınmada öne çıkan başlıklar değerlendirilmiş ve bu dokümanlar ışığında hazırlanan görüşme soruları ile elde edilen veriler sunulmuştur. Söz konusu verilerle ortaya çıkan temalara ilişkin açıklamalara ve katılımcı görüşlerine yer verilmiştir.

5.1. Dokümanlardan Elde Edilen Verilere İlişkin Bulgular

İzleyen kısımda dokümanlardan elde edilen verilere ilişkin bulgulara yer verilmektedir.

5.1.1. 1923'ten günümüze ülkemizde kalkınma politikalarında temel dokümanlara ilişkin bulgular

Savaş yıllarının ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923-1950'li yılların; bölgeden ziyade ülke genelinde kalkınma politikalarının yürütüldüğü dönem olduğu söylenebilir. Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında nüfusun ve yatırımların ülke içinde yayıldığı söylenebilir. Ankara'nın başkent olması, devletin sanayi tesislerini İstanbul ve Marmara Bölgesi ile birlikte İç Ege ve İç Anadolu bölgelerine de yönlendirilmesi bunun birer örneğidir. Planlı kalkınmaya geçiş dönemi olarak nitelendirilen 1960 sonrası dönemde hazırlanan 5 yıllık kalkınma planlarına bakıldığında temel bölgesel kalkınma yaklaşımının; ekonomik faaliyetlerin belirli merkezlerde toplanmasını önleyerek dengeli bir kalkınma sağlamak üzerine olduğu görülmektedir.

Bölgesel politikalar belirlenirken Avrupa Topluluğu bölgesel politikalarıyla uyumlu olarak hareket edilmesi gerektiğinin ifade edildiği ilk kalkınma planı ise 6. Kalkınma Planıdır. Bölgesel politikalardan önemle bahsedilen 9. Kalkınma Planı'nda bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsatların ve risklerin arttığı bir dönem olduğuna vurgu yapılmıştır. Kalkınma ajanslarının da kurulduğu döneme denk gelen ve 2007-2013 yıllarını kapsayan 9. Kalkınma Planı; AB'ye üyelik sürecinin gerektirdiği Katılım Öncesi Ekonomik Program ve Uyum İçin Stratejik Çerçeve gibi dokümanların yanında, başta Orta Vadeli Program olmak üzere diğer ulusal ve bölgesel plan ve programlar ile sektörel ve kurumsal strateji belgelerinin dayanağını oluşturmaktadır. Bu plan, AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dokümanı olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle Plan dönemi AB mali takvimi dikkate alınarak 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde 7 yıllık olarak belirlenmiştir. Planda Kalkınma Ajanslarının da kuruluş amacı olan kamu kesimi ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında iletişime ve ortak hedeflere dönük iş birliğine katkıda bulunma ile ekonomik, sosyal ve kültürel gelişme hızlandırılarak, kapsayıcı bir kalkınma sürecine vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda belirlenen stratejik amaçlar ise rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması ve kamu hizmetlerinde kalitenin ve etkinliğin artırılması olarak ortaya koyulmuştur. Söz konusu planda kamusal hizmetlerde verimlilik artışı, yerel düzeyde kurumsal kapasite artışı, insan kaynağının geliştirilmesi, kırsal kesimde kalkınmanın sağlanması, eğitimin işgücü talebine duyarlılığının artırılması, çevrenin korunması, yenilikçiliğin geliştirilmesi, iş ve yatırım

ortamının iyileştirilmesi, sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçişin sağlanması üzerinde durulduğu görülmektedir.

10.Kalkınma Planında ise istikrarlı ve kapsayıcı ekonomik büyümenin yanı sıra uluslararası rekabet gücü, insani gelişmişlik, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı, insan odaklı kalkınma anlayışı çerçevesinde katılımcı, kalkınmanın sürdürülebilirliğini merkeze alan bir yaklaşıma, nitelikli insan ve güçlü topluma, kalkınma için iş birliği çalışmalarına, bölgelerin rekabet gücünde artışın önemine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Günümüzde uygulanmakta olan son kalkınma planı olan 11. Kalkınma Planı ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin ilk kalkınma planıdır ve onbeş yıllık perspektifin ilk beş yıllık dilimi olarak tasarlanmıştır. Her alanda verimliliğin vurgulandığı planda milli teknoloji hamlesiyle uluslararası düzeyde rekabet gücü kazanılmasına yönelik daha fazla değer üreten bir ekonomik ve sosyal kalkınma süreci öngörülmüştür. Verimliliği odağına alan, sanayi sektörünün başat rol üstlendiği, ihracata dayalı istikrarlı bir büyüme modeli esas alındığı görülmektedir.

5.1.2. TR41 Bölge planı ve mali destek programlarına ilişkin bulgular

2014-2023 yıllarını kapsayan Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı incelendiğinde kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğine, kaynakların yerinde ve etkin kullanımıyla sürdürülebilir kalkınmaya, bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesini hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik çalışmalara, uluslararası alanda yüksek rekabet gücü, beşeri gelişme ve sosyal içerme, dengeli mekânsal gelişme ve sürdürülebilir çevre konularına vurgu yapıldığı görülmektedir.¹¹⁶

TR41 Bölgesinde faaliyet gösteren Kalkınma Ajansı tarafından 2010-2016 yılları arasında ilan edilen programların içeriğine bakıldığında da bölgesel kalkınmanın sağlanması için belirlenen öncelikler incelenmiştir. 2010 yılı Sanayi ve Turizmde Rekabet Gücünün Arttırılması Mali Destek Programı'nın amacı (8 milyon TL kar amacı güden kurumlar, 4 milyon TL kar amacı gütmeyen kurumlar için ilan edilmiştir); sanayi ve turizm sektörlerinde yaratılan katma değer arttırılması ve bölgenin küresel ölçekte rekabet edebilirliğinin sağlanmasıdır. Programın öncelikleri; bölgede Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesinin arttırılması, ileri teknolojiye dayalı veya katma değeri yüksek

¹¹⁶https://www.bebka.org.tr/admin/datas/yayins/bolgeplani2014_2023web.pdf (Erişim Tarihi:19.01.2022)

yeni ürünlere geçilmesi, üretilen ürünlerin katma değerinin yükseltilmesi, verimliliğin artırılması yoluyla bölgenin küresel rekabet gücünün artırılmasıdır. Buna ilave olarak bölgeye özgü turizm çeşitlerinin geliştirilmesi, etkin tanıtım ve pazarlama faaliyetleri yürütülmesi ve sektördeki hizmet kalitesinin artırılması yoluyla mevcut turizm potansiyelinin en üst düzeyde değerlendirilmesidir.¹¹⁷

2011 yılı Ar-Ge ve Yenilikçilik Mali Destek Programı'nın amacı (5 milyon TL- kar amacı güden ve gütmeyen kurumlar için ilan edilmiştir); Ar-Ge ve yenilikçilik alanında kapasite ve iş birliğinin geliştirilmesi ile bölgesel rekabet gücünün artırılmasıdır. Programın öncelikleri; KOBİ'lerin tasarım, ürün ve süreç geliştirme ve geliştirilen ürünlerin ticarileştirilmesi alanında kapasitelerinin artırılması ile Ar-Ge ve yenilikçilik alanında ortak kullanıma yönelik altyapının oluşturulması ve geliştirilmesi; kamu hizmetlerinde yenilikçi uygulama yöntem ve süreçlerinin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır.¹¹⁸

2011 yılı Çevre ve Enerji Mali Destek Programı'nın amacı (9 milyon TL-kar amacı güden ve gütmeyen kurumlar için ilan edilmiştir); TR41 Bölgesinde çevresel kirliliğin önlenmesi, mevcut kontrol ve arıtma tesislerinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, enerji verimliliğin artırılması ve yenilenebilir enerjiye geçilmesinin sağlanması ile sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmaktır. Programın öncelikleri; su, hava, atık ve gürültü alanlarında kirliliğin önlenmesi, mevcut kontrol arıtma ve toplama tesislerinin kapasite, verimlilik ve teknolojik açıdan geliştirilmesidir. Ayrıca sanayi işletmelerinin çevre ile ilgili yöntem, ekipman ve teknoloji altyapısının geliştirilmesi, üretimde çevre dostu teknolojilere geçilmesi ve sanayi kaynaklı çevre kirliliğinin azaltılması; çevresel kalitenin artırılması ve kontrolü için kullanılacak izleme ve ölçme sistemlerinin kurulması; yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına geçişin sağlanması; üretim faaliyetlerinde enerji verimliliğinin artırılmasıdır.¹¹⁹

2011 yılı Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı'nın amacı (2 Milyon TL-kar amacı gütmeyen kurumlara için ilan edilmiştir); engelliler, kadınlar ve yaşlıların yaşam kalitelerinin artırılması ve hayatın tüm alanlarına katılımlarının sağlanmasıdır. Programın öncelikleri; engelli bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel uyum sorunlarının

¹¹⁷https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/2010_faaliyetraporu.pdf (Erişim Tarihi:19.01.2022)

¹¹⁸[https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/ARGE_ve_Yenilikcilik_Basvuru_Rehberi\(1\).pdf](https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/ARGE_ve_Yenilikcilik_Basvuru_Rehberi(1).pdf) (Erişim tarihi:19.01.2022)

¹¹⁹[https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/Cevre_ve_Enerji_Basvuru_Rehberi\(1\).pdf](https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/Cevre_ve_Enerji_Basvuru_Rehberi(1).pdf) (Erişim Tarihi:19.01.2022)

azaltılması, istihdam edilebilirliklerinin artırılması, eğitim, sağlık vb. hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması; kadınların ekonomik hayata etkin katılımının desteklenmesi ve sosyo-ekonomik statülerinin güçlendirilmesi; yaşlıların yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve sosyal hayata erişiminin kolaylaştırılmasıdır.¹²⁰

2012 yılı Turizme Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı'nın amacı (10 milyon TL-kar amacı gütmeyen kuruluşlar için ilan edilmiştir); turizmin çeşitlendirilmesi, yaygınlaştırılması ve bölgedeki turizm potansiyelinin değerlendirilmesidir. Programın öncelikleri; doğal, tarihi ve kültürel açıdan potansiyeli olan bölgelerin turizme kazandırılması veya mevcut turizm imkânlarının geliştirilmesi; turizmin çeşitlendirilmesi ve alternatif turizm olanaklarının artırılması; bölgeye gelen turistlere yönelik bilgilendirme, rehberlik ve yönlendirme hizmeti altyapısının geliştirilmesidir.¹²¹

2012 yılı Turizm Tanıtım Mali Destek Programı'nın amacı (2 milyon- kar amacı gütmeyen kuruluşlar için ilan edilmiştir); Bölgedeki turizm imkânlarının etkin ve yenilikçi yöntemlerle tanıtılarak bölgenin cazibe merkezi haline getirilmesidir. Programın öncelikleri; bölgenin doğal, tarihi, kültürel varlıklarının ve turizm imkânlarının ulusal ve uluslararası alanlarda tanıtılması; turizme yönelik tarihi, kültürel ve doğal miras envanterlerin tespiti, elektronik ortamda tanıtım ve erişiminin sağlanması; turizm imkânlarının ve erişilebilirliğin artırılmasına yönelik yeni teknolojilerin ve yenilikçi uygulamaların geliştirilmesi ve kullanılmasıdır.¹²²

2012 yılı Sürdürülebilir Sanayi Mali Destek Programı'nın amacı (8 milyon TL- kar amacı gütmeyen kuruluşlar için ilan edilmiştir); sanayide Ar-Ge ve yenilikçiliği, ortak çalışma ve işbirliği alanlarını geliştirerek bölgenin rekabetçi konumunun çevre dostu bir anlayışla güçlendirilmesidir. Programın öncelikleri; bölgenin Ar-Ge, yenilik, verimlilik ve kalite odaklı gelişmesine, bilgi ve teknoloji üretimine, işgücü niteliğinin artırılmasına yönelik işbirliklerinin ve ortak kullanım alanlarının kurulması ve geliştirilmesi; sanayi kaynaklı çevre kirliliğini azaltmaya yönelik tesislerin yapılması, mevcut tesislerin kapasitelerinin artırılmasıdır.¹²³

¹²⁰https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/Sosyal_Kalkinma_Basvuru_Rehberi.pdf (Erişim tarihi:19.01.2022)

¹²¹https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/turizm_altyapi.pdf (Erişim tarihi:19.01.2022)

¹²²https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/turizm_tanitim.pdf (Erişim tarihi:19.01.2022)

¹²³<https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/SANAY%C4%B0.pdf> (Erişim tarihi: 19.01.2022)

2014 yılı Sosyal Kalkınmaya Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı'nın amacı (10 milyon TL-kar amacı gütmeyen kuruluşlar için ilan edilmiştir); Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinde hizmet ve erişim altyapısını geliştirerek dezavantajlı grupların yaşam kalitesini ve sosyal hayata katılımlarını artırmaktır. Programın öncelikleri; dezavantajlı gruplara yönelik istihdam, eğitim, sağlık ve sosyal alanlarda altyapının güçlendirilmesi, hizmet kalitesinin yükseltilmesi, yeni hizmet modellerinin geliştirilmesi; dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını ve kamu hizmetlerine erişebilirliklerini artıracak uygulamaların yaygınlaştırılması, altyapı eksikliklerinin giderilmesidir.¹²⁴

2014 yılı Kırsalda Ekonomik Gelişim Mali Destek Programı'nın amacı (11 milyon-kar amacı gütmeyen kuruluşlar); Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinde kırsal alanlarda tarım ve sanayi işbirliğinin güçlendirilmesi ve tarım dışı faaliyetler ile ekonomik çeşitliliğin sağlanarak gelir artışına katkı sağlanmasıdır. Programın öncelikleri; kırsalda tarım ürünlerinin ulusal ve uluslararası pazar standartlarına uygun olarak işlenmesinin, paketlenmesinin, etiketlenmesinin ve depolanmasının desteklenmesi; kırsalda tarım (bitkisel ve hayvansal üretim) dışı ekonomik çeşitliliğin sağlanması ve rekabetçi bir yapıya kavuşturulması; kırsalda turizm potansiyelinin geliştirilmesidir.¹²⁵

2014 yılı İşbirliği ve Gelişim Mali Destek Programı'nın amacı (10 milyon TL- kar amacı gütmeyen kuruluşlar için ilan edilmiştir); Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinde ortak çalışma kültürü ve işbirliklerinin geliştirilmesidir. Programın öncelikleri; bölgenin yenilik ve verimlilik odaklı gelişmesine, bilgi ve teknoloji üretimine ve/veya transferine yönelik ortak kullanım alanlarının kurulması ve geliştirilmesi; ortak kullanım amacıyla iş güvenliği, enerji verimliliği, üretim verimliliği ve lojistik merkezlerinin kurulması ve geliştirilmesi; işbirliklerini artırıcı platformların kurulması ve geliştirilmesidir.¹²⁶

2014 yılı Çevre Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı'nın amacı (9 milyon TL- kar amacı gütmeyen kuruluşlar için ilan edilmiştir); Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinde çevresel kirliliğin azaltılması ve çevrenin korunması için gerekli altyapının inşa edilmesi veya iyileştirilmesi yoluyla bölgenin yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sağlanmasıdır. Programın öncelikleri; endüstriyel atıksu kaynaklı kirliliğin önlenmesine

¹²⁴https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/2014_Yili_Sosyal_Kalkinmaya_Yoenelik_Kuecuk_Oelcekli_Altypai_Mali_Destek_Programi.pdf (Erişim tarihi: 19.01.2022)

¹²⁵https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/2014_Yili_Kirsalda_Ekonomik_Gelisim_Mali_Destek_Programi.pdf (Erişim tarihi: 19.01.2022)

¹²⁶https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/2014_Yili_%C4%B0sbirligi_ve_Gelisim_Mali_Destek_Programi.pdf (Erişim Tarihi:19.01.2022)

yönelik sanayi alanlarında kanalizasyon ve atıksu arıtma sistemlerinin inşa edilmesi ve/veya iyileştirilmesi; katı atıkların toplanması, taşınması, geri kazanılması ve bertaraf edilmesi için atık yönetim sistemlerinin kurulması, gerekli tesislerinin inşa edilmesi ve/veya iyileştirilmesi; hava kirliliği yoğun sanayi ve yerleşim bölgelerinde hava kalitesi izleme sistemlerinin kurulmasıdır.¹²⁷

2014 yılı Çevre Dostu Üretim Mali Destek Programı'nın amacı (10 milyon TL-KOBİ'lere yönelik ilan edilmiştir); Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinde üretim faaliyetlerinden kaynaklanan çevresel etkilerin azaltılması, kaynak ve enerji kullanımındaki verimliliğin artırılması yoluyla çevre dostu üretime geçişe katkı sağlamaktır. Programın öncelikleri; tarımsal üretim ve sanayi kaynaklı çevre kirliliğinin azaltılmasına yönelik ölçüm, kontrol ve izleme sistemlerinin kurulması, atıkların kaynağında azaltılması, hammadde, su ve enerji tüketimini azaltmaya yönelik uygulamalarla temiz üretime geçişin sağlanması; çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi; atıklardan katma değerli ürün ve/veya enerji üretimi; üretim faaliyetlerinde enerji verimliliğinin artırılmasıdır.¹²⁸

2015 yılı Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Mali Destek Programı'nın amacı (3 Milyon TL- kar amacı güden kuruluşlar için ilan edilmiştir); bölgede var olan sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılarak, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ile sağlık turizminin geliştirilmesidir. Programın öncelikleri; bölgede sağlık turizmi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin insan kaynaklarının ve kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi; teknik bilgi düzeyinin ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi; sağlık turizmi kapsamında tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesidir.¹²⁹

2015 yılı Kırsalda Ekonomik Kalkınma Mali Destek Programı'nın amacı (12 milyon TL-kar amacı güden ve gütmeyen kuruluşlar için ilan edilmiştir); Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinde kırsal alanlarda tarım ve sanayi işbirliğinin güçlendirilmesi ve tarım dışı faaliyetler ile ekonomik çeşitliliğin sağlanarak gelir artışına katkı sağlanmasıdır. Programın öncelikleri; kırsalda üretilen tarım ürünlerinin katma değerlerinin ve pazarlama imkânlarının artırılması; kırsalda kurulu tarım işletmelerinde ve tesislerinde yürütülen tarımsal faaliyetlerde yenilenebilir enerji kaynaklarının

¹²⁷https://bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/CEVRE_KOeA.pdf (Erişim tarihi:19.01.2022)

¹²⁸<https://bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/CEVREDOST.pdf> (Erişim tarihi: 19.01.2022)

¹²⁹https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/Saglik_MDP_Rehber_Web.pdf (Erişim tarihi:19.01.2022)

kullanımının yaygınlaştırılması; kırsalda tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesidir.¹³⁰

2016 yılı Bilecik Mermer ve Doğaltaş Sektörü Mali Destek Programı'nın amacı (4 milyon TL-Bilecik İlinde faaliyet gösteren tüm işletmeler için ilan edilmiştir); Bilecik ilinde doğaltaş sektöründe faaliyet göstermekte olan işletmelerin ürünlerinin işlenmesi, enerji sarfiyatlarının düşürülmesi, katma değeri yüksek yenilikçi ürünlerin tasarlanması ve üretilmesi yoluyla rekabet güçlerinin artırılmasıdır. Programın öncelikleri; Bilecik ilinde başta mermer ve granit olmak üzere, doğaltaş ürünlerinin işlenmesindeki verimliliğin artırılması; teknolojik ve kurumsal altyapının geliştirilmesi; sektörün enerji ve kaynak verimliliğinin artırılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması, atık değerlendirme, geri kazanım ve endüstriyel simbiyoz çalışmalarının gerçekleştirilmesi; sektörde faaliyet gösteren işletmelerin insan kaynaklarının geliştirilmesi; ürünlerinin ihracatının artırılması, sektörde markalaşmanın sağlanması ve yurtdışı pazar olanaklarının geliştirilmesidir.¹³¹

2016 yılı Havacılık - Raylı Sistemler - Savunma Sanayi Mali Destek Programı'nın amacı (12 milyon TL-kar amacı güden için ilan edilmiştir); havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerindeki işletmelerin üretim altyapılarının ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ile yüksek katma değerli sektörlerin rekabet güçlerinin artırılmasıdır. Programın öncelikleri; TR41 Bölgesinde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerinde rekabet gücünü artırmaya yönelik teknolojik altyapının, kurumsal kapasitenin, üretim kabiliyeti ve kalitesinin geliştirilmesi; TR41 Bölgesinde havacılık, raylı sistemler ve savunma sanayi sektörlerinde işgücü niteliklerinin geliştirilmesi; sektörlerdeki firmaların ve ürünlerinin tanıtımı ile ihracat kapasitelerinin artırılmasıdır.

2010-2016 yılı BEBKA mali destek programlarına bakıldığında bölgenin zaman içerisinde ortaya çıkan ihtiyaçlarına ve sahip olduğu potansiyele bağlı olarak destek verilen alanlar değişse de kalkınma planları ile ortak paydada buluşan öncelikler olduğu görülmektedir. Özellikle bölgenin rekabet gücünü artırma, kurumların ve firmaların kapasitelerinin geliştirilmesi, ileri teknolojik gelişmenin sağlanması, verimlilik artışı, kurumlar arası işbirliği artışı, ürün/hizmetlerin katma değerlerinin/kalitelerinin ve pazarlama imkânlarının artırılması, çevreye duyarlılığın geliştirilmesi, dezavantajlı

¹³⁰https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/Kirsal_MDP_Guetmeyen_Rehber_Web.pdf (Erişim tarihi:19.01.2022)

¹³¹<https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/MerRehber.pdf> (Erişim tarihi: 20.01.2022)

gruplara ve alanlara yönelik desteklerin sağlanması, kırsal kalkınmanın sağlanması, yenilik/verimlilik odaklı gelişme, ihracat artışı ve insan kaynağının geliştirilmesi öne çıkan hususlar olup bunların sürdürülebilir kılınması da vurgulanan konulardan biridir.

5.1.2. Dünya’da bölgesel kalkınma çalışmalarına ilişkin bulgular

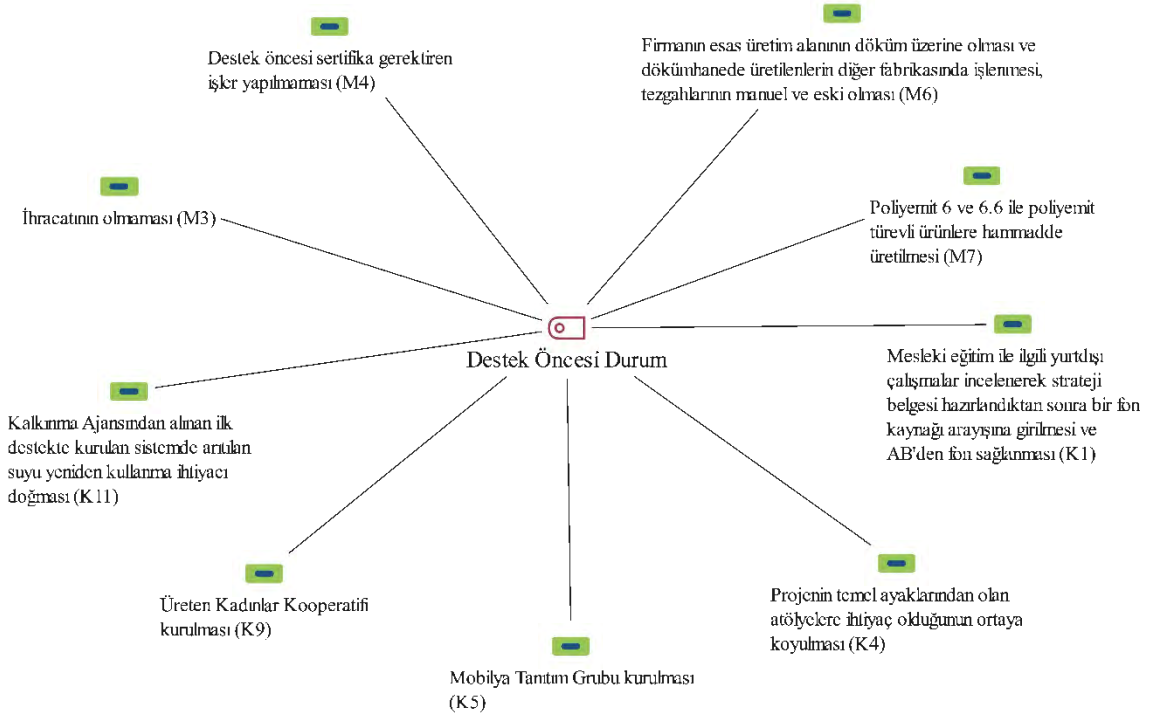
Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) tarafından yapılan çalışmalar ve dünyadaki diğer kalkınma ajanslarının faaliyetleri incelendiğinde ülkeler ve bölgeler bazında bölgesel kalkınma politikalarının değişkenlik gösterdiği görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından istihdam artışı ve alt yapının geliştirilmesine dönük kalkınma çalışmaları yürütüldüğü söylenebilir. 1970’lerden sonra rekabetçiliği esas alarak bölge potansiyelini ortaya çıkaran kalkınma politikaları uygulanmıştır. Bölge potansiyelini ortaya çıkaran birer araç olarak kullanılan kalkınma ajanslarının ise ülkeler ve bölgeler arası farklı işleyişleri ve yapılanmaları söz konusudur. Merkezi yönetimler tarafından kurulan, yerel yönetimler tarafından kurulan, özel sektör tarafından kurulan ya da kamu-özel iş birliği ile kurulan kalkınma ajansları mevcuttur. Bu ajansların genelde bölgelerinin rekabet gücünü artırmaya yönelik olarak girişimci ve KOBİ’leri destekleme, yatırımcı çekme, eğitim ve uluslararası organizasyonlar düzenleme, insan kaynağı kapasitesini artırmaya yönelik çalışmalar, Ar-Ge, inovasyon ve teknoloji transferi, kurumlar arası iş birliği çalışmalarını artırma alanlarında hizmet verme konularında yoğunlaştığı ifade edilebilir.

5.2. Görüşmeden Elde Edilen Verilere İlişkin Bulgular

Görüşmelerden elde edilen bulgularla bölgesel kalkınma ajanslarının bölge kalkınmasına etkisi; ortaya çıkan 20 tema üzerinden açıklanmıştır. Bu temalar; “Destek öncesi durum”, “Destegin içeriği”, “Projenin amacı” “Hızlandırıcı etki”, “Hizmette iyileşme”, “İleri teknoloji”, “Eğitim”, “İstihdam”, “İşbirliği”, “Motivasyon”, “Rekabetçilik”, “Sosyal ve kültürel etki”, “Sürdürülebilirlik”, “Tecrübe”, “Test ve akredite işlemi”, “Çevre”, “Yatırım”, “Yeni ve farklı değişim”, “Projenin mevcut durumu” ve “Görüş ve öneriler” dir. Ayrıca katılımcıların görüşlerini yansıtan alıntılara yer verilmiştir.

5.2.1. Destek öncesi durum

Görüşmelerde 9 katılımcının kalkınma ajansından destek almadan önceki durumlarına ilişkin bilgi verdikleri görülmüştür. Bu temada görüşlerini ifade eden ve kâr amacı güden M3, M4 ve M6; aldıkları destekten önce teknolojik donanımına sahip makineleri veya müşterilerinin talep ettiği sertifikasyonları olmadığı için talep edilen ürünü üretemediklerini ve yurtdışına satamadıklarını ifade etmişlerdir. M7 ise destek öncesi ikinci fabrika açma hazırlığında olduğunu belirtmiştir. Kar amacı gütmeyen K5 ve K9 ise destek öncesinde, birlik ya da kooperatif kurarak ihtiyaç ve sorunlarını belirlemeye çalıştıklarını; K11 ise daha önce Ajans desteğiyle kurdukları tesiste ortaya çıkan ilave ihtiyacı fark ettiklerini; K1 ise Avrupa Birliği'nden aldıkları fonlarla oluşturdukları yapı sırasında fon ihtiyacını fark ettiklerini belirtmiştir. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında Kalkınma Ajansı'ndan destek almadan önce; kar amacı güden kuruluşların ürün/hizmetlerine olan talebi istedikleri gibi karşılayamadıkları, büyümek için neler yapabileceklerini araştırdıkları, kar amacı gütmeyen kurumların ise sorunlarını ve fon ihtiyaçlarını belirlemeye çalıştıkları bir dönemden geçtikleri görülmektedir.

Şekil 2. Destek Öncesi Durum

Bu temada katılımcıların görüşleri aşağıdaki gibidir:

K1: 2009 yılında yurtdışından küçük bir fon almıştık. Almanya ve Avusturya'daki mesleki eğitim merkezlerini incelemeye yönelik bir fondu. Oraya gittik inceledik. Kendimize bir strateji belgesi hazırladık. Fon ihtiyacımız olduğu ortaya çıktı ve 2010'da AB projesi ile süreci başlattık.

K4: Geçmişte cintiq atölyesi ve motion atölyemiz yoktu.

K5: 2008'de ilçemizde mobilya tanıtım grubu diye bir gönüllü birliktelik oluşturduk. Amacımız başlayan mortgage krizinde işleri zayıflayan esnafın tanıtımını yapmak ve bilinirliği artırarak tüketici nezdinde ilçemiz mobilyasının, çatı markası olarak bilinirliğini artırarak ürünlere olan talebi artırmaktı. 2010 yılı Aralık ayında bu tanıtım grubuna tüzel kişilik kazandırdık ve dernek kurduk. Ürünün kalitesi ve dizaynı ile ilgili olan tüketici şikayetleri de bize ulaşmaya başladı. Bizde bir tasarım sorunumuz olduğunu fark ettik. Sektörde bulunan tasarımcı sayısını artırmamız gerektiğini anladık. Mobilya tasarımcısı diye bir bölüm yoktu üniversitelerde. İç mimarlıktan, endüstriyel tasarımdan mezun olan gençlere eğitimler verelim diye düşündük.

K9: İlçemizde üreten kadınlar kooperatifi kurmuştuk. Projeyi yazmadan önce çevre köylerle ve kooperatiflerle toplantılar yaptık. Burada temel sorunlardan biri ürettikleri ürünleri uzun süre saklayamadıkları için tüccarın verdiği fiyata evet demek zorunda kalmalarıydı. Eğer bir soğuk hava deposu ya da soğuk hava odası olsa pazarlık şanslarının olacağını belirttiler. Buda bizim projemiz için bir veri oldu.

K11: Daha önce OSB su ihtiyacını il özel idareye ait bir su kaynağından para ile alıyordu. 2011'de kurulan havuzda sistemlerin içine arıtmayı sağlayan makineler yerleştirilmişti. Ama arıtılan suyu yeniden kullanabilecek bir sistem yoktu.

M3: Bize gelen talepler nedeniyle zaten bu tezgahı almamız gerekiyordu ancak o dönem alabilecek bütçemiz yoktu. Yurtdışına ürün satamıyorduk. Yurtdışı firmalara teklif dahi veremiyorduk.

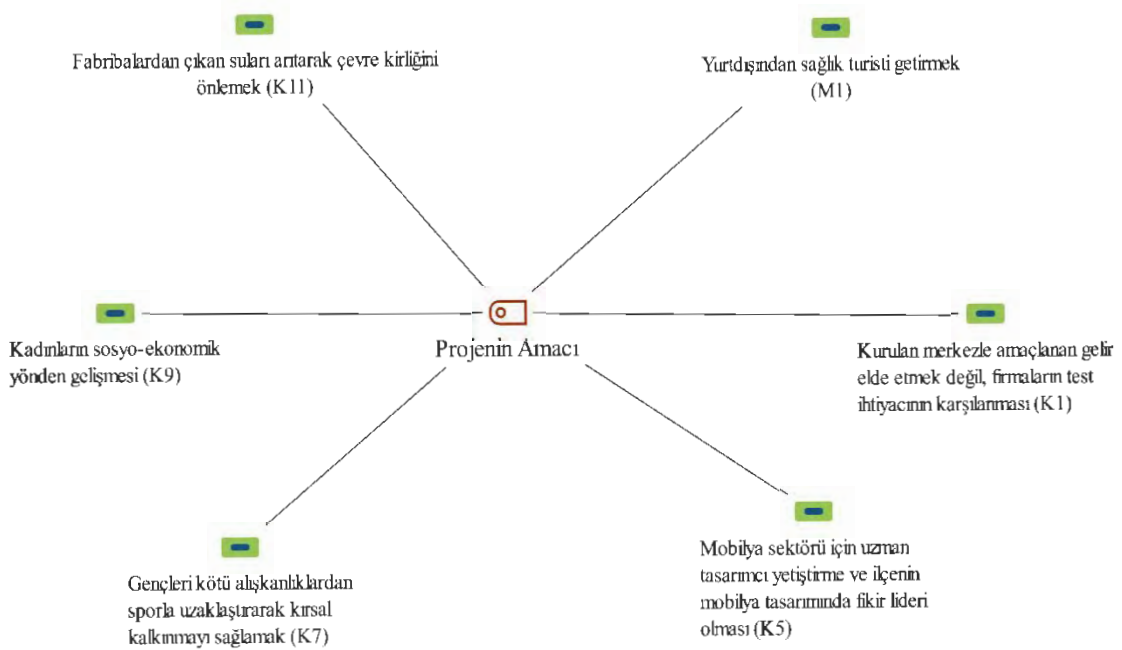
M4: Firmamız 2006'da tramvay duraklarının periyodik kapı sistemlerine başladı ama bunda sertifika istenmiyordu. Ama o dönem büyük bir proje için bu sertifika isteniyordu. Destek öncesi bu ihtiyacı farkettilik.

M6: Firmamızın esas üretimi döküm üzerinedir. Döküm gövdeleri gibi büyük hacimli parçalar üretiyoruz. Dökümhanede üretilenler makine fabrikamızda işleniyor. Böylece her şeyi yapabilir hale geliyoruz. İstedığımız ürünleri üretebiliyoruz. Biz savunma sanayiine de belirli dönemlerde iş yapıyoruz ama bizim tezgahlarımız daha manuel ve eskiydi. Denizaltı yapımında müşterimiz gelip bizi ziyaret etti. Yapabilme kabiliyetimiz vardı ama onların istediği hassas tezgahımız yoktu.

M7: Polyamid 6 ve 6.6 ile polyamid türevli ürünlere hammadde üretiyorduk. Bu hammaddeyi pek çok sektör için üretiyoruz. Bunlar beyaz eşya, tarım, silah sanayi gibi. Bu nedenle rekabet gücü açısından ayakta durabileceğimiz bir yapıya sahibiz. Son birkaç yıl önce olan otomotiv krizinden de bu nedenle az etkilendik.

5.2.2. Projenin amacı

Şekil-3'te görüldüğü üzere görüşmeler sırasında kar amacı gütmeyen 6 kurum katılımcısının projelerinin amacından bahsettiği görülmüştür. Kadınların sosyo-ekonomik gelişimi (K9), çevrenin korunması (K11), gençlerin sporla kötü alışkanlıklardan uzaklaştırılması (K7), firmaların test ihtiyacının karşılanması (K1) ve insan kaynağına yatırım (K5) alanlarında gelişimi ifade ettikleri görülmüştür. Özel sektörden olan M1 ise yurtdışı turist sayısını artırarak gelir artırmayı amaçladığını belirtmiştir.

Şekil 3. Projenin Amacı

Bu temada katılımcılar şu ifadeleri kullanmışlardır;

K1: Amacımız gelir elde etmek değildi. Firmaların test ihtiyacının karşılanmasıydı.

K5: Amacımız mobilya sektörü için uzman tasarımcı yetiştirme programını devreye sokmaktı. İlçemizin mobilya tasarımında bir fikir lideri olmasını istedik ve bu merkezle bunu başardığımızı düşünüyoruz. Tasarım özelinde ilçemizin öne çıkmasını istedik ve başardık diye düşünüyoruz.

K7: Projenin amacı gençleri kötü alışkanlıklardan sporla uzaklaştırarak kırsal kalkınmayı geliştirmek. Bunları yaparken ise para kazanmayı hedeflemiyoruz. Kırsal kesimdeki ekonomiyi canlandırmayı amaçladık ve bunu kalkınma ajansı desteği ile yaptık.

K9: Bizim ilçemiz oldukça az gelişmiş bir ilçeydi. Bu projeye kadınları dahil etmek sosyal yönden çok zordu. Kadınları sosyo-ekonomik yönden geliştirmek temel amacımızdı.

K11: Fabrikalardan çıkan suları arıtmayı amaçladık.

M1: Bu çalışmayı yurt dışından sağlık turisti getirme amaçlı ön planda tutmuştuk.

5.2.3. Desteğin içeriği

Görüşmelerde, katılımcıların aldıkları desteğin içeriğine değindikleri görülmüştür. Tablo-2’de görüldüğü üzere kar amacı gütmeyen kurumlarda; kırsal kalkınma kapsamında tarımsal ürünlerin ambalajlanması ve paketlenmesi, atıl durumda kalan arazilerin sulanarak tarıma kazandırılması, nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesi ve bu insan kaynağının istihdamı, sanayi firmalarının su ihtiyacının karşılanmasına yönelik tesis kurulumu, ileri teknolojiye sahip cihazların alımı ile teknolojik altyapının oluşturulması, ihtiyaç duyulan yazılım ve programların temini, turizm altyapısının geliştirilmesi, dezavantajlı grupların yaşam kalitesini artırmaya dönük projeleri ifade eden katılımcılar olmuştur. Kar amacı güden kurumlara bakıldığında ise ileri teknolojiye sahip cihazların alımı ile teknolojik altyapının oluşturulması, teknolojik makinelerle ilave üretim hattı kurulması, ilave personel istihdamı, tanıtım çalışmaları, yazılım ve programların temini, otomasyon sistemi kurulması ve ihracat için gerekli olan sertifikaların temini hususlarını belirten katılımcılar olmuştur. Gerek kâr amacı güden gerekse kar amacı gütmeyen kurumların (M1, M2, M3, M6, M7, K1, K3, K4, K5) bulunduğu ortak alanın; ileri teknolojiye sahip cihazların alımıyla teknolojik altyapının geliştirilmesi olduğu görülmüştür. Turizmin geliştirilmesi konusunda ise altyapı ve tanıtım materyallerinin hazırlanması konularındaki çalışmalar M1, K6, K7 tarafından ifade edilmiştir. K8 ve K9; kadınların istihdam edildiği atölye ve tesis kurulmasından bahsetmiştir. K9 ve K11 ise arıtma tesisi kurulumu konusunda destek aldığını ifade etmiştir. Kar amacı gütmeyen kurumların aldıkları desteğin içeriğinin genelde, ortak kullanım alanları yaratılmasına yönelik olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Desteğin içeriği

Desteğin içeriği	Katılımcılar	İçerik bilgisi
		Yeni teknolojiye sahip engelli taşıma aracı alınması, yabancı dil bilen personel istihdamı (M1)

Yüksek teknolojiye sahip makine, ekipman alımı ya da üretimi	M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, K1, K3, K4, K5,	Akıllı tezgah alınması (M2)
		Makine ve yazılım alımı, personel istihdamı (M3)
		Otomasyon sistemi kurulması, emniyet bütünlük sertifikası alınması (M4)
		İkincil hava süspansiyon sistemi tasarımı ve üretilmesi (M5)
		Beş eksenli CNC tezgah alımı (M6)
		Makine alımı (K1,M7)
		Teknolojik donanımda stüdyolar kurulması (K4)
		Teknolojik cihazlar alınması (K3)
		Sektörde kullanılan cihaz, yazılım ve programın alınması (K5)
Güneş Enerji Sistemi Kurulması	K10, K6	Atıl durumda kalan arazilerin sulanarak tarıma kazandırılması için GES kurulması(K10)
		Kurum binası için GES kurulması (K6)
Turizmin geliştirilmesi	M1, K6, K7, K8	Tanıtım materyalleri hazırlanması (M1)
Atölye, Tesis Kurulması	K2, K8, K9, K11	Turizm altyapısının geliştirilmesi (K6, K7, K8)
		Kadınların istihdam edildiği tekstil atölyesi kurulması (K8)
		Kadınların istihdam edildiği paketleme tesisi kurulması (K9)
		Atıksu arıtma tesisi kurulması (K11)
Dezavantajlı Grupların hayatlarının kolaylaştırılması	K8	Organize Sanayi Bölgesi Atıksu Arıtma Tesisi Arıtma Çamuru Kurutma Tesisi kurulması (K2)
		Kamu binalarında engellilere yönelik düzenleme yapılması (K8)

Katılımcılardan K1, K6, K8 ve K11 farklı yıllarda farklı başlıklarda birden fazla Ajans desteğinden yararlandıklarını ifade etmişlerdir. K6 özellikle turizm başlığında destek aldıkları projeleri sayesinde turizme yeni bir destinasyon alanı kazandırdıklarını ifade etmiştir. K1 ise farklı dönemlerde aldıkları ajans desteğinde özellikle nitelikli insan kaynağının gelişimine yönelik projelere odaklandıklarını ifade etmiştir.

K1: Ajanstan aldığımız destekler ağırlık olarak nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi ile ilgili alanlarda hayata geçirildi. İlk destekle endüstriyel otomasyon araştırma ve uygulama projesini hayata geçirdik. Bunda insan kaynağının niteliğinin ve istihdam edilebilirliğinin artması için endüstriyel otomasyona odaklandık. Bunlar kurulduktan sonra kalkınma ajansının Ar-Ge ile ilgili hibe programına başvurduk.

K6: Aldığımız 5 projenin 4'ü turizm ve kırsal kalkınma, 1 tanesi çevre ve enerji başlığındaydı. Güneş enerji sistemleri yatırımı ve turizm yatırımları bize daha farklı kapılar açtı. Turizm projeleriyle aldığımız destekle butik otel yaptık. Doğu yakasındaki en nezih butik otellerden birine sahibiz. Şu anda kullandığımız turizm rehberlik binasını ve Ar-Ge binasını kurduk. Ayrıca ilk defa ilimize 4 mevsim turizm yapılabilecek yeni bir destinasyonu ilimize kazandırdık. Tarımdan sanayiye hemen her sektöre örnek olabilecek bir sistem kurduk. Mobil güneş evi kurduk. Sıfır enerjili bina olarak geçen akıllı evler oluyor bunlar. Belediye binamıza da kalkınma ajansı desteği ile bunu yaptık.

Kadın istihdamına değinen K8 ve K9 ise kurulan tesis ve atölyenin içeriğini şu şekilde ifade etmişlerdir;

K8: 50 kadın burada çalıştı. Elde ettiğimiz geliri çalışanlara dağıttık. Yaklaşık 4-5 yıl faaliyet gösterdi. Burada kadınlara eğitimler aldırarak. Aldığımız destek çok büyük rakam gibi gelmese de ilçemiz için çok büyük bir tutardı ve etkisi büyük oldu. Bu tekstil atölyesinde bebek giyim ve çocuk giyim üzerine üretimler yapıldı.

K9: Kadınların üretimde olduğu ambalajlama ve paketleme tesisi kurduk. Proje içerisinde tesis kurulması ve soğuk odalar oluşturulmasına yönelik faaliyetlerimiz vardı. Projemizle ambalajlama ve paketleme ile birlikte 4 adet soğuk oda yaptık. Bunu köy halkına ve çevre köylerin hizmetine açtık. Ürünler soğuk hava deposunda olduğu gibi şoklama yapılamıyor ama 1 aya kadar soğuk odalarda tutulabiliyordu. Buraya yarı otomatik bir ambalaj hattı kurduk. Örneğin ıhlamur topladılar onları paketlediler. Domates suyu yaptılar domates suyu kapatma makinelerimizle onları paketlediler. Mevsimine göre hangi ürün varsa onu üretilip toplayıp bu tesiste paketlediler. Başta sadece domates diye başladık ancak buda bir sezondur ve diğer ürünlere de yöneldik. Bu bazen dağ kekiği oldu bazen ıhlamur oldu, biber ve

patlıcan oldu. Bu proje ile ilçemizin adıyla markamızı tescil ettirdik... Bir şirket kurduk ve şirket üzerinden satışlar yaptık... Kooperatif üyesi yaklaşık 30 kişiydi. Ancak yararlanıcı sayısı 200 kişiden fazla oldu.

K8, kamu binalarında engellilerin yaşamını kolaylaştırmaya dönük yaptıkları düzenlemeleri şu şekilde ifade etmiştir;

K8: İlçemizde genç nüfusun şehre göçmesi nedeniyle nüfusun büyük kısmı yaşlı ve engelli vatandaştan oluşuyor. Bunun için belediye binası, okullar, hükümet binası gibi kamu binalarına engelliler için yol düzenlemeleri, binaların buna göre düzenlenmesi şeklinde bir projemizle daha 2014 yılında kalkınma ajansından destek aldık.

Katılımcı M4'ün ifadesine bakıldığında; üretilen ürüne talebin olması için sadece o ürünü üretmenin yeterli olmadığı aynı zamanda üretilen ürünün talep edilen standartları karşıladığını gösteren sertifikaya sahip olmanın da sanayi üretiminde oldukça önem taşıdığı görülmektedir.

M4: Destekle Türkiye'de ilk defa Emniyet Bütünlük Sertifikasını biz aldık. O dönem büyük bir proje için bu sertifika isteniyordu. Sistemi üretseniz de bu sertifikaya sahip olmanız gerekiyor... O dönemde kalkınma ajansının mali destek programı ilan edildi ve sertifikalara destek verildiğini gördük. Projemiz ajanstan geçti ve o dönem otomasyon sistemi ile ilgili malzeme giderleri ve sertifikasyon süreçleri için destek aldık.

5.2.4. Hızlandırıcı etki

Katılımcılardan üçünün, desteğin hızlandırıcı etkisi üzerinde durduğu görülmüştür. Hızlandırıcı etki ile atlatmak istedikleri ise yatırımın planlanandan çok daha önce ajans desteği ile hayata geçirilebilmesi ve yol gösterici olmasıdır. Katılımcıların ifadeler şu şekildedir;

K2: Bu yatırım yine yapılırdı ama ajans desteğinin çalışmalarımıza hızlandırıcı etkisi oldu. Proje fikrimiz vardı ancak daha ilerleyen zamanda yapabildik. Ajans desteği sayesinde bu süreci kısalttık.

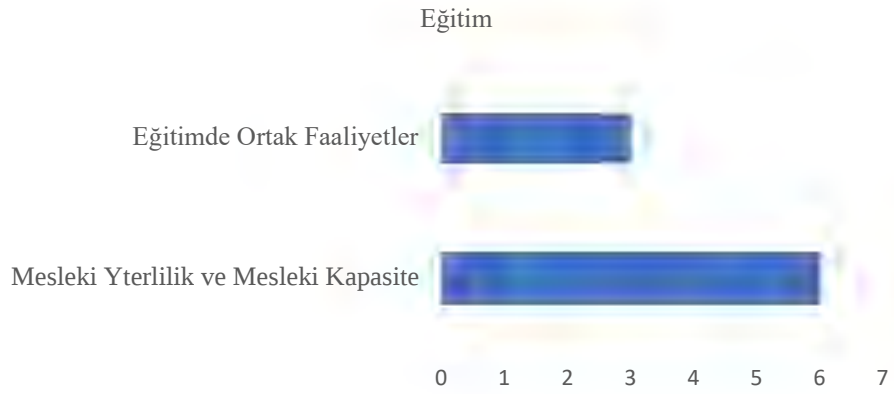
M1: Biz kapasitesi iyi olan ama bir kıvılcıma ihtiyacı olan bir kurumduk. Biz o dönemde sağlık turizmini biliyorduk ancak ne yapacağımızı ve nereden

başlayacağımızı bilmiyorduk. Ajans bize yol gösterici oldu. Desteğin kurumumuz çalışmalarındaki hızlandırıcı etkisini çok hissettik. O dönem mali destek küçük bile görünse o dönemde bizim için büyüktü.

M3: Aslında kalkınma ajansı desteği bizde uzun soluklu bir sürecin en önemli ayağı olan ilk basamağı aşmamızı sağladı. Çalışmalarımızı hızlandırıcı etkisi çok oldu.

5.2.5. Eğitim

Eğitim teması altında; “Mesleki Yeterlilik ve Mesleki Kapasite” ve “Eğitimde Ortak Faaliyetler” alt temaları oluşmuştur. Bu konuda görüş belirten 9 katılımcıdan 6’sının mesleki yeterlilik ve kapasite, 3’nün ise eğitimde ortak çalışmalar üzerinde durduğu görülmüştür.

Şekil 4. Eğitim alt temaları

5.2.5.1. Mesleki yeterlilik ve mesleki kapasite

Kalkınma Ajansı desteğinin insan kaynağının mesleki yeterlilik ve mesleki kapasite gelişimine etkileri üzerinde duran K1, K5, K8, M2, M3 ve M6; kurulan merkez sayesinde çalışanların uygulamalı eğitim fırsatı elde edebildiklerini (K1,K5); ortaya çıkan ihtiyaca göre ilçedeki meslek yüksek okuluna bölüm eklenebildiğini (K8); destekle alınan cihazların kullanımı konusunda çalışanlarına aldıkları eğitimlerle mesleki becerilerini geliştirilmesinde katkı sağlandığını (M2, M3 ve M6) belirtmişlerdir.

K1 ve K5; ajans desteği ile kurdukları merkezlerdeki cihazlarla sanayi çalışanlarına uygulamalı eğitimler gerçekleştirdikleri şöyle ifade etmişlerdir;

K1: Firmaların mevcut çalışanlarının mesleki yeterliklerinin artması için ve mesleki kapasitelerinin artması için otomasyon ve kaynak alanında eğitimler verdik. Ajanstan aldığımız destekle oluşturduğumuz merkezleri AB'den aldığımız destekle kurduğumuz merkeze entegre ettik. Böylece kapsamlı eğitimler verdiğimiz entegre bir merkez haline geldi. Yüzlerce sanayi çalışanı eğittik.

K5: Bu merkezde 200 başvuru arasından seçilen 40 gence 4 ay eğitim verdik. Bu eğitimleri de birebir firmalara götürerek de verdirdik. Sektörden birebir eğitim almış oldular. Teorik değil tamamen pratik eğitimler aldırıldık.

K8 ise açtıkları atölyede kreş ihtiyacı ortaya çıktığını gördüklerinde çalışan kadınlar için kreşin önemini ilçede çok daha iyi anladıkları ve ilçelerinde bulunan meslek yüksek okulunda çocuk gelişimi bölümü açılması için ilgili kurumdan talepte bulunduklarını ve sonrasında da açıldığını şöyle ifade etmiştir;

K8: Bu 4 yıl içerisinde kreşte açmıştık. Çocuk gelişimi mezunu bir kadında burada çalıştı. Çalışan kadınların çocukları da burada yanlarında oldu. Böylece kadınların çalıştığı yerde kreşin gerekliliği konusu da anlaşılmış oldu. O dönem tek ana okulu varken şuan çok sayıda anaokulu var ilçemizde. Halkın bilinçlenmesi neticesinde talepleri üzerine 2 yıllık meslek yüksek okulunda çocuk gelişimi bölümü de açıldı.

Sanayide faaliyet gösteren M2, M3 ve M6 firmaları Ajans desteği ile aldıkları teknolojik cihazların kullanımı için personellerini eğitime tabi tutarak onların mesleki becerilerini geliştirdiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca M2 firmasının, meslek liselerinden gelen öğrencilerin firma ziyaretinde bu öğrencilere cihazın kullanımı konusunda da bilgilendirme yaparak öğrencilerde yüksek teknolojik cihazlar konusunda farkındalık oluşturduğu görülmektedir.

M2: Biz firma olarak eğitim alacak gençlere teknolojik yatırımlarımızla gerekli eğitimleri verebiliriz dedik. Bunu da ajans desteğiyle aldığımız bu yüksek teknolojikli tezgahta eğitim vererek sağlıyoruz. Öğrenciler öğretmenleriyle birlikte firmamıza geliyorlar, bu tezgahta eğitim veriyoruz. Eski teknolojilerle hiçbir yere varılamayacağını, öğrencileri heyecanlandıran yeni teknolojilerin kullanıldığı bu yatırımlarda eğitimler verilmesi gerektiğini hep vurguluyoruz. Çalışanlar yeni teknolojik yatırım ile gelen tezgahta çalışmak istediklerini belirtip eğitim almaya

başladı. Başta korkuyorlardı ve yeniliklere kapalıydı. Belli bir süre sonra farkındalık oluştuğça "Ürünü eski tezgahlarda 10 saatte çıkarırız yeni tezgahta 2 saatte çıkarırız, yeni tezgahta yapılım" demeye başladılar... Eski teknolojilerden uzaklaşmamızı ve yeni teknolojiye yönelmemize sebep oldu. Çalışanlar üretimin tadını aldı.

M3: Bu tezgahta çalışmak isteyen operatörlerimiz oldu. Çünkü bu makinenin operatörlerinin maaşı daha yüksekti. Bu tezgahı kullanmak isteyen eski operatörlerimizi de destek kapsamındaki eğitime tabi tuttuk. Bu eğitime katılanların içinden 1-2 kişide bu tezgahta çalıştı.

M6: Bu tezgahı kullanabilecek 4 personele eğitim verdik.

5.2.5.2. Eğitimde ortak faaliyetler

Katılımcılardan K1; verdikleri eğitimlerin ardından işsiz gençlerin istihdama katılması noktasında İŞKUR'la ortak faaliyetler yaptıklarını ifade etmiştir.

K1: Biz buralarda İŞKUR'la gerçekleştirdiğimiz ortak faaliyetlerle 1000 kişiye yakın işsiz gence eğitim verdik.

K6 ve K7 ise kurdukları tesislerde öğrencilerin eğitim, spor gibi etkinlikler yapabilmeleri için üniversitelerle, okullarla, okul öğrenci kulüpleri ile ortak faaliyetler gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir.

K6: Doğada yaşayarak İngilizce öğrenme ile ilgili okullarla görüşüyoruz. Yurtdışından gelecek öğrenciler için derneklerle görüşüyoruz. Mobil güneş evi kurduk. Sıfır enerjili bina olarak geçen akıllı evler oluyor bunlar...Bu tesislerde 10.000'e yakın öğrenci geldi ve bu tesisleri gezdi. Üniversite ve lise öğrencileriydi. Üniversite makine mühendisliği, elektrik elektronik mühendisliği ve enerji sistemlerinde lisans ve yüksek lisansta eğitim alan öğrenciler bizim tesislerimizde pratik uygulamayı görüp bilgi aldılar.

K7: Özellikle Eskişehir, Bursa ve ilçemizin tüm özel okulları ile çalışıyoruz. Burada ders ve aktivite yapıyorlar. Göl çevresinde yürüyüş ve bisiklet biniyorlar. Konaklamaya gelmeseler de günübirlik geliyorlar. Okulla gelen çocuklar aileleriyle de geliyor.

5.2.6. İstihdam

İstihdam alt kodlarına bakıldığında 18 katılımcıdan 12'sinin istihdam konusu üzerinde durduğu ve bu katılımcılardan da 6'sının kar amacı güden, diğer 6'sının da kar amacı gütmeyen kurum olduğu görülmüştür. İstihdam teması altında 12 katılımcının ifadeleri ile “Nitelikli istihdam”, “İlave istihdam” ve “İstihdamda ortak çalışmalar” alt temaları oluşmuştur. Bu temalar içinden ise ilave istihdam konusu 12 katılımcı ile en fazla ifade edilen alt tema olmuştur.

Şekil 5. İstihdam alt temaları

5.2.6.1. İlave istihdam

Kâr amacı güden kurum katılımcılarının hepsi (M1, M2, M3, M4, M5, M6 ve M7) sağlanan destekle ilave istihdam gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu istihdam artışını; proje kapsamındaki ilave istihdam veya destek sonrası yaşanan kapasite artışına paralel olarak ortaya çıkan insan kaynağı ihtiyacı nedeniyle olduğunu belirtmişlerdir. İstihdam edilen personellerin ise ağırlıklı olarak teknik personel olduğu ifade edilmiştir.

M1: Bu proje ile iki yabancı dil bilen personel istihdam ettik. Sonrasında da daha fazla fizyoterapist ve hemşire istihdam ettik.

M2: Bu makineyi alınca programcı sayımızı ikiye çıkarmamız gerekti. Üç nitelikli CNC operatörü daha istihdam ettik ve eğitimlerini aldırдық. Sonrasında ilave dört istihdam daha oldu.

M3: Bu makineyi alınca ilave operatör istihdamı gerekti. Bu nedenle üçüncü bir yedek operatörde istihdam ettik.

M5: Proje süresince iki personel istihdam ettik. Buradaki tecrübeleri ile daha büyük firmalara geçtiler.

M6: İlave olarak bir kişi istihdam edildi. Bu personel dört eksen kullanabilen bir kişiydi.

M7: Ajans desteğinden önce sınırlı bir insan kaynağımız vardı. Ajans desteği ile kurulan ikinci hatla birlikte personel istihdamımız arttı.

Kâr amacı gütmeyen kurum katılımcılarının (K1, K4, K6, K7, K8, K11) ifadeleri ise şöyle;

K1: Bu proje ile odamızda mesleki eğitim konusunda teknik öğretmen istihdam ettik.

K4: Merkezde motion capture bölümünde teknik eleman olarak animasyon bölümü mezunu bir genç daha istihdam etmeye başladık.

K6: Enerji birimi kurduk bu destekten sonra, enerji sistemleri mühendisi istihdam ettik.

K7: Proje kapsamında 4 güvenlik görevlisi ile 2 normal çalışan istihdam edildi.

K8: Kreşte açmıştık. Çocuk gelişimi mezunu bir kadın burada çalıştı.

K11: Bu tesisin çalıştırılması ile ilgili iki ilave personel istihdam edildi.

5.2.6.2. İstihdamda ortak çalışmalar

İstihdamda ortak çalışmalar konusunda K1 tarafından; destekle kurdukları merkezde sanayi firmalarına sundukları test işlemlerini akredite kuruluş özelliği olan bir vakıfla yürüttükleri ve bu nedenle burada çalışanların istihdamında da ortak hareket ederek istihdam sağladıkları ifade edilmiştir.

K1: Yer ve makine ekipman bizimdi, testleri yapan vakfın kendi uzmanlarıydı. Testleri yapan firmanın akredite olması gerekiyor. Akreditasyonda onlardaydı...Merkezleri Almanya'da. Biz onların akreditasyonunu kullanmış olduk...Bu merkeze diğer illerden gelen firmalarda vardı. Sanayi Odası üyelerine %30 indirim uygulanıyordu.

K6 ise Ajans desteği ile turizm amacıyla kurulan tesisi farklı alanlarda da değerlendirdiklerine vurgu yapmıştır. Bu tesiste; işgücü ihtiyacı olan firmalarla ortak

alışmalar yaparak, istihdam günleri düzenlediklerini; işgücü arz ve talebini buluşturduklarını ve bu şekilde 780 kişinin istihdam edildiğini ifade etmiştir.

K6: Bu otelin bahçesinde istihdam buluşmaları yapıyoruz. Kariyer merkezinin istihdam buluşmalarında kullanıyoruz. 780 gencimizi sanayimizde istihdam ettik. Kariyer merkezi kurduk ve firmalarla birebir kontak kurup ihtiyaçları çıkarıp, işgücünü firmalarla buluşturuyoruz. Örneğin firmanın 20 kişi istihdam ihtiyacı var. Biz bu firmanın İK yetkilisini ve 100-150 kişiye butik otele çağırıyoruz. Bir araya getirerek istihdam buluşmaları yapıyoruz.

5.2.6.3. Nitelikli istihdam

Katılımcılardan dördünün nitelikli istihdam konusuna değindikleri grlmştir. K1, K4, K5 ve K8 tarafından; kalkınma ajansı desteği ile özel sektörün istihdam edebileceği insan kaynağının yetiştirilmesine sağladıkları katkı üzerinde durulmuştur. K1; özellikle sanayinin temel ihtiyacı olan nitelikli insan kaynağı talebinin karşılanabilmesi için sanayide çalışan insan kaynağını nitelikli hale getirmek için mesleki eğitimlere ve bu eğitimleri tamamlayan kişilerin istihdamına odaklandıklarını şöyle ifade etmiştir.

K1: Endüstriyel otomasyon projesinden sonra yine Ajans desteği ile kaynak teknolojileri alanında mesleki eğitim merkezi kurduk. Burada da temel hedefimiz sanayinin nitelikli eleman ihtiyacının karşılanmasıydı. Neredeyse %70'leri geçen bir istihdam sağlandı.

K4 ve K5 ise sektörlerinde aranan nitelikli insan kaynağının eğitimine odaklandıklarını ve destekle kurulan merkezde eğitim alanlardan bazılarının edindikleri donanımla sektörde bilinen önemli firmalarda istihdam edildiklerini şöyle ifade etmişlerdir.

K5: Bunlar arasından sektörde aranan ve bilinen insanlar çıktı ve sektörde istihdam oldular. Öğrenci tasarımını kimse almıyor. Ama yetişip kendini ispatlayan tasarımcılar sektörde kendine yer ediniyor...Buradan çıkanlardan bir kişi Türk koltuk sektöründe bir diğerisi de büro mobilyasında en çok aranan tasarımcılar oldular.

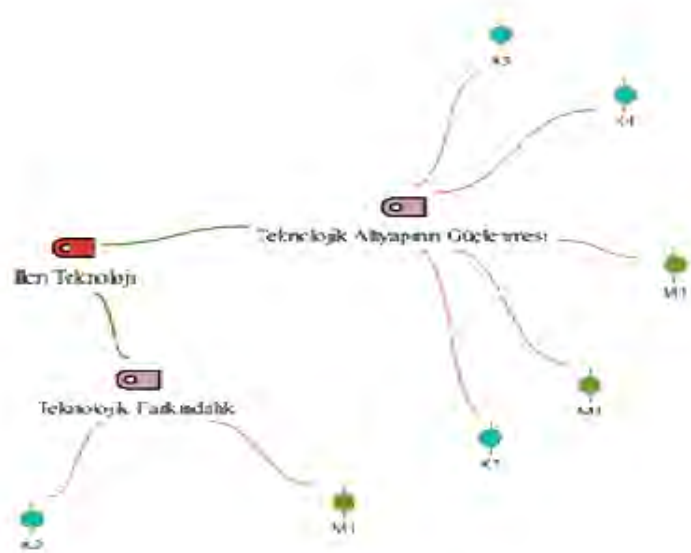
K4: Öğrencilerimizin mezun olduktan sonra istihdam olacakları sektör bu teknoloji ile yapılan çizimleri ve bunları kullanabilen işgücünü talep ettiğinden bu talebede yanıt vermiş olduk. Öğrencilerimiz mezun olduklarında bu firmaların işgücü talebini karşılar nitelikte donanıma sahip oldular. İşe girişlerinde avantaj sağlamış oldular.

K8; ajans desteği ile kurulan tesis sonradan kapanmış olsada; tekstil sektörüne insan kaynağı olacak kadın çalışanların nitelikli eleman olmalarına katkı sağlandığı ve bu kadınların daha sonra özel sektörde aranan özelliklerde insan kaynağı olarak istihdam edildiklerini şöyle ifade etmiştir;

K8: Aslında işgücünü eğitmiş olduk. İlçemiz kadınlarını iş sahibi yapmış olduk. Yetiştirilen insan kaynağı özel sektöre insan kaynağı oldu. Projedeki amacımız tekstil sektörüne kalifiye eleman yetiştirmektir ve biz amacımıza ulaştık.

5.2.7. İleri teknoloji

İleri teknoloji ana teması altında 6 katılımcının ifadelerine göre 2 alt tema ortaya çıkmıştır. Bunlar “Teknolojik altyapının güçlenmesi” ve “Teknolojik farkındalık” tır.

Şekil 6. İleri Teknoloji Alt Temaları

5.2.7.1. Teknolojik altyapının güçlenmesi

İleri teknoloji teması altında en fazla üzerinde durulan alt tema; kalkınma ajansı desteği sayesinde kurumun teknolojik altyapısının güçlenmesidir. K1, K3, K4, M1 ve

M3, destek alınan yıllardaki en yüksek teknolojiye sahip cihazların alındığını, M1 ise sonradan hizmetlerine olan talep artışıyla birlikte kendi imkanları ile benzer cihazlardan yine aldıklarını belirtmiştir. Katılımcıların bazılarının ifadeleri şu şekildedir;

K1: Bu merkezlere o yıllarda kendi alanındaki en yüksek teknolojiye sahip makine ekipmanları aldık.

K3: İlimizdeki tarım ve hayvancılığın gelişmesi için yaptığımız proje sayesinde teknolojik altyapımızı güçlendirdik.

K4: Animasyon, teknoloji ile ilerlemek zorunda olan bir alan. Ajans desteği ile eğitimde yeni teknolojik altyapı sağladık. Kalkınma ajansı desteği ile kurduğumuz yeni teknoloji ile öğrencilerimiz dünyadaki yeni teknolojileri görmüş oldu.

M1: Verilen destekle ileri teknoloji ile donanımlı olan ilk engelli aracımızı aldık. Bu cihazların hastalardaki olumlu etkisini görünce sonradan bu cihazların sayısını daha da artırdık. Kalkınma ajansı desteği teknoloji yatırımımıza ivme kattı.

M3: Bu makine tamamen yeni teknoloji olan bir tezgahı ve yurtdışından aldık.

5.2.7.2. Teknolojik farkındalık

K2 ve M1, ortaya çıkan ihtiyaca göre teknolojiye bakış açısında farkındalıklarının geliştiğini belirtmiştir. K2 tarafından, ihtiyacına paralel olarak proje geliştirme fikriyle birlikte bu ihtiyacı giderecek olan yeni teknolojinin araştırılmasına dair bir süreç yaşadıkları ifade edilmiştir. Bu araştırma ile de yeni teknolojiye daha hızlı ulaşıldığı ifade edilirken; M1 tarafından; Ajans'tan destek alınıp bittikten sonrada yeni teknolojik cihaz ihtiyacının artmasıyla bunları almak için önceki desteğin teşvik edici bir unsur olduğu ifade edilmiştir.

Katılımcılar şu ifadeleri kullanmışlardır;

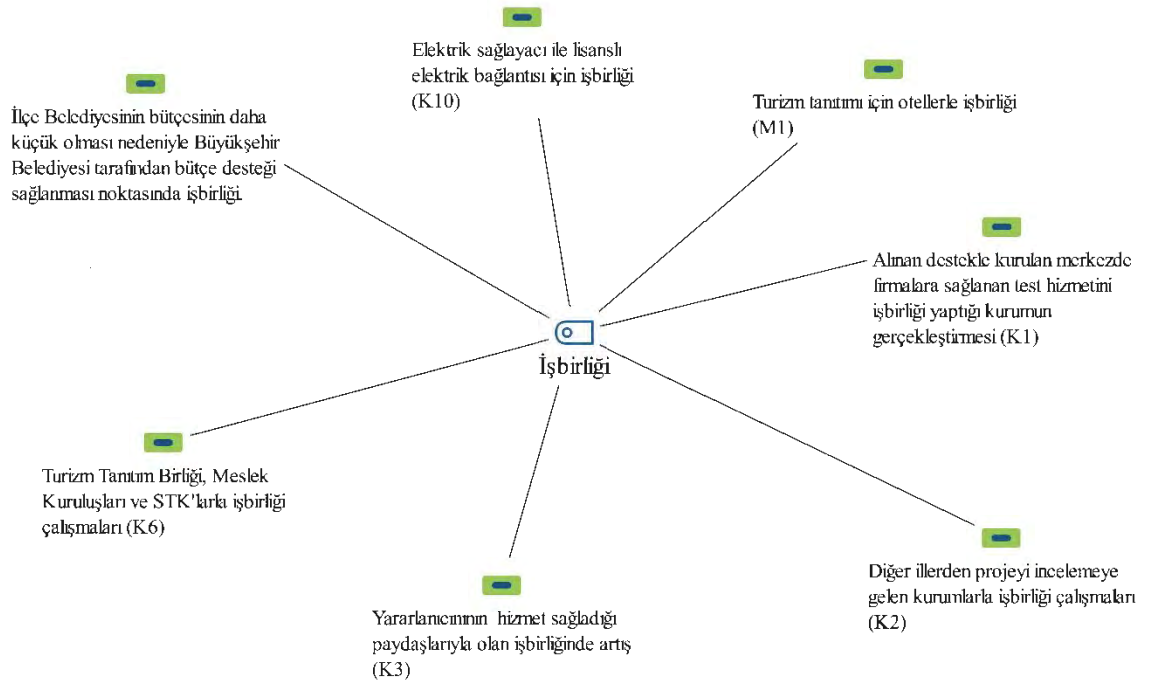
K2: Çamuru bertaraf etmek için daha yeni teknoloji arayışına girmemizde farkındalığımızı artırdı...Bu yeni teknolojileri yurtdışından getirdik. Aslında bir anlamda bu proje bizi yeni teknoloji arayışına zorladı... Destek, yeni teknolojilere daha hızlı erişmemizi sağladı. ...Birde bu makinelere olan talep artışı yurtiçinde üretilmesine yönelik de üreticileri bu anlamda teşvik etti.

M1: Farklı teknolojik cihazlara olan ihtiyacımız arttı ve ileri teknolojiye sahip bu araçları sonrasında kendi imkanlarımızla almamızı da teşvik edici oldu...Proje

uygulama süresi 1,5 yıldır ve bu süreçte çok şey öğrendik. Ajans desteği; en ileri teknolojiyle en bilimsel şekilde çalışmamızın önünü açtı.

5.2.8. İş birliği

Kalkınma ajanslarının temel amaçlarından birinin faaliyet gösterdiği bölgede kurumlar arası iş birliği çalışmalarının artmasına katkı sağlamak olduğu söylenebilir. 18 katılımcı ile yapılan görüşmede proje sürecinde ve proje sonrasında diğer kurumlarla iş birliği yaptığını belirten 7 kurumun 6'sı kar amacı gütmeyen kurumdur. K1 ve K6; vakıf, dernek gibi sivil toplum kuruluşları ile; M1 tanıtım için otellerle iş birliği yaptığını; K3 ise hizmet sağladığı paydaşları ile olan iş birliğinde artış yaşadığını ifade etmiştir. K2, Ajans'tan aldığı desteğin diğer kurumlarla iş birliğine katkısı olduğunu belirtirken, ajanstan destek aldıkları başka bir projenin ise uygulama aşamasında üniversite-sanayi iş birliğinin zayıf olması nedeniyle devam edemediğini ifade etmiştir.

Şekil 7. İş birliği Alanları

Bu temada katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

K1: Projeyi Vakıf ortaklığı ile yaptık. Destekle diğer kurumlarla iş birliğimizi de arttırmış olduk. OSB de bizim hep proje ortağımızdı.

K2: amuru Kurutma Tesisi Projemiz diğerkurumlarla işbirliklerimizin gelişmesine katkı sağladı. Ancak diğerkurum Endüstriyel Tasarım Merkezi sonradan kapandı. Başarılı bir proje diyemeyiz... Başarılı olamamasının nedenini üniversite sanayi işbirliğinin yeterli düzeyde olmamasına bağlıyoruz.

K3: Bu projelerin hayata geçirilmesi ticaret borsamız ile üyeler ve diğerkurumlar arasındaki işbirliği ve sinerjiyi arttırdı.

K6: Bursa'da Turizm Tanıtım Birliği ile de çalıştık. Şu anda sanayi odaları, meslek kuruluşları, dernek ve sivil toplum kuruluşları bir sinerji yakaladık. Diğerkurumlarla iletişimimizi artırdı.

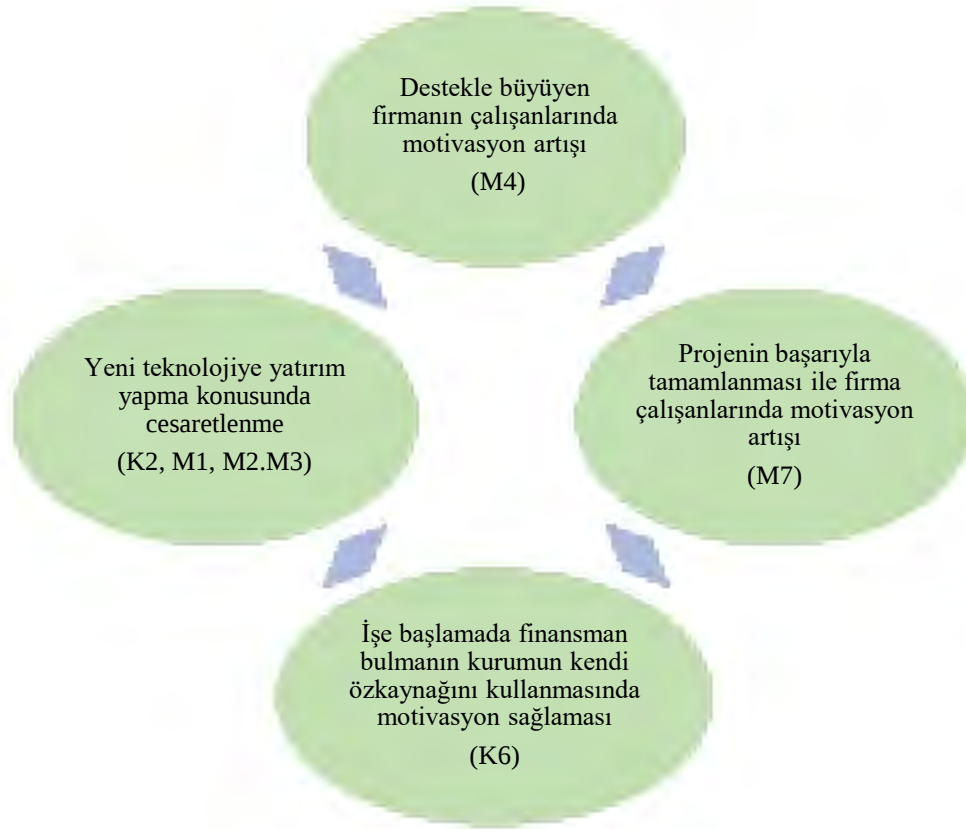
K9: Büyükşehir Belediyesi de bize maddi destek verdi. Çünkü ilçe belediyemizin kaynakları çok sınırlıydı. Kooperatifin bankacılık işlemlerinde sorun yaşadık. Kooperatif yönetimi değiştiğinde her işlemin tekrar baştan yapılması gerekti. Az satış yapıyorsunuz pos cihazı veremeyebiliriz dediler. Bu tür işlerde bankalar tarafında da pozitif ayrımcılık yapılması gerekli diye düşünüyoruz. Kadın kooperatiflerine bu konuda devlet bankaları aracılığı ile bir pozitif ayrımcılık uygulanabilir.

K10: Elektrik dağıtım şirketi ile lisanslı elektrik bağlantımızı yaptık ve şu anda gece gündüz elektrik hattıyla su basıyoruz ve ay sonunda mahsuplaşıyoruz.

M1: Gelen hastalarımızı konaklatmak için otellerle işbirliği yaptık.

5.2.9. Motivasyon

Motivasyon temasında katılımcıların görüşleri doğrultusunda oluşturulan Şekil-6 da görüldüğü üzere Kalkınma ajansı desteğinin motive edici etkisinden bahseden 7 kurum bulunmaktadır. Bunlar arasında M4 ve M7; desteğin firma çalışanları üzerinde motive edici etkisinden bahsederken; K6 kendi özkaynağını kullanmada motive edici olduğu ve M1, M2, M3 ve K2 ise yeni teknolojiye yatırım yapma konusunda cesaretlendirerek motivasyon sağladığı üzerinde durmuştur.

Şekil 8. Motivasyon etkisi

Bu temada katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

K2: Bu yatırım yine yapılırdı ama ajans desteği bizi cesaretlendirdi ve motive etti..

K6: Ajans bizde meşaleyi yakıtı aslında. Destek tutarı bizim harcadığımızın 1/4'üne denk gelsede, bizi tetikleyici oldu. Örneğin ilçemizde potansiyeli biz biliyorduk ama bir şey yapmıyorduk. Kalkınma ajansı desteği olunca arkamızda bir fon kaynağı var ve yapabiliriz dedik. Özkaynakları da harekete geçirip bu döngüyü çevirdik. Şu an geldiğimiz noktada 42 adet proje ve 37 milyon TL kaynağı Belediyemize kazandırdık. Ajans desteği proje kültürü ve birimlerimiz arasında motivasyonu sağladı. Kurum yönetimimiz şunu gördü; proje bazlı çalışırsak finans yükümüz azalır, vizyoner projeler geliştirir, ilçemizin kalkınmasında katalizör olarak bu destekleri kullanabiliriz. Bazı ilçelerin uyanamama sebebi projenin tadını alamamış olmalarıdır. Alsalar belki özel birim kuracaklar. Örneğin bizim yöneticilerimiz bu çalışmalarımızın önemini kavradığı için ayrı birim ve bu birime

ayrı bir yer tahsis etti. AB fonlarından, Erasmus projeleri vs çok destek aldık ama ilk motivasyonumuz kalkınma ajansı desteği ile oldu.

M1: Yaptığımız çalışmalarda bizi cesaretlendirdi. Verilen destekle ileri teknoloji ile donanımlı olan ilk engelli aracımızı aldık.

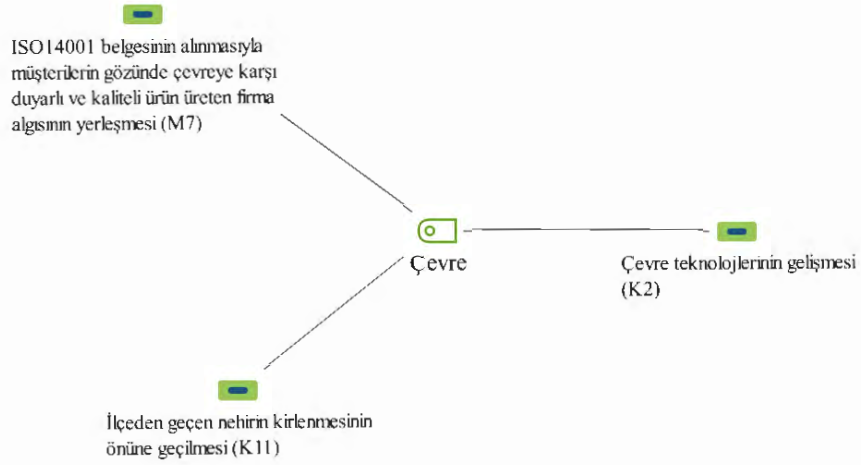
M2: Ajans desteği olmasaydı bu makineye yatırım yapamazdık. Pahalı ve teknolojik bir yatırımdı. Yeni teknolojiye sahip olan bir tezgahta yazılım ve insan kaynağı da farklı olduğu için cesaret edemezdik. Ancak ajans desteği ile cesaretlendik ve tezgahımızı aldık...Karmaşık ve zor parçalara rahatlıkla cevap vermeye başladık ve motive edici oldu.

M3: Bize gelen talepler nedeniyle zaten bu tezgahı almamız gerekiyordu ancak o dönem alabilecek bütçemiz yoktu. Tezgah fiyatı bizim için çok yüksekti. Belki ancak üç beş sene sonra alabilirdik. Kalkınma Ajansı'nın desteği bizi cesaretlendirdi ve motivasyonumuzu sağladı.

M4: İstanbul'da bir tören yapıldı bu sertifikayı alanlar için ve bizim patronlarımızda ödül aldı. İşletmemiz büyüdükçe çalışanlarımızın motivasyonu da arttı.

M7: Ajansın ne olduğunu bilmezken şimdi kalkınma ajanslarına motivasyonumuzu artıran ve çözümler sunan kurumlar gözüyle bakıyoruz. Ajansa yaptığımız proje sürecinde başarılı olunca firma yönetimimiz de proje ekibi olarak bizi takdir etti.

5.2.10. Çevre

Şekil 9. Çevre etkisi

Kalkınma ajansından sağladıkları desteğin sanayideki etkisine ve kurumun çevre politikalarına değinen K2; Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü'nün faaliyet gösterdiği sanayi bölgesinde çevre teknolojilerinin anlaşılması ve gelişmesine katkı sağladığını ifade etmiştir.

K2: Bu proje çevreye verdiğimiz öneminde bir göstergesidir. Sanayimizde çevre teknolojilerinin gelişmesine büyük fayda sağladı. Bu proje ile kurduğumuz yerde çevre laboratuvarıda oluşturduk.

K11; kurulan sistemle ilçeden geçen derenin kirlenmesinin önüne geçildiğini ifade etmiştir.

K11: İlk projemiz için 2011 yılında kalkınma ajansına başvurduk ve destek aldık. Fabrikalardan çıkan suları arıtmak içindi. Sonraki yıllarda bu yeterli olmadı ve ilçemizdeki derenin kirlenmesi devam etti. Bu fabrikalardan çıkan suyun arıtması yetersiz kaldı. Ayrıca arıtılan su hiç kullanılmadan dereye deşarj ediliyordu. Sonra fabrikalar bu arıtılan suyu kullanmak istedi. Bu ihtiyaca binaen bir sonraki projemiz için 2014 yılında kalkınma ajansına başvurduk. Bu projede arıtma tesisinin kapasitesi ilave havuzlarla iki katına çıkarıldı ve arıtılan su için büyük bir depo yapıldı. O depo deşarj edilerek kurulan sistemle birçok fabrikanın su ihtiyacı da karşılanmış oldu. Derenin kirlenmesinin önüne geçildi.

M7; Ajansın aldığı destekle kurduğu teknolojik cihaz sayesinde çevre dostu olan geri dönüşebilir ürün üretebildiğini ve bu ürünlerin yurtdışında çok talep gördüğünü, bu konuda kendilerini geliştirebildiklerini ifade etmiştir.

M7: Ajans desteği ile ISO14001 belgemizi aldık. Sistem kurmak firmanın temelidir. 9001 belgemiz vardı zaten. Müşterilerimizde, çevreye karşı duyarlı ve kaliteli ürün ürettiğimiz algısı oluştu ve kurum imajımız arttı. Bu belgeler belirli bir standartta bu işi yaptığımızın garantisidir aslında. Şu an ıskartaya hiç ürün ayırmıyoruz. Çevre dostu üretimimizle geri dönüştürülebilen bir ürün olan poliyemide bu destekle aldığımız cihazla çıkan çıktıyı tekrar kullanıyoruz. Eplamid, eplon gibi ürün türlerimiz var. Eplamid direk üretim yaptığımız, eplonlar ise çevre dostu olanlar. Biz bu teknolojik makinelerle eplonlara ağırlık verdik. Çünkü geri dönüştürebiliyoruz. Eplon ürün grupları için testler yaptırдық. Eplon plus ürün grupları oluşturduk. Ürün yaşam döngüsü daha uzun oldu. Yurtdışında geri dönüştürülebilen hammadde tercih ediliyor. Artık bu tercih sebebi. O nedenle bu proje bizim bu alanda uzmanlaşmamıza sebep oldu. Çevreye zararı engelleyen geri dönüştürmeyi hep bu cihazla yaptık.

5.2.11. Rekabetçilik

Kalkınma Ajansı desteğinin etkisi hususunda rekabetçilik temasına değinen üç adet kar amacı güden kurum özellikle; ürettiği ürünün yüksek teknolojlili ürün özelliğine kavuşması ile yurtdışı rekabet avantajı sağladığı (M3); girdi maliyetlerindeki düşüşle yurtiçi satışta rekabet avantajı sağladığı (M4); birim sürede ürettiği parça sayısındaki artışla talebi daha hızlı karşılayarak diğer firmalara göre rekabet avantajı sağladığını (M2) ifade etmiştir.

Kar amacı gütmeyen 4 kurum katılımcısının üzerinde durduğu hususlar ise; ticaret borsasına teknolojik cihazların kurulması ile sağlanan adil rekabet ortamı ile şeffaflığın sağlanarak borsa üyeleri arasında rekabetin arttığı (K3); sanayici için yatırım ortamının iyileşmesi ile diğer illere göre sanayi bölgesinin rekabet avantajı elde ettiği (K2); kurulan merkezde yetişen insan kaynağının sektörün rekabet gücünü artırdığı (K5); müşteri rekabetinin arttığı (K10)'dır.

Tablo 3. Rekabetçilik Temasında Öne Çıkan Görüşler

Yurt dışı ihalelere girişte rekabet avantajı sağlaması (M3)

•M3: Ürettiğimiz ürünlere eskiden 100 firma teklif verebiliyor iken bu destekle ürettiğimiz ürünlere ancak 10 firma teklif verebildiği için yurtdışı rekabet edebilirliğimiz arttı. İhracat yaptığımız ülke sayımız arttı. Eskiden İtalya ve İspanya varken, destek sonrası Almanya ve Fransa da eklendi.

Sağlanan maliyet avantajı ile rekabet avantajı sağlaması (M4)

•M4: Girdi maliyetlerimiz düştü. Bunları dışarda yaptırmış olsaydık %30 daha fazla maliyete katlanacaktık. Bu para firmamızda kaldı. Örneğin analizler içinde firma dışına ödemeler yapıyorduk, yazılıma yaptığımız yatırımla artık bu analizleri de kendimiz yapıyoruz. Firmamıza maliyet avantajı sağladık. Bu da firmamıza rekabet avantajı sağladı. Ülkemizde rekabet ettiğimiz firmalar Çin firmalarıdır. Çok düşük fiyat sunuyorlar işlerde. Artık yerleştirme oranını artırdığımız için bizde onlardan daha düşük fiyatlardan teklif verebiliyoruz. Eğer yerleşme oranımızı artırmıyorduk onlardan daha düşük fiyat teklifi veremezdik. Çinli ürünlerin kalitesi düşük. Bir örnekle açıklamak isterim. Periyodik kapı sistemleri için, metro inşaatı ve sinyalizasyon için ihaleye çıkılır ve sonra bir yüklenicide ihaleyi kazanır. Bu yüklenici müteahhit 10 istasyon için periyodik kapı sistemleri için fiyat araştırır. Burada kim düşük fiyat verirse onunla çalışır...Bu nedenle rakiplerimize göre uygun fiyat vermek zorundayız. Yerleştirme oranımızı artırınca Çin firmaları ile rekabet edebilir hale geldik. Periyodik kapı sisteminin ömrü yaklaşık 30 yıldır. Biz Çinli firmalardan daha kaliteli ürün çıkarıyoruz. Ama iş kaliteli yapanda kalmazsa ara bakım onarım maliyetleri çıkabiliyor. Ancak bu bazen dikkate alınmadığından kaliteden çok başlangıçtaki fiyat belirleyici olabiliyor.

Birim sürede üretilen parça sayısındaki artışla diğer firmalara göre rekabet artışı sağlaması(M2)

•M2: Havacılık sektöründeki gelişmeler doğrultusunda birim sürede yapmış olduğunuz parça sayısı ile rekabet gücümüzü artırdık. Diğer firmalara karşı rekabet avantajı sağladı.

Adil rekabet ortamı sağlaması (K3)

•K3: Kurulan adil rekabet ortamı ile tarım ve hayvancılık sektörlerinde yer alan aktörlerin birbirlerini tetiklemesi sağlandı

Yatırım ortamını iyileştirerek diğer illere göre rekabet avantajı sağlaması (K2)

•K2: Kalkınma ajansından destek aldığımız Organize Sanayi Bölgesi Atıksu Arıtma Tesisi Arıtma Çamuru Kurutma Tesisi Projesi ile bölgenin rekabet avantajına önemli katkı sağladık.

Kurulan merkezde yetişen insan kaynağının sektörün rekabet gücünü artırması (K5)

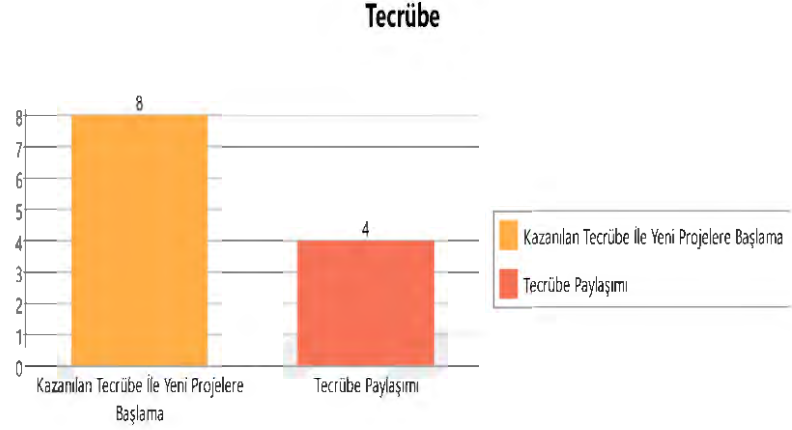
•K5: Buradan yetişen insanlar sektörün rekabet gücünü artırdı.

Müşteri rekabetinin artması (K10)

•K10: En çok İstanbul, Ankara'daki hallerin kabzımalları direk çiftimizden alıyor. Büyük marketlerden bizim çiftimizden alım yok. Daha önce 3 kabzımal gelirken şimdi 10 kabzımal geliyor ve buda rekabeti doğuruyor.

5.2.12. Tecrübe

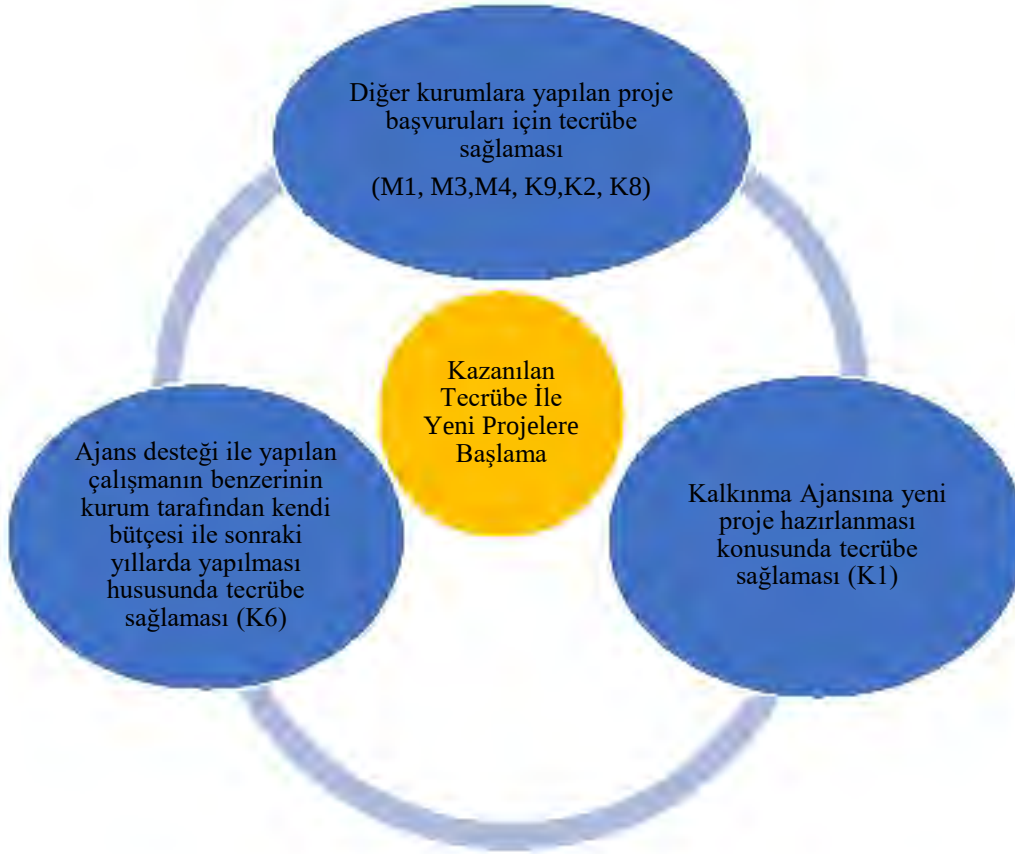
Bu tema altında 8 katılımcı “Kazanılan Tecrübe İle Yeni Projelere Başlama” ve 4 katılımcı “Tecrübe Paylaşımı” konularını ifade etmişlerdir. Bu kapsamda iki alt tema oluşmuştur.

Şekil 10. Tecrübe alt temaları

5.2.12.1. Kazanılan tecrübe ile yeni projelere başlama

M1, M3, M4, K2, K8, K9; Kalkınma Ajansı desteği sürecinde yürütülen proje işlemleri ile edindikleri tecrübeyi diğer destek sağlayıcı kurumlara proje hazırlarken ve yürütürken kullanabildiklerini ifade etmişlerdir. K1 ise kalkınma ajansından önceki yıllarda aldıkları destekler sayesinde edindikleri tecrübe ile yeni ve farklı projeleri kalkınma ajansına sunabildiklerini ifade etmiştir. Bu süreçte kurumların proje yazma kültürlerinin geliştiği söylenebilir. K6 ise kalkınma ajansından aldığı destekle kurduğu güneş enerjisi santraline (GES) dair işlemleri ve süreci öğrendikleri için yeni kuracakları GES yatırımında önceki tecrübelerini kullanabileceklerini ifade etmiştir.

Şekil 11. Kazanılan tecrübe ile yeni projelere başlama

Bu alt temada katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

K2: Güney Korelilerle gerçekleştirmiş olduğumuz simbiyoz projesine de bu proje ön ayak oldu. Personel istihdamı da sağlayan ve kendi yapısı ile diğer yatırımlarımızın/projelerimizin önünü açan bir projedir.

K8: Bu tecrübe ile diğer kurumlara yazdığımız projelerimizi daha profesyonel yazdık ve uyguladık.

K9: Bu proje sürecindeki tecrübemizle 2 yıl sonrada engelliler için AB projesi yazdık ve 300.000 Euro destek aldık. Bu projemizi de ajans desteği ile inşa ettiğimiz binamızda gerçekleştirdik. Bu binanın varlığı AB projesine başvurumuzda bize avantaj sağladı. Seralar kurduk. 30 zihinsel engelli vatandaşımız burada tarımla ilgilendi... AB projesini yapmamızda alt yapıyı sağlamış oldu. O bina olmasaydı AB projesine de başvuramazdık.

M1: Sağlık Bakanlığı'ndan yetkili sağlık kuruluşu belgesi aldık. Ticaret Bakanlığı'ndan destek almayı öğrendik. Marka desteği gibi. Ajans desteğini alınca diğer destekleri de araştırmaya başladık ve yararlandık.

M3: Bu tezgahı aldıktan sonra yurtdışı müşterilerimizden farklı talepler gelmeye başladı. Bu talepleri karşılayabilmek için başka yatırımlar da yapmamız gerekti ve yeni makina almamız gerekti. Bunun içinde farklı destek türleri araştırmaya başladık. Aslında diğer yatırımlarımızı da tetikleyici oldu. Proje sürecini öğrenmiş olduk. KOSGEB desteğine başvurduk. O projede bizden iş isteyen bir firma daha olması gerekiyordu. İtalyan merkezli bir firma ile çalıştık. İtalya'dan sipariş geliyordu... Farklı destek türlerinden yararlanmamızda önemli bir adımdır bizim için. Ajansın desteği olmasaydı diğer desteklere ve yatırımlara başlamamızda çok ilerleyen zamanda olabilirdi.

M4: Bütün bu işler bize farklı işlerin kapısını açtı. Devam ettiğimiz yurtiçi ve yurtdışı işler arttı. Belarus'taki işimizde bize iyi bir referans oldu. Sistemi ilk tasarladığımızda hazır ürünleri birleştirip bir ürün ortaya koyuyorduk. Şimdi artık sisteme hakimiz, bu sistemde kendimiz hangi parçaları üretebiliriz diye araştırıyoruz. Örneğin kapı kontrol ünitesini yurtdışından tedarik ediyoruz. Ancak biz girdilerine ve çıktılarına hakim olunca bunu kendimiz yerli olarak nasıl üretebiliriz diye araştırdık. TÜBİTAK'a başvurduk. 2019'un başında başladık. Yakında SIL 2 seviyesinde bir kapı kontrol ünitesi projesini tamamlamış olacağız. Bundan sonraki bütün ürünlerimizde bu kapı kontrol ünitesini kullanacağız. Bu ünitenin maliyeti bize %10-20 aralığındaydı. Artık bunu kendimiz üreteceğimiz için ithal etmemize gerek kalmadı.

K1: Yakın geçmişte ajanstan tekrar mesleki eğitimle ilgili bir projemiz geçti...Daha önceki destek süreçlerindeki tecrübelerimizi de kullanarak farklı bir konseptte merkez oluşturuyoruz.

K6: Edindiğimiz tecrübe ile şu anda kendi imkanlarımızla 800 kw'lık yeni bir tesis kuruyoruz.

5.2.12.1. Tecrübe paylaşımı

K2, K4, K6 ve K7; Ajans desteği ile kurulan merkezi/tesisi diğer kurumlardan temsilcilerin gelip yerinde inceledikleri ve tecrübelerini dinlediklerini ifade etmişlerdir. Bu ziyaretlerden sonra kendi bünyesinde benzer çalışmaları yürütmeye başlayan kurumlar olduğunu belirtmişlerdir.

Bu alt temada katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

K2: Diğer illerden gelip inceleyen yetkililer oldu. Onların çalışmalarına da örnek teşkil etmiş oldu.

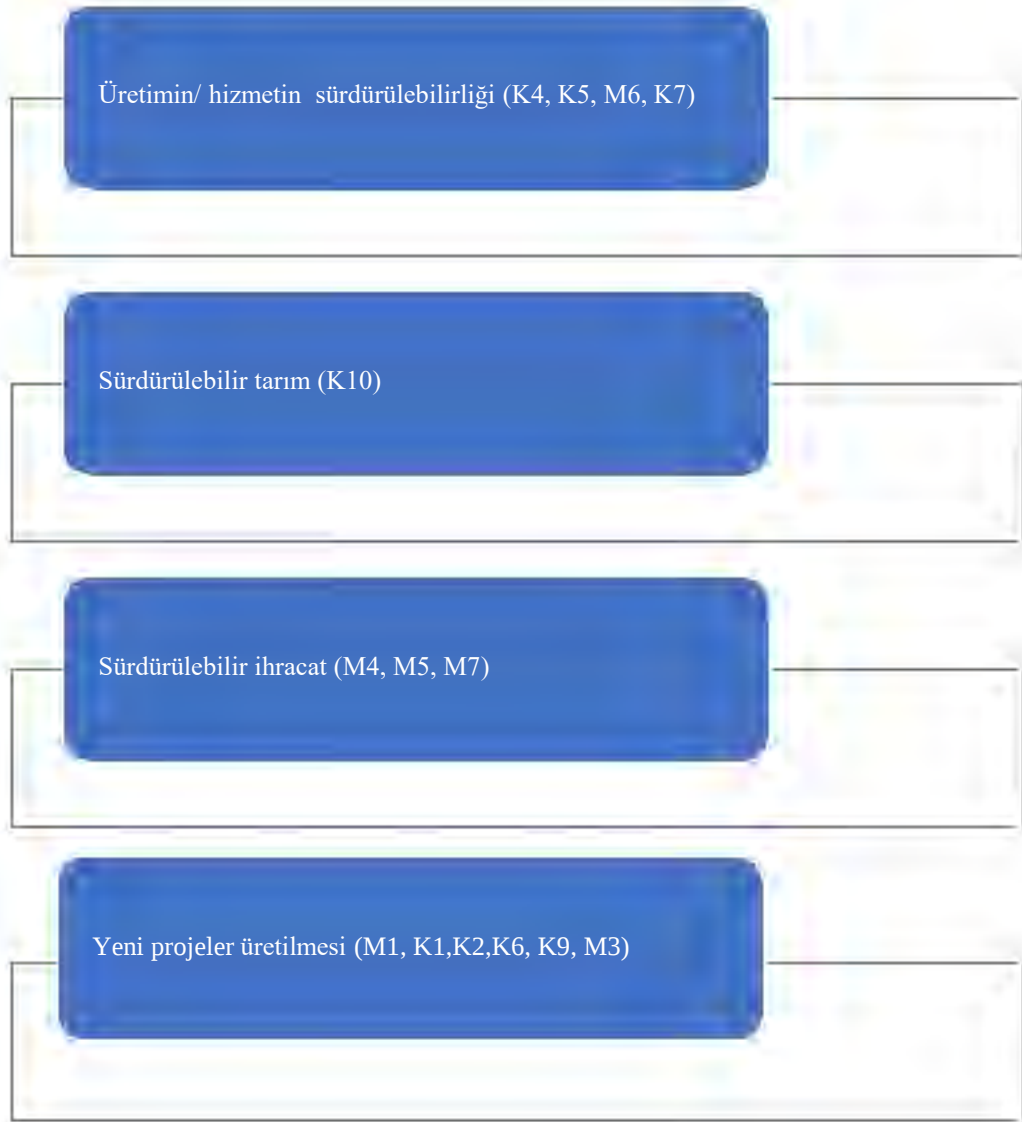
K4: Bu stüdyoyu gördükçe diğer üniversitelerde bu stüdyoyu kurmaya başladı. Örneğin bir üniversite bizden sonra AB projesi yaparak sağladığı destekle böyle bir stüdyo kurdu. Diğer üniversiteler için örnek oldu. Diğer illerden güzel sanatlar liselerinden gelip atölyeleri gören öğrenciler oldu. Üniversitelerden gelip gören öğrenciler oluyor. Bizde böyle bir stüdyo kurmak için ne yapmalıyız diye soruyorlar ve tecrübelerimizi kendilerine aktarıyoruz.

K6: 10.000'e yakın öğrenci geldi ve bu tesisi gezdi. Üniversite ve lise öğrencileriydi. Üniversite makine mühendisliği, elektrik elektronik mühendisliği ve enerji sistemlerinde lisans ve yüksek lisansta eğitim alan öğrenciler bizim tesislerimizde pratik uygulamayı görüp bilgi aldılar. Ayrıca 7 kuruma mentorluk yaptık. GES projemizle orman vakfı, pamukçu sulama birliği gibi kurumlara GES kurumlarını anlattık. Teknik şartnamelerimizi paylaştık. Farklı kalkınma ajanslarından, onlarda destek aldılar. Başka belediyelere örnek oluyoruz ve mentorluk yapıyoruz.

K7: Pek çok tesise örnek olduk. Bu belediyelerden temsilciler gelip tesis hakkında bilgi alıyorlar, onlar için de örnek proje oldu.

5.2.13. Sürdürülebilirlik

Kalkınma ajansı desteğinin çalışmaların sürdürülebilirliğine etkisi sorulduğunda; 14 katılımcı cevap vermiştir. Sürdürülebilirliğe etkiler Şekil-12'de yer almaktadır.

Şekil 12. Sürdürülebilirlik etkisi

Bu temada katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

M1: Aldığımız desteğin sonraki çalışmalarımızda sürdürülebilirliğinin sağlanması için ajans desteklerinin de aynı konuda sürdürülebilirliği olmalı. Eğer mali destekten sonra fuara katılımı ajans desteği olmasaydı tanıtım ayağında zayıf kalabilirdik. Kalkınma ajansı sayesinde farklı dillerde hazırladığımız materyalleri fuarlarda kullandık.

M3: Kalkınma ajansı desteği başka destekleri almamızda sürdürülebilirliğimize katkı sağladı...Bu süreçte sürdürülebilirliğin temel ayağını kalkınma ajansından aldığımız destek sağladı.

M4: O dönem doküman hazırlığında çok ciddi tecrübe kazandık ve SIL 2 gibi başka sertifikasyon süreçlerine de girdik. Aslında sürdürülebilirliği bu noktada sağladık.

M5: Diğer ürünlerimizin satış ve pazarlamasına katkısı olarak ihracat da sürdürülebilirliğimizi olumlu etkiledi.

M6: Makine alındığı günden beri hiç durmadan iki vardiya çalışıyor. Pek çok üretim yapıldı. 3 kişi aktif olarak tezgahı kullanıyor. Sabah ve akşam grubu olarak kullanımı var.

M7: İşlerimiz direk iki katına çıktı. Üretimimizin ve satışımızın sürdürülebilirliğine katkı sağladı. 1 yıl sonrasında yapabileceğimiz işi öne çekmiş olduk. 3 satış ofisi açtık. Distribütörlerde ağımız genişledi.

K1: Ajans desteği ile mesleki eğitimi geliştirdik ve bu merkezin sürdürülebilirliğini sağladık...Küçük küçük mesleki eğitim birimleri ile başladık, ajans hibeleri ile birbirine entegre ettik.

K2:Personel istihdamı da sağlayan ve kendi yapısı ile diğer yatırımlarımızın/projelerimizin önünü açan bir proje olarak bu alandaki çalışmalarımızın sürdürülebilirliğinde belirleyici oldu.

K4: Yeni ve teknolojik gelişmeleri yakalamamızı sağlayarak verdiğimiz eğitimlerde yeniliği kaçırmamamızı ve teknolojik anlamda eğitimlerimizin sürdürülebilir olmasını sağladı.

K5: Devlet sürekli her şeyi karşılayamaz, biz zaten yeterli desteği aldık ve süreci öğrendik...Bu merkezle başladığımız etkinliğimiz hala devam ediyor. Yedincisini yaptık, devam edeceğiz.

K6: Diğer ürettiğimiz projelerin sürdürülebilirliğini sağladı. Örneğin GES projesi yaptıktan sonra şimdi yine yeni GES'ler yapıyoruz.

K7: Tesisimizi zamanla kendi imkanlarımızla daha da geliştirdik ve spor ve turizm alanı haline getirdik. Ajanstan aldığımız destekle işe başladık ancak sonradan da kendi imkanlarımızla burayı geliştirdik.

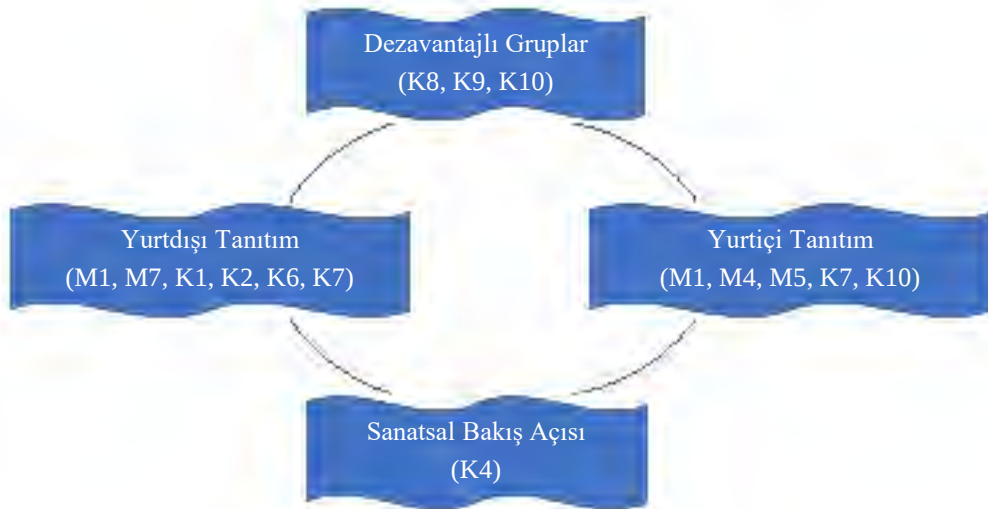
K9: AB projesi gibi diğer projeleri üretmemizde ve söz konusu binayı kalkınma ajansı desteğinin bitiminde de aktif olarak kullandığımız çalışmalarımızda

sürdürülebilirliği sağladı diyebilirim. AB projesiyle yaptığımız ilave işler ajans desteği ile kurduğumuz bu tesisin sürdürülebilirliğinin de bir destekleyicisi oldu. AB'den sonra birde İçişleri Bakanlığı'ndan bir proje ile destek aldık. Bu projemizi de bu tesiste uyguladık.

K10: Destekle kurduğumuz güneş panelleri 30 yıl garantili paneller. 15 yıl %85 verimle ve sonra %3-5 kayıpla devam ediyor...Biz projenin amacına ulaştığına inanıyoruz. Yenilenebilir enerji ve sürdürülebilir tarımdan kastımız yenilebilir enerji kaynaklarını tarımsal üretimde kullanmaktır. Kullanılmayan tarım arazileri önce sulu tarıma kazandırıldı ve kıymetlendi. Alternatif ürün çeşitliliği sağlanarak tarım arazilerinin sürdürülebilirliğine katkı sağladı.

5.2.14. Sosyal ve kültürel etki

Kalkınma Ajansından alınan desteğin sosyal ve kültürel etkisi sorulduğunda; görüşmede elde edilen verilerin analizi sonucunda sosyal ve kültürel etki ana temasının altında “Dezavantajlı Gruplar”, “Yurtiçi Tanıtım”, “Yurtdışı Tanıtım” ve “Sanatsal Bakış Açısı” olmak üzere 4 alt tema oluşmuştur.

Şekil 13. Sosyal ve kültürel etki

5.2.14.1. Dezavantajlı gruplar

Katılımcılardan K8, K9 ve K10; kalkınma ajansı desteğinin dezavantajlı gruplara etkisinden bahsetmiş olup özellikle kadınlar ve engelliler üzerinde durmuşlardır. Kadınların kişisel gelişimine, aile ve toplumdaki statüsüne olumlu yönde etkisi olduğunu

ifade etmişlerdir. Buna ilave olarak K8 ve K9; engelli vatandaşların kişisel gelişimi üzerinde olumlu etkisinden ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine katkısından bahsetmişlerdir.

Katılımcıların (K8, K9 ve K10) ifadeleri şöyledir;

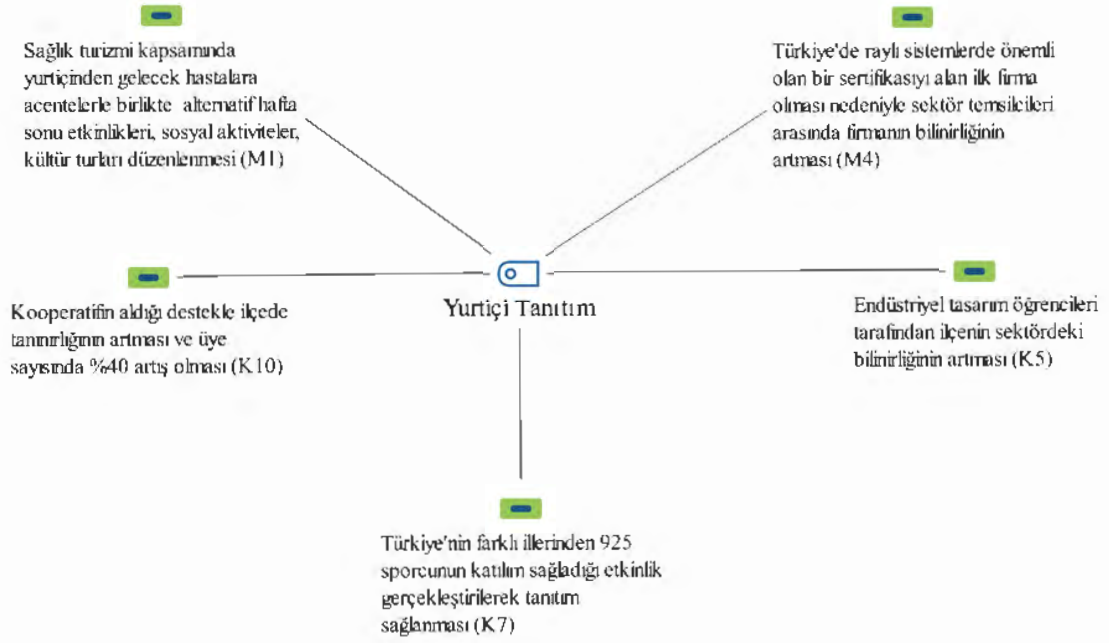
K8: Kadınların para kazanmaları evlerindeki statülerini de yukarıya çekti. 2014 yılında engelli vatandaşlar için yaptığımız proje ise engelli vatandaşların yaşam kalitesini artırdığı için sosyal etkisi ilçemizde çok hissedildi.

K9: İlçe için devrim sayılabilecek bir projeydi...Bu projenin sosyal etkisi çok büyük oldu. İşin sahibi bu kadınlarımızdı...Proje açılışını kooperatif üyesi kadınlar yaptı. Ürünlerini kendileri paketledi ve sattı. Öz güvenleri arttı. Kurumlarla direk gidip görüşür oldular...Özellikle kişisel gelişimlerinde önemli artışı oldu. Ayrıca ajans desteği ile oluşturduğumuz bu binada uyguladığımız AB projesi ile 27 yaşında hiç konuşmayan bir engelli birey proje sonunda konuşmaya başladı...Köylerde hayatında evinden hiç çıkmamış zihinsel engelli bireyleri evinden çıkardık.

K10: Suyun ulaşmasının zor olduğu araziler genelde köyümüzde kız evlatlara verilir. Bu proje ile o tarlalar değerlendirildi. Bu arazilerin sahibi kadınlar aile içinde daha dikkate alınır oldu. Çorak tarlası olan kadınlarımızın tarlaları kullanılmaya başlayınca kadınlarımızın ailede ki söz hakkı arttı.

5.2.14.2. Yurtiçi tanıtım

Destegin sosyal ve kültürel etkisi konusunda M1, M4, K5, K7 ve K10 çalışmalarının yurtiçi tanıtımına olumlu etkisinden bahsetmiş olup Şekil-14'te katılımcıların üzerinde durduğu hususlar yer almaktadır. Buna göre destegin; bu kurumların çalışmalarının yurtiçinde tanıtımına katkı sağladığı ifade edilmiştir.

Şekil 14. Yurtiçi Tanıtım

Katılımcılar yurtiçi tanıtım alt temasında görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

K5: Endüstriyel tasarım öğrencileri arasında bilinirliğimizi sağladı. Bu merkezde her yıl bir tasarım etkinliği yaptık. Bu etkinlik Türkiye'de sektörde yapılan en büyük tasarım etkinliklerinden biridir. Bu etkinliği ilk olarak kalkınma ajansı desteği ile kurduğumuz bu merkezde yaptık. Şu an 750'ye yakın katılım oluyor ve merkez küçük geliyor.

K7: Her sene turizm fuarlarına katılıyoruz. Projenin temeli zaten sosyal kültürel etkisiyle dikkat çekmesi. İlçenin ve belediyenin tanıtımını bu etkinliklerimizle sağlıyoruz. 2018 yılında yaptığımız yarışmaya 925 sporcu ve yaklaşık 1500 kişi katıldı. Bu katılımcılar Bursa'nın tüm otellerinde konakladılar. Pandemi öncesi motosikletlerle ilgili bir etkinliğimiz oldu. 600 tane motorlu Türkiye'nin birçok yerinden geldi. Tesisin varlığından ilk defa haberdar olduklarını belirttiler. İlçenin tanıtımına çok önemli katkı sağladı.

K10: Tarım arazileri köyde olup da kooperatif üyesi olmayanlar bile kooperatifimize üye oldu. Üye sayımız şu an yaklaşık 250 civarında. Başladığımızda bu sayı 180'di.

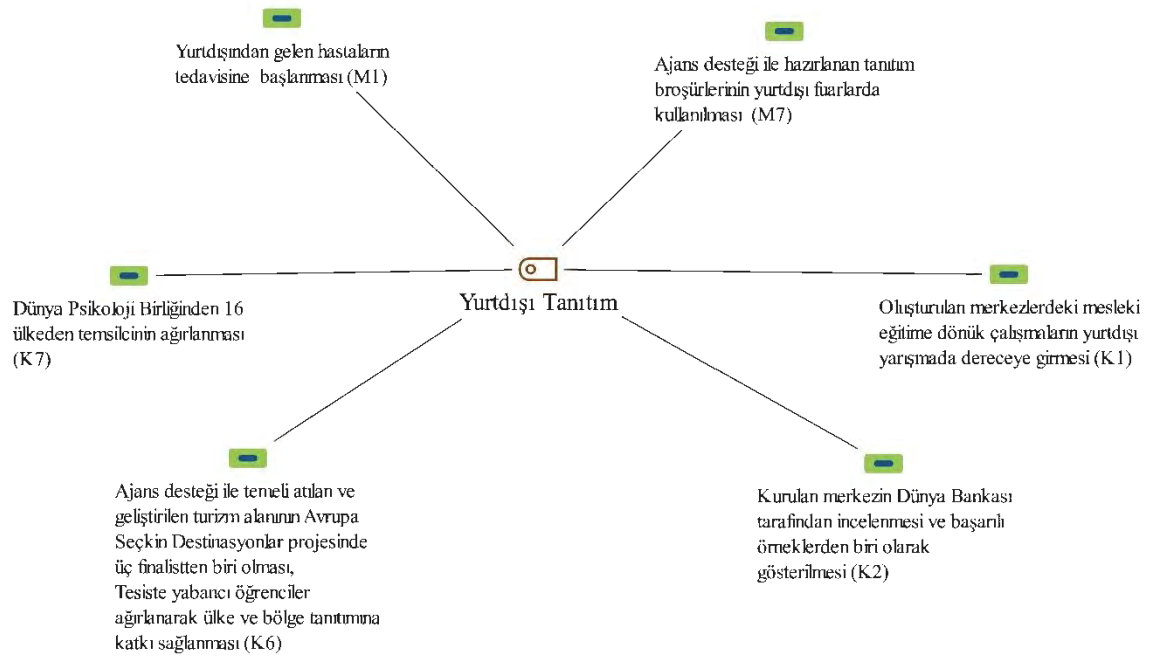
M1: Kültürel olarak şehirleri tanıtıcı turlardan fiyat teklifleri aldık. İnternet sayfamızda hafta sonu etkinlikleri diye tanıttık. Sağlık turizmi için gelecek kişilere alternatif hafta sonu etkinlikleri, sosyal aktiviteler, kültür turlarını acentelerden teklif alarak hazırladık ve hastalarımıza sunduk. Alışveriş yapıyorlar, yemeklerimizi ve bölgemizi tanıyorlar.

M4: Aldığımız destekle SIL 3 sertifikasını ülkemizde ilk alan olmamız sebebiyle firmamızın sektörde bilinirliği arttı.

5.2.14.3. Yurtdışı tanıtım

Destegın sosyal ve kültürel etkisi kapsamında M1, M7, K1, K2, K6 ve K7 yurtdışı tanıtımına olumlu etkisinden bahsetmiş olup Şekil-15'te katılımcıların üzerinde durduğu hususlar yer almaktadır. Katılımcılar, verilen destekle kurulan tesis, alınan cihazlar ya da hazırlanan tanıtım katalogları ile yurtdışı müşteri edindiklerinden (M1, K7); katalogları yurtdışı fuarlarda kullandıklarından (M7); yurtdışında örnek gösterilen (K2) ve yarışmalarda dereceye giren projeler olduğundan (K1, K6) ve böylece destegın kurumların çalışmalarının yurtdışı tanıtımlarına katkı sağladığından bahsetmişlerdir.

Yurtdışı Tanıtım

Şekil 15. Yurtdışı Tanıtım

K1: 2017 yılında bu projeleri birleştirerek entegre bir mesleki eğitim merkezi projesi olarak dünya odalar proje yarışmasına sunduk. Finale kaldık, Sydney'e gittik, sunum yaptık, ikinci olduk. Mesleki eğitim kategorisinde dünyadaki en iyi ikinci proje seçildik. Netice itibariyle bu projeyi dünyanın farklı ülkelerinden gelen odalara anlattık. Bu mesleki eğitim merkezini tamamen kalkınma ajansı ve AB desteğinden aldığımız hibelerle gerçekleştirdiğimizi anlattık. Hem ilimizin hem de ülkemizin uluslararası çalışmalarının tanıtımında etkili oldu.

K2: Bu projenin etkisini Dünya Bankası çalışmalarında gördük. Dünya bankası iki-üç yeri inceledi. Bunlardan biride bizim OSB'mizdir. 6-7 ay bizim tüm çalışmalarımızı, çevreye dönük çalışmalarımızı ve altyapımızı incelediler. Bunu raporladılar. Başarılı örneklerden birisi oldu. Hem ilimiz OSB'nin hem ülkemizin çalışmalarının uluslararası arenada tanıtımında etkili oldu. Uluslararası projelerde örnek gösterildi.

K6: Avrupa seçkin destinasyonlar projesinde finalist olduk. 18 ülkeden 43 destinasyon içerisinde ilk 3'e girdik. Bunların temelini kalkınma ajansı desteği ile attık. EURODESK temas noktasını da kurduk. 1,5 ay önce 120 yabancı öğrenciyi bu tesislerimizde ağırladık. Ülkemizle ilgili ve kültürümüzle ilgili tanıtım yapmış olduk.

K7: 2021 yılında 16 ülkeden 15 gün boyunca grup ağırladık. Dünya Psikoloji Birliği, merkezimizde eğitim verdi. Birliğe dahil olan Türk psikolog bir sene önce bizi ziyaret etmişti. Ziyaretten çok memnun kaldığı için oraya döndüğünde ekibiyle tekrar geldi. 15 gün kaldılar ve burada kendi eğitim programlarını yaptılar. İlçenin yurtdışı tanıtımına katkı sağlamış oluyoruz. Bu grupta Çek Cumhuriyeti, Hollanda, Finlandiya vs. pek çok ülkeden gelen katılımcılar vardı...Yurtdışı fuarlara katılmadık bunun sebebi de altyapımızın henüz bitmemiş olmasıdır.

M1: Kalkınma ajansı desteği yurtdışına açılmamızı sağladı. Yurtdışı bağlantılarımız sayesinde Hestourex fuarını öğrendik, fuara katıldık. Oradan tanıdığımız gruplarla iletişimde kaldık. Eskişehir'i hiç bilmeyen yabancı gruplara tanıtmış olduk. Artık yurtdışı sanal fuarlara katılıyoruz. Ülkelerde tanıdığımız gruplar oluştu. Örneğin Özbekistan'la çalışmalarımız arttı. Mali destekle yurtdışı dil programlı sitemizi ve dokümanlarımızı oluşturduk. Yurt dışına açılmada

kendimizi hazır hissettik ancak çok acemiydik. Bizim 40 ülkeyi gezme şansımız yoktu. Bunu hangi mecrada sunacaktık, bilmiyorduk. Ajans yönlendirmesi ile fuara katıldık. Değişik gruplarla tanıştık.

M7: Fuarlara katılıyoruz. Buralarda destekle hazırladığımız broşürleri kullandık.

5.2.14.4. Sanatsal bakış açısı

Sosyal ve kültürel etkisi bakımından kurulan merkezin öğrencilere sanatsal bakış açısı kazandırdığı üzerinde duran bir katılımcı olmuştur.

K4: Öğrencilerin hem üç boyutlu hem iki boyutlu estetik ifade biçimlerine önemli etkisi oldu. Kağıda çizmekle ekrana çizmek arasında önemli bir fark var. Bu alanları sadece animasyon bölümü değil, resim ve heykel bölümleri de kullandı. Dolayısıyla dünya dijitale dönerken bizde bu dönüşümü ajans desteği ile kurduğumuz bu merkezle sağlıyoruz. Sanatsal bakış açılarını değiştirmede önemli katkı sağladı.

5.2.15. Test ve akredite işlemi

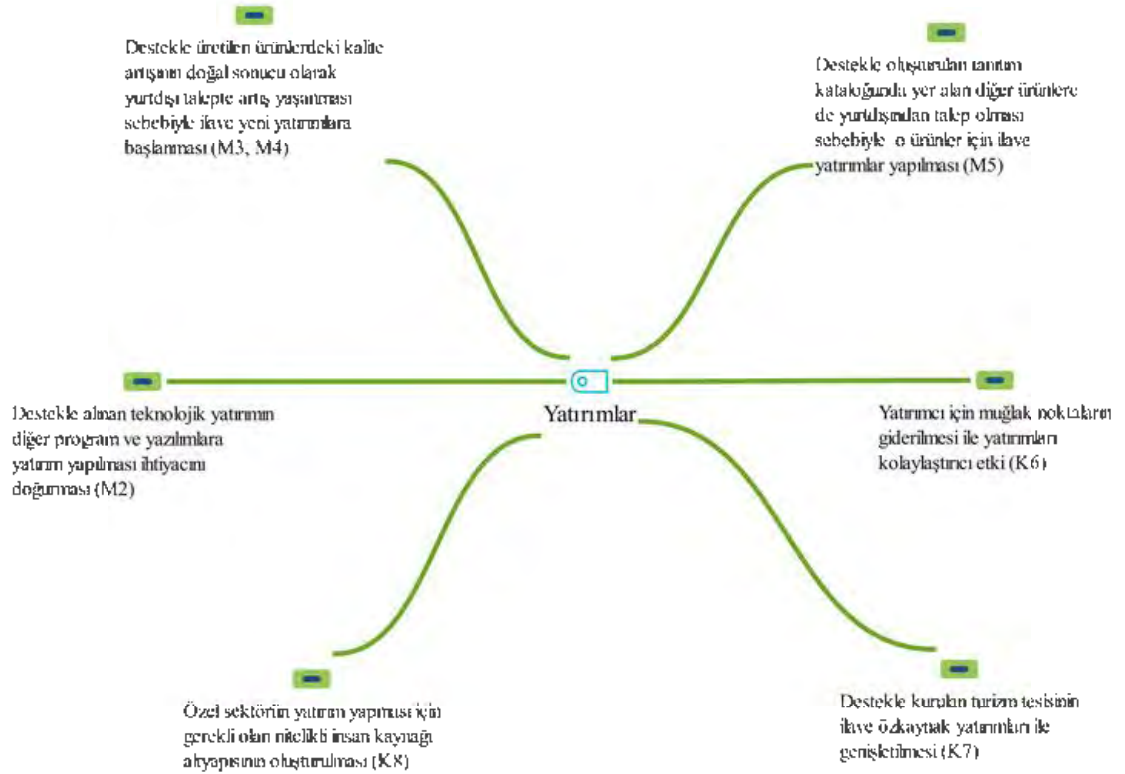
Günümüzde sanayide gerçekleştirilen üretimlerin talep görmesi için belirli test işlemlerinden geçmesi gerekmekte olup bunun bilincinde olan firmalar, sanayi odaları ve organize sanayi bölge müdürlükleri gibi kuruluşlar bu alana yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda çalışmalar yürüten K1 ve K2'nin, kalkınma ajansı desteğinin bu alanda yaptıkları çalışmalara etkisine dair ifadeleri şu şekildedir.

K1: Kaynakla ilgili eğitimlerin yanında yapılan kaynaklı imalatın test ve muayene ihtiyacını farkettilik. Bunun içinde kaynak teknolojileri tahribatlı ve tahribatsız muayene araştırma merkezini yine ajans desteği ile kurduk. Burada firmalar testlerini yaptırdı. Firmalar ulusal ve uluslararası birçok ihaleye girerken bu testlerin yapılmış olması gerekiyor. Yapılan testleri takip ediyorduk. Sektörel ayrım yoktu, kaynak teknolojisinin girdiği ürün olması önemliydi. Bu test merkezi sayesinde firmaların ihracat yapmaları için gerekli olan ürün testinin yapılması ve testi yapanında akredite kuruluş olması gerekiyor.

K2: Çevre teknolojileri TÜRKAK tarafından akredite edildi. Firmaların ölçümleri yapılıyor. Firma atıklarının çevre ile ilgili 20'den fazla üründe testi yapılabililiyor.

Bu testlerin mevzuatta geçerliliği var. Akredite bir laboratuvarın kuruluşuna kalkınma ajansından aldığımız destek teşvik edici oldu.

5.2.16. Yatırım

Şekil 16. Yatırımlar

M3 ve M4; Kalkınma Ajansı tarafından verilen desteğin yatırımlara etkisine yönelik olarak, destek sayesinde ürünlerinde yaşanan kalite artışı nedeniyle yurtdışı taleplerinde de artış yaşadıklarını ve bu talebi karşılamak için ilave yatırım yaptıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir;

M3: Ajans desteği ile bu tezgahı aldıktan sonra yurtdışı müşterilerimizden farklı talepler gelmeye başladı. Bu talepleri karşılayabilmek için başka yatırımlar da yapmamız ve yeni makina almamız gerekti.

M4: Bu iş bize daha büyük bir işin de kapısını araladı...15 istasyonluk proje aldık. Bu iş, sürücüsüz metro hattında tam boy periyodik kapı sistemidir...Günlük 1 milyon yolcu taşıyacak bir hattır. Bu işi de tamamladık ve faaliyet geçti bu hat. En sorunsuz çalışan sistem olarak geri dönüş sağladılar bize. Aslında kalkınma ajansı desteğiyle

yaptığımız iş diğer işlere referans oldu...aldığımız iş ise bizi ihracata başlattı. 2019'da ilk ihracatımızı Belarusa yaptık.

Ajans desteği ile hazırlanan tanıtım kataloğunda; destekle kurulan sisteme ilave olarak kataloğa ekledikleri diğer ürünlerine yurtdışından talep geldiğini ve o ürünlerinin üretimine artırmaya dönük yatırım yaptığını M5 şöyle ifade etmiştir;

M5: Ajansın proje kapsamında üretilen ürünler için görünürlük faaliyeti kapsamında hazırladığımız broşürler vardı...ürünlerimizle ilgili yurtdışından talep aldık.

Destekle kurdukları tesisi, ilave kendi öz kaynaklarıyla yatırım yaparak büyüttüklerini K7 şöyle ifade etmiştir;

K7: İlave olarak iki adet daha küçük bungalov yaptık. Üç adet daha bungalov yapacağız. Aslına bakarsanız tam olarak turizm merkezi olmaya çalışıyoruz.

Destekle kurulan üretim tesisindeki çalışanların eğitilmesi sayesinde ilçede tekstil alanında nitelikli insan kaynağının bulunduğunu fark eden özel sektör yatırımcılarının ilçeye yatırım yapması ve bu insan kaynağının bu firmalarda istihdam edilmesini K8 şöyle ifade etmiştir;

K8: Projenin sonrasında büyük bir tekstil firması ilçeye yatırım yaptı ve atölye açtı. Yaklaşık 150 kadın burada çalışıyor.

Destekle kurulan sistemin ilave yazılım ve donanım yatırımı gerektirmesi ve firmanın kendi öz kaynağı ile buna yatırım yaptığını M2 şöyle ifade etmiştir;

M2: Destekten sonra söz konusu tezgaha uygun olarak mevcut olan cad-cam programına kendi sermayemizle modül ilave ettirdik. Ajans desteği ile aldığımız cihaz teknolojik bir makine olduğu için programlaması farklıydı. Aslında ajans desteği ile aldığımız makine diğer bazı yatırımlarımızı da teşvik edici oldu. Bu yatırım teknolojik bir yatırım olduğu için diğer yatırımlarımızın ve istihdam sayımızın artmasına vesile oldu.

Destek sırasında GES ile ilgili bazı belirsiz konular netleştirilerek yatırımcı için muğlak olabilecek hususlarda düzenlemeler yapılmasına ve yatırımları kolaylaştırıcı katkı sağlanmasına değinen K6 durumu şu şekilde ifade etmiştir;

K6: Elektrik dağıtım şirketleri nezdinde bağlantı kriterlerinde eksik kısımlar vardı. Yatırımcı için muğlak noktalar vardı. Örneğin yatırım maliyetini artıran bir konu vardı. Biz bunu anlattık ve yatırımın önü açıldı. Dağıtım firmalarına ilgili elektrik anonim şirketi bir tamim yayınlayarak 500 kw altındaki enerji santrallerinde bağlantı kriterlerinin nasıl olması gerektiğini yayınladı ve yatırımları kolaylaştırdı.

5.2.17. Değişim

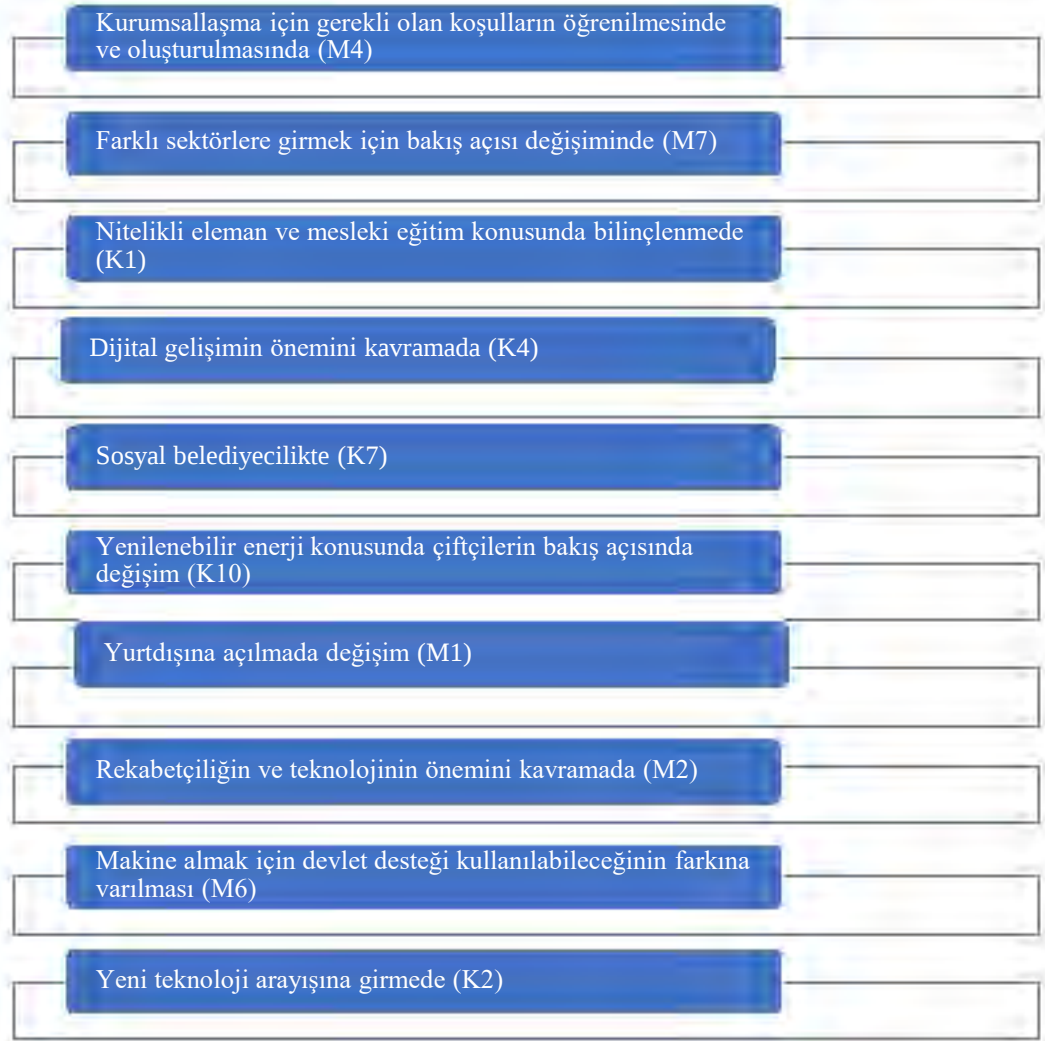
“Kalkınma Ajansı desteği kurumunuzda yeni ve farklı bir değişime sebep oldu mu?” sorusuna verilen cevaplara göre 3 alt tema belirlenmiştir. Bunlar; farklı bakış açısı kazandırması (M1, M2, M3, M4, M6, M7, K1, K2, K4, K7, K10); proje kültürü oluşturması (K3, K6, K11, M1, M4) ile yeni ve farklı bir değişime sebep olmamasıdır (K5). K8 ve K9 ise bu konuda bir görüş ifade etmemiştir.

Şekil 17..Değişime etki

5.2.17.1. Farklı bakış açısı kazandırma ve uygulama

Ajans desteğinin değişim yaratıp yaratmadığına ilişkin soruya verilen cevaplar arasında 10 katılımcı; kurum çalışanlarında ve yönetimde farklı bir bakış açısı kazandırdığını ifade etmiştir. Bakış açısındaki değişim konusunda Şekil-18’de farklı konu içerikleri belirtilmiştir. Katılımcılar ajans desteğinin; kurumsallaşmanın öğrenilmesinde, farklı sektörlere girme düşüncesi oluşmasında, nitelikli eleman, dijital gelişim, sosyal belediyeçilik, rekabetçilik, yenilenebilir enerji konularının öneminin anlaşılmasında, yeni teknoloji arayışına girmede, makineyi bir devlet desteği ile alabildiklerini görmelerinde, yurtdışına nasıl açılmaları gerektiğini öğrenmelerinde farklı bakış açısı kazandırdığını ifade etmişlerdir.

Şekil 18. Farklı bakış açısı kazandırma ve uygulama

Katılımcılardan bazılarının ifadeleri şu şekildedir;

K1: Nitelikli eleman ihtiyaçlarını karşılarken aldığımız hibeler bize farklı bakış açıları kazandırdı. Mesleki eğitim sürecinin nasıl olması gerektiği konusunda bilinçlendik.

K2: Çamuru bertaraf etmek için daha yeni teknoloji arayışına girmemizde farkındalığımızı artırdı. Bu yeni teknolojileri yurtdışından getirdik. Aslında bir anlamda bu proje bizi yeni teknoloji arayışına zorladı.

K4: Dijital gelişim anlamında bakış açımızı çok geliştirdi.

K7: Bu proje sosyal belediyecilik anlamında belediyeye çok katkı sağladı.

K10: Alışılmış vahşi sulamadan yenilenebilir enerji kaynağıyla sulamaya geçilmesi çiftçilerimizi şaşırtan bir şeydi. Çünkü sadece evleri ısıtmada kullanılan bir şey olarak panelleri biliyorlardı. Elektrik üretilip sulamada kullanılan bir sistemin kurulması çok farklı bir değişim olarak algılandı. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ile ilgili köyümüzde bir farkındalık oluşturdu.

M1: Kurumumuzu dünya standartlarında bir kuruluş olarak görüyorduk ancak dünyaya nasıl açılacağımızı bilmiyorduk. Kalkınma Ajansı bize yol gösterici oldu. Bize bir ivme sağladı, yeni bir anlayış ve farkındalık oluştu... Yeni ve farklı bir gelişim olarak ilimizin sağlık turizmine açılan penceresi olmamızı sağladı.

M2: Kalkınma Ajansından 2016 yılında almış olduğumuz destek apayrı bir anlayışın fabrikamızda hakim olmasına sebep oldu. Neden dersiniz rekabet hızda, rekabet kalitede, rekabet müşteri isteklerine istediği şekilde ve zamanında cevap vermekte. Yepyeni bir anlayışın firmamızda başlamasına sebep oldu. Bu yeni anlayış teknolojiye olan bakış açımızın gelişmesidir. Her şeyden önce çalışanlar arasında yepyeni bir anlayış ve farkındalık oluştu... Üretime katma değerleri diğerlerine göre 3 kat arttığı için maaş farkı da iki misliye yükseldi.

M4: Kalkınma ajansından aldığımız destek bizde önemli bir dönüşümü ve yükselişi beraberinde getirdi. Önceden bazı ufak makine ve torna işleri yapan bir işletmeyken kalkınma ajansı desteği ile sertifikasyonlarla ilgilenen, Ar-Ge'ye daha fazla önem veren daha profesyonel ve kurumsal bir yapıya sahip olduk.

M6: Önceki projelerimiz hep ürüne yönelikti. İlk defa tezgahla ilgili bir destek aldık.

M7: Projelere yönelik farkındalığımız arttı. Projelerin yenilikçi çözümler sunan unsurlar olduğunu gördük. Sorunlarımıza proje üreterek nasıl çözüm bulabiliriz diye sorguluyoruz. İşlerimiz gelişti, farkı sektörlere girdik. Örneğin otomotiv sektörüne girdik. En önemli adımımız oldu. Ajans desteği bizim bakış açımızı geliştirdi ve yol gösterdi.

5.2.17.2. Proje kültürü oluşturma

5 katılımcı, ajanstan destek alma sürecinde proje yazma kabiliyetlerinin geliştiğinden ve bu sürecin kendilerini disipline ederek kurumda bir proje kültürü oluştuğundan bahsetmiştir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

K3: Kalkınma Ajansının vermiş olduğu proje destekleri öncelikle proje yazma kabiliyetimizin gelişmesini sağladı.

K6: Bu projeyi yürütme sırasında proje kültürümüz oluştu.

K11: Birinci projeden sonra ikinci proje hazırlığımızda bir proje kültürümüz oluştu.

M1: Proje süreci bizi disipline etti ve proje kültürü oluşturdu.

M4: Kalkınma ajansından sonra diğer kurumlardan da destek almak için projeler yazmaya yöneldik. Proje yazma kabiliyetimiz gelişti ve cesaretlendik. Danışmanlık almadan, kalkınma ajansından sonra KOSGEB ve TÜBİTAK'tan da destek aldık. Ajanstan aldığımız destek sürecinde proje yazma ve birlikte çalışma kültürümüz arttı. Bu anlamda kurumsallaşmamızda önemli katkı sağladı diyebiliriz.

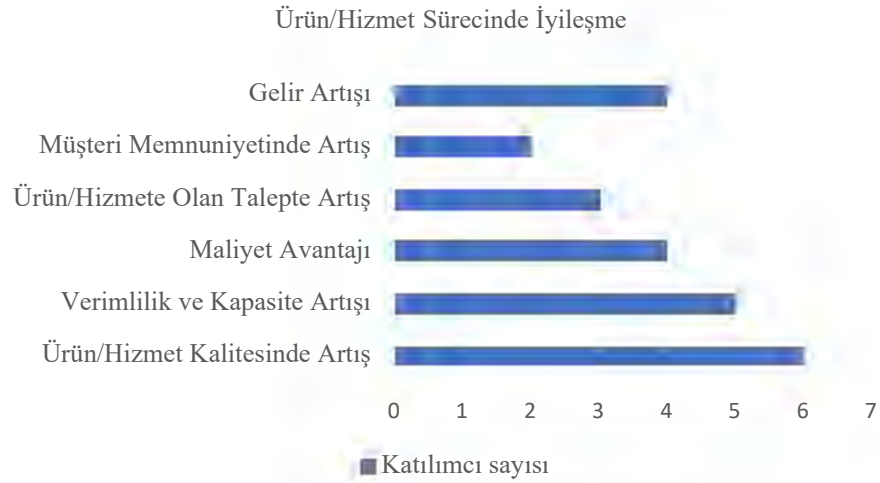
5.2.17.3. Değişim yaratmaması

Bir katılımcı, ajans desteğinin bir değişime sebep olmadığını şu şekilde ifade etmiştir;

K5: Destekten öncede farkındalığımız yüksekti. Ekonomi Bakanlığı desteklerinden de faydalanıyorduk o dönemde. O nedenle farklı bir değişime sebep oldu diyemeyiz.

5.2.18. Ürün ve hizmet sürecinde iyileşme

Şekil 19'da görüldüğü üzere elde edilen verilerin analizi sonucunda “Ürün ve Hizmet Sürecinde İyileşme” ana temasının altında; “Ürün/Hizmet Kalitesinde Artış”, “Verimlilik ve Kapasite Artışı”, “Maliyet Avantajı”, “Ürün/Hizmete Olan Talepte Artış”, “Müşteri Memnuniyetinde Artış”, “Gelir Artışı” olmak üzere 6 alt tema oluşmuştur. Katılımcılardan 6 kişi desteğin, ürün/hizmet kalitesinde artışa sebep olduğunu belirtirken bunu verimlilik ve kapasite artışına sebep oldu diyen 5 katılımcı takip etmiştir.

Şekil 19. Ürün/Hizmette iyileşme alt temaları

5.2.18.1. Ürün veya hizmet kalitesinde artış

K3, K6 ve M1; destekle istihdam edilen personel ve mevcut personelin gelişimine katkı sağlanarak hizmet kalitesinin arttığını belirtmişlerdir.

K6: Kurumumuzun insan kaynağı gelişimi ve kurumsal yapısı anlamında, ajanstan aldığımız desteklerin çok önemli katkısı oldu.

M1: Hizmet altyapımız gelişti, daha fazla hasta tedavi etmeye başladık. Talep artınca insan kaynağımız arttı.

K3; destekle kurdukları teknolojik altyapı sayesinde hem proje yararlanıcısı olarak kendileri hem de projenin çıktılarından yarar sağlayan paydaşlarının hizmet süreçlerinin iyileşmesiyle birlikte hizmet kalitesinde artış yaşandığını belirtmiştir. K3 bunu şu şekilde ifade etmiştir;

K3: Geliştirilen projeler ile oluşturulan teknolojik altyapı sonucunda hizmet süreçlerimiz iyileştirildi, personel ve hizmet kalitemiz arttı. Projelerimiz, temel hizmet verme şeklimizi güncelleyerek, vermekle yükümlü olduğumuz hizmetlerin kalitesini arttırdı. Projeler ile geliştirilen teknolojik altyapı sayesinde kırsal alanda üretilen ürünler; değerinde alınıp satılmaya, analizler ulusal ve uluslararası standartlara göre yapılmaya, hijyenik ortamda depolanmaya ve tedarik zincirinde aksama ve kopma yaşanmadan tüketim merkezlerine ulaşmaya başladı... Gelir durumları yükselen üreticiler katma değeri yüksek ürünleri üretmeye başladı... Kırsal kesimde faaliyette bulunan paydaşların iş ve yaşam koşulları iyileştirildi.

M2, M3 ve M6; destekle alınan teknolojik makineler, tezgahlar sayesinde yüksek katma değerli ürünleri, müşterinin istediği hassasiyette, daha fazla sayıda, daha düşük hata ile daha kısa sürede üretebildiklerini; bunda ürünlerinin kalitesini artırdığını belirtmişlerdir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

M2: Özellikle malzemenin pahalı olmasından kaynaklanan korkularımızın sona ermesine, operasyon sürelerinin azalmasına, birim günde daha fazla parça üretmemize, daha az hurdaya ve çok daha yüksek kalitelere ulaşmamıza sebep oldu. Bugüne kadar yaptığımız sıradan yatırımların dışına çıkarak kesme hızlarının, kesme yüzey kalitesinin istenilen toleransların dışına çıkmasını engelleyen, kendisinin karar verebildiği geri çekilme ve hızı artırıp azaltarak kesici takımların kırılmasını önleyen akıllı tezgahla bunu başardık.

M3: Bu makineyi alınca iş yapabilme kabiliyetimiz çok arttı. Ürün gamımız genişledi. Yapamadığımız ürünleri yapabilme kabiliyetine ulaştık. Örneğin müşterimizin talep ettiği üç ürün oluyordu ancak biz eskiden bir tanesini yapabiliyorduk. Bu makineyi alınca üç ürünü de karşılar olduk. Yüksek katma değerli üretim yapmış olduk. Ürettiğimiz ürünün kg fiyatı devletin açıkladığı rakamların üzerinde seyrediyor.

M6: Denizaltı yapımında müşterimiz gelip bizi ziyaret etti. Yapabilme kabiliyetimiz vardı ama onların istediği hassas tezgahımız yoktu. Esasında biz ajans proje desteğiyle kabiliyetimizi arttırdık. Talebe bağlı üretim yaptık. Bu proje sayesinde çalışmalarımız ivme kazandı. Ajansa proje yazdığımız sıralarda eş zamanlı olarak bir savunma sanayii firmasından da talep gelmişti. Büyük parça talebine ek olarak orta ölçekli hassas parça üretmemizi istediler. Bunu üretmemiz için gereken hassas tezgahı temin etmemiz gerekiyordu ve ajans desteği tesadüfen aynı döneme denk geldi. Bu destekle aldığımız tezgahla 0,1 mm hassasiyetle parça işleyebilme özelliğine sahip bir tezgah aldık. Genelde savunma sanayinde çok delik oluyor...Bunun üretilmesi için yüksek hassasiyetli tezgah gerekiyor. Pandemide de yurtdışına çalıştık ve tezgah sayesinde pandemi sürecini rahat atlattık. Savunma sanayine iş yapamadık ama diğer ürünlerin üretiminde kullanabildiğimiz için pandemi sürecinde de diğer alanlarda üretimimiz sürdü. Bu süreçte bizi ayakta tutan tezgah bu oldu. Bu tezgahla üretilen ürün yüksek katma değerli ürün kategorisine giriyor.

5.2.18.2. Verimlilik ve kapasite artışı

Sağlık turizmi alanında faaliyet gösteren M1, hizmet kalitesindeki artışla birlikte hizmetlerine olan talep artışı nedeniyle araç sayılarını artırarak kapasite artışına gittiklerini şöyle ifade etmiştir.

M1: Ajans desteği kapasitemizi artırmamızda oldukça yararlı oldu. Talep artışıyla birlikte araç sayımızı da dörde çıkardık.

Destekle gelişen kurumsal altyapıları sayesinde otomasyon ağırlıklı bir firmaya dönüştüklerini, insan kaynağındaki uzmanlaşma ile kurumsal kapasitelerinde artış yaşadıklarını belirten M4 bunu şu şekilde ifade etmiştir:

M4: Ajans desteğinden sonraki çalışmalarımızla 2019 da IRIS sertifikasını aldık. Yurtdışı ihalelerde de o isteniyor. IRIS raylı sistemlerde kalite yönetim sistemine yönelik sertifikadır. Kaynak yönetim sertifikasını aldık. Ajans Desteği sırasında yazılımla ilgili altyapı kurulmasının da ne kadar önemli olduğunu gördük. Analiz programları (ansis) aldık, SAP programına geçtik. Organize sanayide pek çok firmada olmayan yazılım altyapısını kurduk. Kurumsallaşmaya dönük kapasitemiz gelişti. Firma geliştikçe istihdamda da artış oldu. Firmanın adında da değişiklik yaptık ve ismine makine ve elektronik ekledik. Önceden mekanik kabiliyeti yoğun olan bir firmayken şimdi otomasyon ve elektronik ile ilgili kabiliyetlere sahip ekibi olan bir firmaya dönüştük. Pek çok işi kendi bünyemizde yapabiliyoruz. Dışarıya ihtiyaç duyma oranımız çok azaldı. Üretim ve mühendislik faaliyetlerini bünyemizde gerçekleştirmeye başladık. Kurumsal yapı taşlarımızı sağlamlaştırdık. İnsan kaynağımız ve bu insan kaynağının düşünce yapısı değişti. Eskiden herkes her işi yapar konumundaydık. Artık uzmanlaşmayı esas alan bir insan kaynağı politikamız var. Herkesin görev alanı belli oldu ve böylece yönetmek de kolaylaştı.

Ajans desteği ile ikinci üretim hattını kurduklarını belirten M7 bu süreci şu şekilde ifade etmiştir:

M7: Ajans desteği ile yeni fabrikamızı 2 hat ile açmış olduk... İlk zamanlarda Almanya'da satış ofisimiz vardı. Yurtdışında bulunan depolarımız ve distribütörlerimiz vardı. Bu kapasite artışıyla şuan artık İtalya, İspanya ve Fransa'da da satış ofisleri açtık. Burada da kendi personellerimiz çalışıyor. Diğer

Asya ve Avrupa ülkelerinde de distribütörlerimiz var. Yurtiçi ve yurtdışı satış yapan bir firmayız.

K3 ve K10 tarafından; sadece destek alan kurumun değil aynı zamanda bu kurumun hizmetlerinden yararlanan üreticilerde de verimlilik ve kapasite artışı olduğu ifade edilmiştir. K3; tarım üreticilerinin, teknolojik donanımına sahip ticaret borsasındaki ürünlerinin tabi tutulduğu test işlemleri sayesinde katma değeri yüksek ürünler üretmeye başlaması ile verimlilik ve kapasite artışı yaşadıklarını belirtirken bunu şu şekilde ifade etmiştir:

K3: Bölgede katma değeri yüksek ürünlerin üretilmeye başlaması ile birlikte işletmelerin mevcut tesislerinde verimlilik ve kapasite artışı gerçekleşti.

Atıl duran tarım arazisinin sulanarak tarıma kazandırılması ile ürün çeşitliliği ve artışı ile tarım üreticilerinin verimlilik ve kapasitelerinin arttığını K10 şu şekilde ifade etmiştir.

K10: Kullanılan tarım arazimizi 3000 dönümden 4500 dönüme çıkardık. Meyvecilik çok gelişti. Üretim çeşitliliği sağladı. Ceviz üretimi de oldu. Sulu tarım yapılabilen arazi sayısı arttıkça farklı ürünler üretilir oldu.

5.2.18.3. Ürün veya hizmete olan talepte artış

Katılımcılardan M1, M3 ve M7 ürettikleri ürün/hizmete talebin arttığını şu şekilde ifade etmişlerdir:

M1: Hizmet kalitemiz artınca verdiğimiz hizmete olan talepte arttı.

M3: Ürünlerimize olan yurtdışı talep arttı. Yurtdışı müşteri sayımız arttı. İhracatımız arttı.

M7: Kapasitemiz artınca müşteri portföyümüzü genişlettik.

5.2.18.4. Müşteri memnuniyetinde artış

Katılımcılardan M1 ve M2 özellikle müşteride güven sağlayabildiklerini, müşterinin istediği ürünü/hizmeti talep edildiği gibi karşılayabildiklerini, istenilen zamanda ve kalitede sundukları için müşteri memnuniyetinin arttığını belirtmişlerdir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

M1: Hizmet kalitemiz ve müşteri memnuniyetimiz arttı. Hastalarımızın kurumumuza ve tedavilerimize olan güveni arttı. Daha önce İstanbul'a Ankara'ya giden aileler bizde tedavi olmaya başladılar.

M2: Artan sayı ve artan kalitenin verilen standartların içinde kalması ve müşteri istekleri doğrultusunda yerine getirilmesi gerekiyor. Birim sürede fazla parça üretirseniz de bir yerden mutlaka taviz vermek zorunda kalırsınız. Nedir o; müşterinin vermiş olduğu biyometrik sınırların dışında çalışmak gibi. Ama biz bu aldığımız makine ile müşterinin istemiş olduğu değerleri hep talep edildiği gibi karşıladık. Parça bozulmalarını sıfıra indirdik. Diğer tezgahların 14 saatte ürettiği parçayı 5.5 saatte sorunsuz olarak müşterinin istediği gibi çıkardık. Ürünü müşterinin istediği kalitede ve zamanda teslim ettik. Müşteride de çok farklılık oldu. Müşterilerimiz bizim kabiliyetlerimizi görerek beklentisini yükseltti ve talebini arttırdı.

5.2.18.5. Maliyet avantajı

K6, destekle kurulan yenilenebilir enerji panelleri sayesinde kendi kurum binalarının enerji ihtiyacını karşılayarak maliyet avantajı sağladığını belirtirken; K10 güneş enerji panelleri sayesinde tarım üreticilerine elektrik ve yakıt tüketiminde sağladığı maliyet avantajından bahsetmiştir. K6 ve K10'un ifadeleri şu şekildedir:

K6: Kendi enerji ihtiyacımızı da bu tesisten sağladık. Şu anda hizmet tesislerimizin enerji ihtiyacının %60'ı bu tesisten sağlanıyor. Toplamda 120 kw'lık bir santral aslında ve bize yıllık 200.000 TL maliyet avantajı sağlıyor.

K10: Köyümüzde 160 hane var ve bu projeden yaklaşık 2000 kişi, üretici olarak ise yaklaşık 140 kişi faydalandı. Bu arazilere bu suyu bir çiftçinin kendi imkanları ile çıkarması oldukça yüksek maliyetler içerir. Çiftçi kendisi yapsa elektrik nakil hattı için en az 150.000 TL maliyet çıkar. Su motoru kurup da o kottaki yüksekliğe su basmak istese yıllık en az 15.000 TL mazot parası ödemek zorunda kalacaktı. Ama bizim gölet gövdesine ve bir altta bulunan araziye yaptığımız güneş panelleri sayesinde gündüz üretilen elektrikle gölet kotundan yaklaşık 800 m yukarıda olan yatayda da 1100 m mesafedeki iki sulama havuzuna günlük su basıldı. Üreticiler bunu gece sulama suyu olarak kullandı. Gündüz ise tekrar su doldu.

M2 ürettiği ürünlerdeki hata payının düşmesi sayesinde hurda maliyetinin düştüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

M2: Hurda maliyetlerimiz azaldı. Havacılık sektöründe kullanılan malzemeler çok pahalı. Tezgahtan kaynaklı en ufak bir hatada 140.000 dolarlık malzemenin çöpe atılmasına sebep olunabiliyor. Bu hurdalar sıfıra inince kazançlı çıkmış oldu.

K11 ise fabrikaların su ihtiyacının karşılanması ile bu işletmelerin su giderlerinde maliyet avantajı sağladıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

K11: Bu projede arıtma tesisinin kapasitesi ilave havuzlarla iki katına çıkarıldı ve arıtılan su için büyük bir depo yapıldı. O depo deşarj edilerek kurulan sistemle birçok fabrikanın su ihtiyacı da karşılanmış oldu...Bu arıtmadaki suyu kullanınca işletme giderleri yarı yarıya inen işletmeler oldu.

5.2.18.6. Gelir artışı

Katılımcılardan bazıları gelirlerindeki artışın nedenlerini aldıkları destek sayesinde kurdukları makinelerle birim sürede daha fazla ürün üretmeye dayandırdıklarını (M2), yarı mamul yerine mamul üretimine geçmeye dayandırdıklarını (M6) belirtmiştir.

M2: Birim sürede daha fazla parça üreterek gelirimizi artırdık.

M6: Normalde biz bir vana firmasına vana ürettiyorduk. Bunlar yarı mamul şeklindeydi, aldığımız tezgahtan sonra normal ürün olarak üretmeye başladık. Aslında mamul haline dönünce gelirimizde arttı. Bu firmaya satışımız sırasında da gelirimiz en az %75 arttı.

Bazı katılımcılar ise destekle kurdukları sistemle tarım üreticilerinin ürünlerini tarafsız ve reel fiyatlarla satarak gelirlerinin arttığını (K3) ve tarım üreticilerinin arazi fiyatlarındaki değerlenme ve ürünlerindeki satışlarla (K10) gelir artışına sebep olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

K3: Üreticilerin ürünlerinin tarafsız, anlık, reel fiyatlardan borsada satılması ile gelirlerinde yükselme meydana geldi. Bölgemizde kırsal kesimde faaliyette bulunan tarım paydaşlarımızın gelir ve refah seviyeleri arttı.

K10: Bu arazilerin dönümü 5.000 TL iken 40.000 TL'ye çıktı. Söz konusu araziler kıymetlendi ve çiftçilerimiz bundan olumlu etkilendi. Bu sene domates 4-5 TL'den kabzımallara satıldı ve buda üretici için çok iyi bir gelir oldu.

5.2.19. Projenin mevcut durumu

Projenin mevcut durumuna değinen katılımcılardan K3, K4, K6, K7, K9, K10 ve K11 destekle kurulan merkezlerinin aktif olarak çalıştığını belirtirken; K1, kurulan merkezin yasal süresi dolduktan sonra başka bir kuruma devredildiğini belirtmiştir. M1, M2, M3, M4, M6 ve M7 destekle alınan makine ekipmanlar ve sertifikaların kullanılmaya devam edildiğini belirtmişlerdir. M5 ise o dönemde alınan tezgahın günümüzde projede belirtilen ürün dışında başka ürünlerin üretilmesinde kullanımına devam edildiğini belirtmiştir. Bunun sebebini ise şu şekilde ifade etmiştir;

M5: O dönemde firmamızda bazı finansal sorunlar baş gösterdi. Bu nedenle proje çıktısı ürünü çok pazarlayamadık. Ön seri imalat yaptık ama sonrası kaldı. Test altyapısının güçlendirilmesi gereken bir projeydi ancak biz yapamadık. Hindistan'dan talepler geliyor ancak sertifikamız olmadığı için talebe cevap veremiyoruz. Yeni bir ürünü firmaya katarak ihracat kapasitemizi artırmayı hedeflemiştik. O yıllardaki destekle aldığımız cihaz da atıl değil. Şu an o cihazlarla pantograf körükleri üretiyoruz. Bunları Fransa'ya gönderiyoruz. Oradaki firma kendi ürünü gibi sertifikasını alıyor ve pazarlıyor. Onların yan sanayisi gibi çalışıyoruz aslında. Biz buradan 20-30 Euro ile ürünü satarken, o firma sertifikayı ekleyerek bu ürünü 100 Euro ile satıyor. Ne kadar çok iyi tasarım ve üretim yapsanız da bunu test altyapınızla doğrulamadığınız sürece yaptığınız işin önemi pek kalmıyor. Test en önemli unsur artık. Biz her yıl 700.000 adet ihracat yapıyoruz, bunun 200 adeti bu cihazla ürettiğimiz ürünler diyebiliriz. Ama ciroya baktığımızda katma değerli biri ürün olduğu için oran %0,1'e yükseliyor. Bizde yüksek teknolojiyi ürün olarak geçmiyor ama Fransa'ya gittiğinde testlerden sonra o gruba giriyor.

K2, K5 ve K8 ise kurulan atölye/tasarım merkezlerinin kapandığını belirtmişlerdir. Tasarım merkezlerinin kapanma nedenlerinden biri olarak üniversite-sanayi iş birliğinin zayıf olması ve bir diğeri de insan kaynağı maliyetinin yüksekliği olarak ifade edilmiştir. Bu hususta katılımcılardan bazılarının ifadeleri şu şekildedir;

K2: Kalkınma Ajansından aldığımız destekle kurulan tasarım merkezi sonradan kapandı. Başarılı bir proje diyemeyiz. Bu merkezden verimli bir sonuç alınamadı. Başarılı olamamasının nedenini üniversite sanayi iş birliğinin yeterli düzeyde olmamasına bağlıyoruz. Üniversiteden tasarım bölümünden akademisyenler sanayi firmaları için tasarımlar üretecekti ve ürettikleri tasarımları firmalar satın alacaktı. Böylece merkez kendi gelirini de sağlamış olacaktı. Ancak ilde üniversite sanayi iş birliği yeterli düzeyde olmadığından tasarım yapan akademisyenler sanayicilerin ihtiyaçlarına yönelik tasarımlar üretemedi. Üretilen tasarımlara da sanayicilerden yeterli talep olmadı. Merkez kendi giderlerini karşılayamaz noktaya geldi ve kapatmak zorunda kaldık.

K5: Şu an merkez aktif değil. Çünkü bir öğrencinin bize yıllık maliyeti 18.000 TL. 10 Öğrencinin servisi, yemeği vs giderleri 300.000 TL'yi buluyor. Bunu sağlayacak bir bütçe sağlayamadık. Pandemide bunu etkiledi. Yapılan tasarımların satışı olmadı. Baştan itibaren 40 kişinin de başarılı olması ya da 40 kişide ilçemizde istihdam olsun gibi bir amacımız olmadı. 5 bile olsa çok iyi tasarımcı çıktı içlerinden ve biz amacımıza ulaştık.

5.2.20. Kalkınma ajansı desteklerine yönelik öneriler

“Kalkınma Ajansı desteklerinin aksayan ya da eleştirdiğiniz yönleri var mı?” sorusuna verilen cevaplara göre “Proje değerlendirici”, “Ajans personeli”, “Evrak süreci”, “Süre uygulamaları”, “Bölgenin ihtiyaçlarına yönelik projelerin desteklenmesi”, “Eğitim” ve “Kur farkları” şeklinde 7 adet alt tema ortaya çıkmıştır.

5.2.20.1. Proje değerlendirici

K2, K7 ve K8; projelerin değerlendirilmesinde görev alan uzmanlarla ilgili olarak proje konusunun uzmanı kişiler olması gerektiği, aksi durumda başarılı olabilecek projelerin elenebildiği; uygulanabilir projeler olmasına dikkat etmeleri ve bölgenin önceliklerine vakıf olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

K2: Proje değerlendirmelere konunun uzmanı bakmalı yoksa eksik ve hatalı değerlendirmeler olabiliyor. Projeye vakıf olamayabiliyorlar. Bu da başarılı olabilecek projelerin baştan elenmesine sebep olabiliyor.

K7: Projelerin uygulanabilirliğinin çok iyi kontrol edilmesi önemli. Proje değerlendiricilerin o proje konusuna göre uzman kişiler olması daha doğru değerlendirilmesini sağlar.

K8: Bağımsız değerlendiriciler o bölgenin potansiyelini çok iyi bilen kişilerden oluşmalı. Aksi halde yörenin öncelikli alanı olmayan konulara destek kayabiliyor. Bağımsız değerlendiricilerin de gelip bölgeyi görmeleri gerekli diye düşünüyorum.

5.2.20.2. Ajans personeli

Katılımcılardan K3, K8, M5, M6, M7 projelerinin izlemesini yürüten ajans personelinin yol gösterici oldukları, sistematik çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu hususta katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

K3: Ajans personellerinin yetkin olmaları, özverili ve insani yaklaşımları sonucunda, şu ana kadar herhangi bir aksama meydana gelmedi.

K8: Kalkınma ajansı, desteklerin uygulamasını iyi takip ediyor.

M5: İzleme uzmanı çok başarılıydı ve bizi çok doğru yönlendirdi. Yanlış yapmamamız için elinden geleni yaptı. Projeyi denetleyenler arasında bağımsız kişilerde vardı. Proje izleme uzmanının işini yapıp yapmadığı bile denetlendi. Bu çok güven vericiydi. İlk defa kalkınma ajansı desteği aldık ve her şey çok sistemattikti.

M6: Destek aldığımız dönemden sonraki süreçte ajans personeli çok pozitif yaklaştı ve yardımcı oldu. İşini iyi yapan bir ajans çalışanıydı. İletişimi çok iyiydi.

M7: Ajans personeli proje sürecinde destek oldu.

K2 ve K10 tarafından getirilen öneriler; ajans uzmanlarının birimlerinin sık değiştirilmemesi gerektiği aksi halde proje uygulama sürecinde uzman değişimi nedeniyle yerine gelen uzmanın konuya vakıf olmayabildiği ve bununda süreci uzatabildiği; uzmanın koyu bir denetleyiciden ziyade yol arkadaşı gibi olmaları gerektiğidir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

K2: Ajans uzmanlarının birim değişiklikleri sık yaşandığında projelerimizde muhatabı olan uzmanlar sık değişmiş oluyor, bu değişiklikler proje uygulama sürecinde zorluklar yaşamamıza sebep olabiliyor. Konuda bilgi sahibi olmayan

uzmanın olması iletişimde aksamalara ve proje uygulama sürecinde gecikmelere sebep olabiliyor.

K10: İzleme uzmanlarının koyu bir denetleyiciden ziyade uygulamada yol arkadaşı gibi olması daha sağlıklı olabilir.

5.2.20.3. Evrak süreci

Aşağıda belirtilen ifadelere de bakıldığında 6 katılımcının proje başvurularında veya uygulama safhasında mevzuat ve evrak sürecinin uzun olması nedeniyle sürecin uzadığını (K2, K9, K10, M1, M5) buna ilave olarak teminat mektubu almada zorlandıklarını (M3) belirttiği görülmüştür. Hem başvuru hem de uygulama sırasında evrak asıllarının elden istenmeden sisteme yüklenmesini, satın almada evrak süreçlerinin azaltılması gerektiğini belirten katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

K2: Proje evrak süreçlerinin uzun olduğunu düşünüyoruz. Raporlamamız istenilen çok fazla evrak var. Sisteme yüklenen evrakların sonradan tekrar asılları elden istenilmemeli. Mümkün olduğu kadar her şey sisteme taşınmalı. Elden evrak olarak iletilmemeli.

K9: Uygulama sırasında bazı evrak işleri aksayabiliyor. Buda süreci uzatabiliyor.

K10: Evrak kısmı uzun olabiliyor. Mevzuat gereği olduğunun farkındayız ancak bu resmi prosedürler çok zor gelebiliyor.

M1: Kalkınma ajansı desteklerinde bizi zorlayan konu prosedürlerin fazla olmasıydı. Bu durum hızlı hareket etmemizi önliyordu. Özel sektör dinamik olduğundan evraklar, satın alma süreçleri vs. bu prosedürlerin sadeleştirilmesini ve kısaltılmasını önemli görüyoruz. Bu konuda çok zorlandık.

M3: Teminat mektubu bizi çok zorluyor. Bankalar bize çok yüksek teminatlarla teminat mektubu veriyor. Ajanstan aldığımız destek firmamız muhasebeleştirilmesinde hibe olarak değil gelir olarak kaydediliyor. Buda vergiye tabi tutuluyor. Aldığımız hibe desteği bu nedenle çok düşüyor. Bu nedenle çoğu firma projeden vazgeçebiliyor.

M5: Sadece mevzuat biraz yorucuydu. Zeyilname kelimesini ilk defa duymuştuk.

5.2.20.4. Süre uygulamaları

Katılımcılardan K4, projenin uygulama aşamasında ihtiyaç olduğunda süre uzatımı verilmesinin olumlu etki yarattığını belirtirken; K7, projenin uygulama aşamasında proje yazımı sırasında belirtilen malzeme yerine başka bir malzeme kullanmaları gerektiğinde bu revize süresinin biraz uzun sürdüğünü belirtmiştir. K4 ve K7'nin ifadeleri şu şekildedir;

K4: Projenin tamamlanması gereken bir zaman var. Motion captureda kuracağımız sistemin direk Amerika'dan ithali yoktu, Avrupa üzerinden ithali yapılabiliyordu bu da süreci uzattı. Ajans süre uzatımı verdi, bu süre uzatımı verilmesi çok iyi bir uygulama.

K7: En önemli sorun alınacak bir malzeme ile ilgili proje yazımı sırasında yazdığımız malzemede uygulama sürecine geçildiğinde başka bir malzeme kullanmamız daha iyi olacak dediğimizde bu revize süresinin biraz uzun sürmesi.

5.2.20.5. Bölgenin ihtiyaçlarına yönelik projelerin desteklenmesi

Bazı katılımcılar kalkınma ajansı tarafından destekler verilirken bölgenin ihtiyaçlarına göre destek verilmesi gerektiğini belirterek; benzer merkezlerin desteklenmemesi, bölgenin ihtiyaçlarının karşılanması, inovatif çalışmalara ek olarak güçlü sektörlerinde desteklenmesi, fazla kırsal olan yörelere proje değerlendirme aşamasında artı puan verilmesi, büyük firmalardan ziyade KOBİ'lere destek verilmesi, kâr amacı gütmeyen kurumlarla birlikte kar amacı güden kurumlara da destek verilmesi, çalıştırdığı personel başına devlete ödediği vergi dikkate alınarak daha çok vergi ödeyen firmalara pozitif ayrımcılık uygulanması, sertifika süreçlerinin öğrenilmesine destek verilmesine yönelik ifadeler bulunmaktadır.

K2: Benzer merkezlerin kurulmasına yönelik projelerin desteklenmemesi gerektiğini söyleyebilirim. Var olan ve devam eden proje uygulamaları varken aynı projelerin tekrar kurulması kaynak israfına yol açabilir.

K3: Kalkınma ajansının proje dönemlerinde, projeleri değerlendirme, karar verme aşamasında bölgenin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak projelerin desteklenmesini beklemekteyiz.

K5: Bölgenin ihtiyacı doğru tespit edilmeli. İnovatif çalışmalara ilave olarak bölgenin güçlü sektörlerinin desteklenmeye devam edilmesi gerekir.

K8: Bizim bölgemiz doğa turizmi için çok uygun bir bölge. Her bölge için ihtiyaç farklı olduğu için bunlar dikkate alınarak programlar ilan edilmeli.

K9: Bursa'nın gelişmiş ilçelerine göre bizim ilçemiz az gelişmiş olduğu için projenin etkisi çok hissedildi. Projeler değerlendirilirken bu şekilde çok daha kırsal olan az gelişmiş yörelere artı puan verilmeli diye düşünüyoruz. Dağ yöresi olan Orhaneli, Harmancık, Keles az gelişmiş yerler. Bursa ilçeleri arasında gelişmişlik açısından çok fark var. Bu nedenle bu yörelerden gelen projelere pozitif ayrımcılık yapılmalı çünkü buralarda desteğin etkisi çok daha fazla oluyor.

M1: Anadolu şehirleri sağlık turizmi açısından daha fazla desteklenmeli...Sanal fuarlara destek verilebilir. Eskişehir'in denizi, güneşi yok ama çok iyi sağlık kuruluşları var. Ajans destekleri bu kurumların tanıtımında katkı sağlayabilir.

M2: Eleştirdiğimiz husus ajans desteklerinden büyük firmalarında yararlanması. Bu firmalar zaten devlet desteklerinden yararlanmakta. KOBİ olarak bu bizi gücendiriyor. Kamunun kamuyu desteklemesi zaten görevi o nedenle kalkınma ajanslarının sadece kâr amacı gütmeyen kurumlara destek vermesini de doğru bulmuyoruz. KOBİ'lere daha fazla destek olunması gerekir. Kalkınma ajanslarının firmaların şehre ve ülkeye katkısına bakılarak destek vermesi sağlanabilir. Firmaların çalıştırdığı kişi başına, devlete ödediği vergi ortaya koyularak o firmalara pozitif ayrımcılık yapılması ve daha fazla desteklemesi yararlı olabilir. Örneğin firmanın 50 çalışanı varsa, devlete ödediği vergi toplamı bu çalışan sayısına bölünerek istihdam ettiği personel başına ödediği vergiye göre o firma devletten daha fazla destek almalı ki, daha fazla istihdam yaratsın ve daha fazla üretsın, ihracat yapsın. Çünkü bu desteklerle KOBİ'ler teknolojik makinelere yatırım yapıyor ve böylece ihracata ve istihdama katkı sağlıyor... firmaların çalıştırdığı kişi başına ödedikleri vergiler çıkarılarak buna göre pozitif ayrımcılıkla daha fazla desteklenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bir diğer önerim ise; havacılık sektöründeki sertifika temini oldukça meşakatli ve zor. Bunların en başında AS9100 vardır. Yurtiçinden sertifika yapılmamaktadır. Yurtdışından birkaç firma ile çalışmak zorundasınız. Bunu da alması ve sürdürülebilmesi oldukça zor. Her sene ağır denetimleri var. Gelen denetçiler firmaların %10'nun belgelerini geri alabiliyorlar. Kalkınma ajansları bu sürecin öğrenilmesinde destek olabilir. AS9100'e ilave olarak NATCAP sertifikaları var. Bu tamamen güvene bağlıdır. Bu

belgelerin sürdürülebilmesi için tecrübeli mühendisler gerekmektedir. Toplamda Türkiye'de birkaç sene öncesine kadar 8 firmada NATCAP sertifikası vardı. Artık yaygınlaşıyor çünkü ülkemizde bu konuda önemli adımlar atılmakta. Bu sertifika süreçleri ajans tarafından desteklenirse çok yararlı olabilir.

5.2.20.6. Eğitim

Kurumların proje yazma kabiliyetlerinin zayıf olduğuna değinen M1, bunun geliştirilmesi için üniversite öğrencilerine proje yazma eğitimleri verilerek kurumlar için proje yazabileceklerini önermiştir.

M1: Kurumlar olarak proje hazırlama konusunda yeterli birikimimiz ve insan kaynağımız yok. Ajans bu alanda proje yazma eğitimleri veriyor. Ancak bunlar yeterli değil. Sadece uygulayıcı ve denetleyici olarak değil, gelen önemli proje fikirlerini yazacak bir ekip kurabilir. İnsanlar ve kurumlar ajansa proje yazmayı beceremiyor. Proje yazacak üniversite öğrencileri eğitilebilir. Kalkınma ajansı üniversitelerle iş birliği yapabilir ve bu öğrenciler proje yazma konusunda eğitilebilirler. Hem bu gençlere istihdam sağlanır hem de projeler oluşur. Fikirleri proje çerçevesine oturtabilecek kişiler gerekiyor. Kurumların proje birimleri var ama sayı olarak yeterli değil. Hem yeterli değil hem de çoğu firma ya da kuruluş bunların varlığını yeterince bilmiyor.

K11 ise proje uygulama aşamasında satınalma süreçlerinde zorlandıklarını ve destek alan kuruma ajans ihale mevzuatı konusunda destek öncesinde eğitimler verilmesi önerisinde bulunmuştur.

5.2.20.7. Kur farkları

Kar amacı güden M2, M3 ve M6; Kalkınma Ajansı desteği kapsamındaki projede yer alan makine ekipmanlar yabancı para cinsinden alındığında, kurların yükselmesi durumunda arada oluşan fark nedeniyle bu durumdan olumsuz etkilendiklerini şu şekilde ifade etmişlerdir;

M2: Ön ödemeyi aldık ancak ara ve nihai ödeme süreci uzun olduğundan o sırada kur farkı nedeniyle zarar ettik. Bu ödeme süreçleri 1 yılı geçti. Biz tezgahın borcunu bitirmiştik o sırada. Bu nedenle verilen desteklerde kur farkından kaynaklanan zararları gidermeye yönelik düzenlemeler yapılması yararlı olur.

M3: Proje uygulama sürecinde kur farkından olumsuz etkilendik. Aldığımız ürün dolar bazlı oluyor. Ajans süreçte TL üzerinden ödüyor ve bu aradaki farktan oldukça olumsuz etkilenebiliyoruz. Alınan ürün yabancı para üzerinden olacaksa eğer zararımızı giderecek şekilde gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılması daha iyi olur.

M6: Cihazı alırken döviz kurlarının yükselmesi bizi olumsuz etkiledi. İhale süreci vs. derken cihazı daha yüksek bir maliyetle almak zorunda kaldık.

6. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Geçmişten günümüze gerek dünyada gerekse ülkemizde bölgesel kalkınma çalışmaları incelendiğinde; bölgesel kalkınmanın gerekliliğini doğuran bölgesel dengesizliklerin zamana, ülkeden ülkeye, ülke içinde farklı bölge ve yörelere göre değişkenlik gösterdiği; bu nedenle uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının da zamana ve coğrafi mekanlara göre farklılaştığı görülmüştür. Bu kapsamda bölgesel kalkınmanın sağlanmasında bir araç olarak görülen kalkınma ajanslarının yapıları ve bulundukları bölgelerdeki uygulamaları da farklılık göstermekle birlikte özellikle son yıllarda kalkınma ajansları eliyle bölgesel kalkınmanın sağlanmasında öne çıkan alanların; sahip olunan potansiyeli ortaya çıkarmaya yönelik rekabetçiliğin öne çıktığı çalışmalar, sürdürülebilirlik, inovasyon, girişimcilik, yatırımcı çekme, ileri teknoloji, beşeri sermayenin geliştirilmesi, ihracatı artırma, çevreye duyarlı ve katma değerli üretim konularının olduğu görülmektedir.

Bölgesel kalkınma çalışmalarının bölgelerarası farklılıklar gözetdiği ve bu nedenle genelleme yapılamayacağı hususu dikkate alınarak gerçekleştirilen bu çalışmada nitel analiz yapılmıştır. Kalkınma Ajanslarının bölgesel kalkınmaya etkisini incelemek için TR41 Bölgesinde proje teklif çağrısı ile ilan edilen mali destek programlarıyla 2010-2016 yıllarında hibe desteği alan 18 kurum/kuruluşla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde de dünyadaki bölgesel kalkınma başlıkları temelinde bazı ortak konuların öne çıktığı görülmüştür. Görüşmelerden elde edilen verilerin içerik analizi ise MAXQDA programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada inandırıcılığın sağlanabilmesi için uzman incelemesinden yararlanılmıştır.

Bu çalışmada katılımcıların, kalkınma ajansı desteğinden yararlanmadan önceki durumlarında; özellikle özel sektörde teknolojik donanım eksiklikleri olduğu, ürünlerin üretim ve satışı için gerekli olan sertifikalara sahip olmadıkları ve bu nedenle satış ve pazarlamada zorlandıkları, yeni yatırım çalışmaları içerisinde oldukları için finansman kaynağı araştırdıkları görülmüştür. Kar amacı gütmeyen kurumların ise ihtiyaçlarını belirledikleri ve ilave finansman kaynağı aradıkları bir dönemden geçtikleri görülmüştür. Kurumların proje hazırlarken belirli amaçları da bulunmaktadır. Üretim, hizmet ve gelir artışı, dezavantajlı grupların sosyal ve ekonomik gelişimi, satış ve pazarlama için gerekli olan sertifikaya sahip olmak ve çevreye duyarlı üretim bunlardan bazılarıdır. Yapılan görüşmelerde desteklerin içeriği konusunda; gerek sanayide gerekse hizmet sektöründe yüksek teknolojiye sahip altyapının oluşturulması, insan kaynağının geliştirilmesi,

istihdam artışı sağlanması, ihracat artışı için gerekli yazılım, donanım ve sertifikaların temini, rekabetçiliğin artırılması ve kırsal kalkınmaya yönelik tarımsal çalışmaların geliştirilmesi öne çıkan hususlar olmuştur.

Kalkınma ajansı desteğinin, kurum/kuruluşun gerçekleştirmeyi düşündüğü yatırım için planladığı tarihi öne çekmesi, desteğin hızlandırıcı etkisi olarak belirtilebilir. Bazı katılımcıların ise eğitim teması üzerinde durduğu görülmüştür. Kalkınma Ajansı desteği ile firmaların kendi bünyesine aldığı makinelerin kullanımı için personellerinin eğitilmesi gerekliliğinin ortaya çıktığı görülmüştür. Buna ilave olarak sanayi odaları, organize sanayi bölge müdürlükleri gibi kurumlar tarafından ajans desteği ile alınan teknolojik cihazlarla kurulan ortak alanların kullanımı sırasında sanayi çalışanlarına eğitimler verilerek onların mesleki yeterlilik ve mesleki kapasitelerinin geliştirildiği görülmüştür. Bu eğitimlerin ardından İŞKUR gibi kurumlarla gerçekleştirilen ortak çalışmalar sayesinde eğitim alan kişilerin istihdamının kolaylaştırıldığı görülmüştür. İstihdam teması altında özellikle nitelikli istihdam, ilave istihdam ve istihdama dönük ortak çalışmalar alt temalar olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan bazılarının ajanstan aldığı destekle ilave personel istihdam ettiği, bazılarının ise destekle yaşanan kapasite artışı karşılamak için ilave istihdam artışı sağlaması gerektiği görülmüştür. Ayrıca ajans desteği ile kurulan bazı tesislerde çalışma alanının dışında bir faaliyet olarak da istihdama dönük kariyer günleri gerçekleştirilerek bulundukları bölgede istihdam artışına katkı sundukları görülmüştür.

Kalkınma ajansı desteğinin dünyadaki bölgesel gelişmelere paralel olarak özellikle ileri teknoloji konusunda destek alan kurum/kuruluşlar üzerinde teknolojik altyapının güçlenmesi ve teknolojik farkındalık oluşturma açısından olumlu etkisi dikkat çekmektedir. Özellikle destekle aldıkları ileri teknolojiye sahip cihazlarla üretim ve hizmet artışı sağladıkları ve bununla talep artışına yol açarak ilerleyen dönemlerde bu talepleri karşılamak için kendi imkanlarıyla da teknolojik cihazlar almaya devam ettikleri görülmüştür.

Günümüzde gerek ülkemizde gerekse dünyada bölgesel kalkınmada kurumlar arası iş birliği çalışmalarına vurgu yapılmaktadır. Bu hususta katılımcılardan bazılarının da gerek projenin hazırlık sürecinde ve gerekse projenin uygulanması sırasında diğer kurum/kuruluşlarla iş birliğine önem verdiği görülmüştür. Bazı katılımcıların ise özellikle iş birliğinde yaşadıkları sorunlar nedeniyle projelerinin sürdürülebilirliğini

sağlayamadıkları görülmüştür. Bu iş birliği eksikliğinin görüldüğü önemli alanlardan biride kamu-üniversite-sanayi iş birliğidir.

Kalkınma ajansı desteğinin kurum/kuruluşların, yeni yatırım yapmak için cesaretlenmesinde, gelir artışı sağlayarak büyümesinde ve daha kurumsal bir yapıya doğru gelişmesi ile birlikte, personellerinde çalışma motivasyonunun artmasında etkisi dikkat çekmektedir. Ajans desteğinin, özellikle firmalara bu desteğin yanında kendi özkaynaklarını da kullanmada ve ileri teknolojiye yatırım yapmada motive edici etkisi olduğu görülmüştür. Kurum/kuruluşların ajans desteğinin projelendirilmesi sırasında edindikleri tecrübe ile destek sağlayıcı yurtiçi ya da yurtdışı diğer kurum ve kuruluşlara da proje hazırlayarak yeni yatırımlara başladıkları ve bu proje tecrübelerini de diğer kurumlarla paylaştıkları ifade edilebilir.

Bölgesel kalkınma çalışmaları konusunda dünyada öne çıkan önemli başlıklardan biri olan rekabetçilik konusunda ise; kar amacı güden kurumların ürettikleri ürünlerin yüksek teknolojiye ürün özelliğine kavuşması ve birim sürede ürettiği parça sayısındaki artışla talebi daha hızlı karşılayarak, buna ilaveten girdi maliyetlerindeki düşüşle yurtiçi ve yurtdışı satışta rekabet avantajı elde ettiği görülmüştür. Kar amacı gütmeyen kurumların ise üyelerine sundukları hizmetlerle onlara adil rekabet ortamı sağladıkları; organize sanayide yatırım ortamını iyileştirerek diğer bölgelere göre rekabet avantajı elde ettikleri; kurulan merkezlerde yetiştirilen nitelikli insan kaynağı ile sektörlerin rekabet gücünü artırdıkları görülmüştür.

Günümüzde alınan desteğin sadece destek verilen proje süresince değil sonrasında da sürdürülebilir olması oldukça önem taşımaktadır. Bu kapsamda ajans desteğinin kurum/kuruluşların çalışmalarının sürdürülebilirliğinde; üretimin/hizmetin, ihracatın sürdürülebilirliğinde, yatırım projelerinin birbirine entegre edilmesinin, oluşan tecrübe ile yeni yazılım, donanım, sertifika süreçlerinin devam etmesinin sürdürülebilir kılınmasına yönelik çalışmalar dikkat çekmiştir.

Bölgesel kalkınma denildiğinde ekonomik kalkınma ile birlikte sosyal ve kültürel kalkınmada önemli bir faktördür. Kalkınma ajansı desteklerinin sosyal ve kültürel etkisi konusunda ise yurtiçi ve yurtdışı tanıtım, dezavantajlı gruplar üzerindeki olumlu etkisi ve sanatsal bakış açısı kazandırma üzerinde durulmuştur. Ajans desteğinin, kadınların ve engelli bireylerin kişisel gelişimine, aile ve toplumdaki statüsüne olumlu etkisi dikkat çekmektedir. Kurulan bir animasyon merkezinde eğitim alan öğrencilerin, elde edilen

teknolojik altyapı sayesinde sanatsal bakış açılarının geliştirilmesine katkı sağlandığı da görülmüştür.

Katılımcılardan bazıları ise test ve akreditasyon işlemlerinin önemi üzerinde durmuştur. Ajans desteği ile kurulan test ve akreditasyon işlemlerinin yapılabildiği ortak kullanım içeren alanlarda, sanayinin ihtiyaç duyduğu test ve akredite işlemlerinin gerçekleştirilebildiği, bununda firmaların yurtiçi ve yurtdışında ürünlerini satmak için katıldıkları ihalelerde birer gereklilik olan test ve akredite işlemlerini yapmada kolaylık sağladığı görülmektedir.

Günümüzde dünyada bölgesel kalkınmada özellikle üzerinde durulan konulardan biride bölgelere yatırımcı çekme ve yatırım ortamının iyileştirilmesidir. Bu çalışmada da alınan destekle üretim/hizmet kalitesinde ortaya çıkan artışla birlikte meydana gelen talebi karşılamak için ilave yatırımlar yapıldığı; kurumsal gelişme ile ortaya çıkan yazılım ve donanım ihtiyacı için ilave yatırımlar yapıldığı; geliştirilen insan kaynağının özel sektör yatırımı için önemli bir girdi olması sayesinde bölgeye yatırımcı çekildiği; yatırım ortamını iyileştirici mevzuat düzenlemelerine sebep olunduğu görülmüştür.

Kalkınma ajansı desteğinin kurum/kuruluşlarda; kurumsallaşmanın öğrenilmesinde, farklı sektörlerle girme düşüncesi oluşmasında, nitelikli eleman, dijital gelişim, sosyal belediyecilik, rekabetçilik, yenilenebilir enerji konularının öneminin anlaşılmasında, yeni teknoloji arayışına girmede, ileri teknolojiye sahip cihazları bir devlet desteği eliyle alabildiklerini görmelerinde, yurtdışına nasıl açılmaları gerektiğini öğrenmelerinde farklı bakış açısı kazandırdığı ve farkındalıklarının arttığı görülmüştür. Ayrıca proje kültürü oluşmasında da kalkınma ajansına proje hazırlık sürecinde yaptıkları çalışmalar katkı sağlamıştır. Buna ilave olarak ajans desteğinin bazı kurum/kuruluşlarda yeni ve farklı bir değişime sebep olmadığı; zaten proje süreçlerinin daha önce destek sağlayıcı farklı kurumlarla da yürütüldüğü ifade edilmiştir.

Kalkınma ajansı desteğinin bölgesel kalkınmaya etkisinde üzerinde durulması gereken bir diğer konuda; ajanstan destek alan kurum/kuruluşların ürün ve hizmet sürecindeki iyileşmedir. Ürün/hizmet kalitesinde artış, verimlilik ve kapasite artışı, maliyet avantajı, ürün/hizmete olan talepte artış, müşteri memnuniyetinde artış ve gelir artışı bu konuda öne çıkan alt temalardır. Sanayi firmaları için yüksek katma değerli ürünlerin, müşterinin istediği hassasiyette, daha fazla sayıda, daha düşük hata ile daha kısa sürede üretilmesi önemli bir avantajdır. Ayrıca bazı kurum/kuruluşların, destekle kurulan yenilenebilir enerji panelleri sayesinde kendi idari binalarının enerji ihtiyacını

karşılıyarak maliyet avantajı sağladığı; diğer taraftan tarım üreticileri için kurulan güneş enerji panelleri sayesinde ise çiftçilerin maliyet avantajı elde ettiği görülmüştür.

Kalkınma ajansı desteğinin ardından projelerin mevcut durumuna bakıldığında ise destekle kurulan merkezlerden bazılarının aktif olarak çalıştığı, bazılarının başka kurumlara devredildiği ve faaliyetlerine devam ettiği; bazılarının ise kurumlar arası iş birliğinde görülen eksiklik nedeniyle sona erdiği söylenebilir. Alınan cihazların amaçlarına yönelik kullanılmaya çalışıldığı, bazılarının ise projede belirtilen ürünler dışında başka ürünlerin üretiminde kullanılmaya devam edildiği söylenebilir.

Kalkınma ajansı destekleri konusunda kurum/kuruluşlar tarafından özellikle; proje değerlendiriciler, ajans personeli, evrak süreci, süre uygulamaları, bölgenin ihtiyaçlarına yönelik projelerin desteklenmesi, eğitim ve kur farkları konularında görüş ve öneriler sunulmuştur. Katılımcılardan bazıları tarafından proje değerlendiricilerin, konunun uzmanı kişiler olması ve değerlendirmelerinde uygulanabilir projeler olmasına dikkat etmeleri gerektiği, aksi halde başarılı projelerin elenebildiği belirtilmiştir. Projelerin izlemesini yürüten ajans personelinin yol gösterici oldukları ve sistematik çalıştıkları belirtilmiştir. Proje başvurularında veya uygulama safhasında mevzuat ve evrak sürecinin kısaltılması gerektiğine, satın alma aşamasındaki evrak sürecinin de aynı şekilde kısaltılması gerektiğine değinilmiştir. Proje uygulamada ortaya çıkan süre uzatımı gerektiren durumlarda ek süre verilmesinin yararlı olduğu; proje yazımında belirtilen malzeme yerine uygulamada başka bir malzeme kullanmaları gerektiğinde bu revize süresinin biraz uzun sürdüğü de üzerinde durulan hususlardan biridir. Bazı katılımcılardan ise benzer merkezlerin desteklenmemesi, inovatif çalışmalara ek olarak güçlü sektörlerinde desteklenmesi, fazla kırsal olan yörelere proje değerlendirme aşamasında artı puan verilmesi, büyük firmalardan ziyade KOBİ'lere daha fazla destek verilmesi, kar amacı gütmeyen kurumlarla birlikte kar amacı güden kurumlara da destek verilmesi, firmaların çalıştırdığı personel başına devlete ödediği vergi dikkate alınarak daha çok vergi ödeyen firmalara pozitif ayrımcılık uygulanması, sertifika süreçlerinin öğrenilmesine destek verilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

Bölgede kurum/kuruluşların proje yazma kabiliyetlerinin zayıf olduğu görülmekle birlikte bunun geliştirilmesi için daha çok proje yazma eğitimleri verilmesi yararlı olabilir. Bunlara ilave olarak kar amacı güden kurumlar yabancı para cinsinden makine ekipman aldığıında, kurların yükselmesi durumunda arada oluşan fark nedeniyle olumsuz

etkilendikleri görülmüştür. Söz konusu kur farklarından oluşan zararı giderecek düzenlemelerinin yapılması yararlı olabilir.

KAYNAKÇA

- (1) Alipour S.P. vd., (2018). *Technology Road map for Industry 4.0." In Industry 4.0: Managing The Digital Transformation.* s.95.
- (2) Arslan E. (2010). *Kalkınma Ajansları ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları.* Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F., Kamu- İş; Cilt:11. s. 92.
- (3) Atasoy Y. (2007). *Dinamik dışsallıkların inovasyon ile büyüme üzerinde etkileri ve Türkiye'nin mevcut durumu.* Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Trabzon.
- (4) Ay H. ve Talaşlı E. (2008). *Ülkelerin Ekonomik Gelişmişlik Seviyeleri ve Vergi Yapıları Arasındaki İlişki.* Maliye Dergisi, Sayı 154, s. 135-155.
- (5) Ayyıldız H. ve Eroğlu Ö. (2004). *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları.* Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:9, Sayı:1. s.46-51.
- (6) Bachtler J. (2004). *Regional disparities in the United Kingdom", In: Karl, Helmut; Rollet, Philippe (Ed.): Employment and regional development policy: Market efficiency versus policy intervention,* Hannover. s. 38-46
- (7) Başkale H. (2016). *Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi* DEUHFED. s.23-24.
- (8) Boudeville J.R. (1966). *Problems of Regional Economic Planning.* Edinburgh: Edinburgh University Press.
- (9) Bozkurt Ö. (2011). *Dünyada ve Türkiye’de Girişimcilik Eğitimi: Başarılı Girişimciler ve Öğretim Üyelerinden Öneriler.* Ankara: Detay Yayıncılık. s.9-10.
- (10) Canzanelli G. (2011). *Models of Territorial Development Agencies in Europe and in the Worl.,* s.7-8
- (11) Creswell J.W. “Qualitative Inquiry And Research Design: Choosing Among Five Approaches.” Sage Publications, 2007, s.37.
- (12) Tekeli İ. (2008). *Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları.* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 32.
- (13) Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği (1993). *Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri.* Ankara, s. 16.
- (14) Dinler Z. (1985). *Bölgesel İktisat.* Bursa:Uludağ Üniversitesi Basımevi, s.85.
- (15) Devlet İstatistik Enstitüsü (2000). *Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş.* Ankara.

- (16) Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (1982). *Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi*. Ankara.
- (17) Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (2000). *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu* Ankara, s.8, 32
- (18) Dokuzuncu Kalkınma Planı (2006). Ankara. s.16-38
- (19) Elvan L., Akkahve D. ve Özaslan M. (1996). *Afyon İl Raporu*. Ankara: DPT Yayını.
- (20) Engel R.J. ve Schutt R.K. (2005) *The Practice of Research in Social Work*.SAGE.
- (21) Eyüboğlu D. (2005). *2000’li Yıllarda Organize Sanayi Bölgelerimiz*, Verimlilik Dergisi.
- (22) Frascati Kılavuzu (OECD) (2002). *Araştırma ve Deneyisel Geliştirme Taramaları İçin Önerilen Standart Uygulamaları*
- (23) Filiztekin A. (2008). *Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar*. İstanbul: Tüsiad Yayınları. Graphis Matbaası. s.97.
- (24) Geriş N. (2006). *Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları ve Telekom Özelleştirmesinin Çalışanlar Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- (25) Güler Dr. A., Halıcıoğlu Dr. M.B. ve Taşgın Dr. Serkan (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*. 2. Baskı. s.40-41, 80-116, 90-98, 138-140, 386-394
- (26) Gündüz A.Y. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*, Bursa: Ekin Kitabevi. s. 101,103
- (27) Hoover E.M. ve Gırratanı F. (1999). *An Introduction to Regional Economics*. Regional Research Institute, West Virginia University
- (28) Heald D. ve McLeod A. (2002). *Constitutional Law, The Laws of Scotland: Stair Memorial Encyclopaedia*. Edinburgh: Butterworths
- (29) Ildırar M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Ankara: Nobel Yayın, s.17-18, 20
- (30) Kaynak M. (2011). *Kalkınma İktisadı*. Ankara: Gazi Kitapevi. s.77.
- (31) Kahraman S. (2008). *AB-Akdeniz Bölgesel Politikaları ve Türkiye’nin Uyum*, Journal of Yasar University. s.1732.
- (32) Keleş M.K. (2007). *Türkiye’de Teknokentler: Bir Ampirik İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta. s.49.

- (33) Keskin A. (2011). *Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü ve Türkiye*. Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi. s.128.
- (34) Köse S. ve Konur F. (2011). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkinliği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması*. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt:7. Yıl:7. Sayı:1. s.95-137.
- (35) Higgins B.H. ve Savoie D. (2009). *Regional Development Theories and Their Application*, Transaction Publishing, United States of America. s. 90-91.
- (36) Houser J. (2015). *Nursing research: reading, using, and creating evidence*. Burlington: Jones ve Bartlett Learning.
- (37) İlkin A. (1988). *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3487, 5.Baskı, s..276-279.
- (38) İncekara A. ve K. Savrul Burcu, “Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, SESSION 6B: Büyüme ve Gelişme II, Syf-405-411
- (39) Krefting L. (1991). *Rigor in Qualitative Research: The Assessment of Trustworthiness*. s. 214-222.
- (40) Lincoln Y.S. ve Guba E.G. (1985). *Naturalistic inquiry*. London, Sage Publications.
- (41) Marangoz M., Kaya F. ve Bakan H. (2014). *Eğitim Alanı Girişimcilik Niyetini Nasıl Etkilemektedir? Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir İnceleme*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi. Cilt:3. Sayı:1. s.7-15.
- (42) Merriam S.B., ve Grenier R.S. (2019), *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*, John Wiley & Sons.
- (43) Miles M.B. ve Huberman M.A., (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. Londra.
- (44) Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), (2010). *Regional Development Policies in OECD Countries*. s. 74-75,122
- (45) Önen A.S. (2007). *AB Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları*, Ankara Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 19-20.
- (46) Öztürk N. (2011/1). *Bölgesel Dengesizliklerin Yarattığı Sorunlar*. Bütçe Dünyası Dergisi. Sayı 35. s.31.

- (47) Özen P. (Mayıs 2005). *Bölge Kalkınma Ajansları*. TEPAV. s. 2-3.
- (48) Pearce J. ve Robinson R. (2015). *Stratejik Yönetim*. Çeviren: Mehmet Barca, Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık Eğitim Danışmanlık. s.388-389.
- (49) *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, s.7-8.
- (50) Sezen S. (1999). *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye’de Planlama*, Ankara. TODAE Yayın No:293, s.155-156.
- (51) Shearlock C. vd.(2000), *Regional Sustainable Development: Are The New Regional Development Agencies Armed with the Information They Require?*, *Sustainable Development*. s.80.
- (52) Sleegers W. (1998). *Regional Development Agency in Europe: Regional Development Agency in the Netherlands, Twenty Years of Shareholding*. s.66-79.
- (53) Soyak Prof. Dr. A. (Mart 2008). *Teknoekonomi Politikaları Işığında Ulusal Yenilik Sistemi ve İnsan Faktörü*, Bilim ve Ütopya Dergisi, sayı 165.
- (54) Topçuoğlu Ö. (2016). *Özelleştirmenin Etkinlik ve Verimliliğe Yansması: Çimento Sektörü Üzerine bir Uygulama*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- (55) Ulusuy A. ve Karakurt B. (2002). *Vergi İndiriminin Ekonomik Etkileri*. Vergi Dünyası. Sayı:254. s.104.
- (56) Üzümcü A. (2012). *İktisadi Büyüme (Teori, Model ve Türkiye Üzerine Gözlemler)*. İstanbul: Beta Yayınları. s.6.
- (57) Yaylalı M, Akan Y. ve Işık C. (2010). *Türkiye’de Ar-Ge Yatırım Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Eş-Bütünleşme ve Nedensellik İlişkisi: 1990-2009*. Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi. 5(2). s.13- 26.
- (58) Yetişir, M. İ. (2016) “Rehberli araştırma-sorgulamaya dayalı fizik öğretimi: Öğretmen adaylarının akademik başarıları ve uygulama hakkındaki görüşlerinin incelenmesi.” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 49(1), s. 160-180.
- (59) Yıldırım A. ve Şimşek H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara:Seçkin Yayıncılık. 6.Baskı. s.39.
- (60) Yıldırım A ve Şimşek H. (2013), *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- (61) <http://www.tek.org.tr/files/disc/dt168.pdf> (Erişim tarihi: 20.12.2021)

- (62) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf> (Erişim tarihi:28.04.2022)
- (63) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf> (Erişim tarihi:28.04.2022)
- (64) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf> (Erişim tarihi:28.04.2022)
- (65) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf> (Erişim Tarihi:28.04.2022)
- (66) <https://bebka.org.tr/wp-content/uploads/2021/12/5449-27.12.2021.pdf> (Erişim Tarihi:28.04.2022)
- (67) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210714-10.pdf> (Erişim Tarihi:28.04.2022)
- (68) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf> (Erişim tarihi: 28.04.2022)
- (69) www.bebka.org.tr (Erişim tarihi: 29.04.2022)
- (70) <https://bebka.org.tr/organizasyon> (Erişim tarihi: 29.04.2022)
- (71) <https://bebka.org.tr/hakkimizda> (Erişim tarihi:29.04.2022)
- (72) www.eurada.org (Erişim tarihi:19.12.2019)
- (73) <https://ec.europa.eu/> (20.12.2019)
- (74) www.bebka.org.tr (Erişim tarihi: 10.04.2022)
- (75) https://www.bebka.org.tr/admin/datas/yayins/bolgeplani2014_2023web.pdf (Erişim Tarihi:19.01.2022)
- (76) https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/2010_faaliyetraporu.pdf (Erişim Tarihi:19.01.2022)
- (77) [https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/ARGE_ve_Yenilikcilik_Basvuru_Rehberi\(1\).pdf](https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/ARGE_ve_Yenilikcilik_Basvuru_Rehberi(1).pdf) (Erişim tarihi:19.01.2022)
- (78) [https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/Cevre_ve_Enerji_Basvuru_Rehberi\(1\).pdf](https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/Cevre_ve_Enerji_Basvuru_Rehberi(1).pdf) (Erişim Tarihi:19.01.2022)
- (79) https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/Sosyal_Kalkinma_Basvuru_Rehberi.pdf (Erişim tarihi:19.01.2022)
- (80) https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/turizm_altyapi.pdf (Erişim tarihi:19.01.2022)
- (81) https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/turizm_tanitim.pdf (Erişim tarihi:19.01.2022)
- (82) <https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/SANAY%C4%B0.pdf> (Erişim tarihi: 19.01.2022)

- (83) https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/2014_Yili_Sosyal_Kalkinmaya_Yoenelik_Kuecuk_Oelcekli_Altiyapi_Mali_Destek_Programi.pdf (Erişim tarihi: 19.01.2022)
- (84) https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/2014_Yili_Kirsalda_Ekonomik_Gelisim_Mali_Destek_Programi.pdf (Erişim tarihi: 19.01.2022)
- (85) https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/2014_Yili_%C4%B0sbirligi_ve_Gelisim_Mali_Destek_Programi.pdf (Erişim Tarihi:19.01.2022)
- (86) https://bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/CEVRE_KOeA.pdf (Erişim tarihi:19.01.2022)
- (87) <https://bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/CEVREDOST.pdf> (Erişim tarihi: 19.01.2022)
- (88) https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/Saglik_MDP_Rehber_Web.pdf (Erişim tarihi:19.01.2022)
- (89) https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/Kirsal_MDP_Guetmeyen_Rehber_Web.pdf (Erişim tarihi:19.01.2022)
- (90) <https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/files/MerRehber.pdf> (Erişim tarihi: 20.01.2022)
- (91) <https://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm> (Erişim Tarihi: 08.05.2022)
- (92) <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi:01.04.2022)
- (93) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_BolgeselGelisme.pdf (Erişim tarihi:05.06.2019)
- (94) <https://yysis.gov.tr/web> (Erişim tarihi:01.05.2022)
- (95) www.ka.gov.tr (Erişim tarihi: 01.04.2022)
- (96) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020922.htm#3> (Erişim Tarihi: 05.07.2020)
- (97) <http://www.rrl.wvu.edu/WebBook/Giarratani/main.htm>, (Erişim tarihi:31.12.2019)
- (98) https://gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_18.xls.htm (Erişim tarihi: 6.05.2022)
- (99) <http://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/> (Erişim tarihi:30.12.2019)

- (100) https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/11/11-ekorehber_2020-2022.pdf (Erişim Tarihi:30.12.201)
- (101) <https://www.sbb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-kanunlari/#1641213662573-9b5a3ec5-5eb2> (Erişim Tarihi:06.05.2022)
- (102) https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/11/11-ekorehber_2020-2022.pdf (Erişim tarihi: 30.12 2019)
- (103) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.233.pdf> (Erişim tarihi:05.01.2020)
- (104) www.vatirimadestek.gov.tr (Erişim tarihi:01.03.2022)
- (105) http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (Erişim tarihi:14.11.2019)
- (106) https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/kilavuzlar/frascati_tr.pdf (Erişim tarihi:15.11.2019)
- (107) www.eurada.org (Erişim tarihi:07.10.2021)
- (108) http://www.ilsleda.org/usr_files/papers/models_for_rda_435520.pdf Erişim Tarihi:19.04.2022)
- (109) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Birinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1963-1967.pdf (Erişim tarihi:15.04.2022)
- (110) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/İkinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1968-1972.pdf (Erişim tarihi:15.04.2022)
- (111) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Ucuncu_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1973-1977.pdf (Erişim tarihi:20.04.2022)
- (112) <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/tmApE+plan4.pdf> (Erişim tarihi: 20.04.2022)
- (113) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Besinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1985-1989.pdf (Erişim tarihi:20.04.2022)
- (114) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Altinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Planı-1990-1994.pdf (Erişim tarihi: 20.04.2022)

- (115) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Yedinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-1996-2000.pdf
(Erişim tarihi:21.04.2022)
- (116) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Sekizinci_Bes_Yillik_Kalkinma_Plani-2001-2005.pdf
(Erişim tarihi:22.04.2022)
- (117) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf (Erişim tarihi:22.04.2022)
- (118) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf (Erişim tarihi: 22.04.2022)
- (119) https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Dokuzuncu_Kalkinma_Plani-2007-2013.pdf Erişim tarihi:03.02.2022)

EKLER

EK-1

Evrak Kayıt Tarihi: 15.02.2021 Protokol No: 25541

Tarih: 03.03.2021

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Doktora Tez Çalışması
KONU:	Sosyal Bilimler
BAŞLIK:	Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine TR41 Bölgesinde Nitel Bir Araştırma
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman TARAKTAŞ
TEZ YAZARI:	Güliz ÜNAL
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu
Prof. Dr. Saim ÖNCE (Başkan-İkt. ve İdari Bil. Fak.)	
Prof. Dr. Gülsün KURUBACAK (Açıköğretim Fak.)	Prof. Dr. Fatime GÜNEŞ (Edebiyat Fak.)
Prof. Hayri ESMER (Güzel Sanatlar Fak.)	Prof. Dr. M. Erkan ÜYÜMEZ (İkt. ve İdari Bil. Fak.)
Prof. Dr. Handan DEVECİ (Eğitim Fak.)	Prof. Dr. Oktay Cem ADIGÜZEL (Eğitim Fak.)

EK-2 Görüş veren uzmanlar

Doç. Dr. Abdurrahman Taraktaş	İktisat Fakültesi / Maliye Bölümü / Maliye Teorisi Anabilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Karal Önder	İktisat Fakültesi / Maliye Bölümü / Maliye Teorisi Anabilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi B. Tuğberk Tosunoğlu	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İktisat Bölümü (İİB) / İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat
Prof. Dr. Semra Günay Aktaş	Turizm Fakültesi/ Turizm İşletmeciliği Bölümü/ Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
Prof. Dr. Şebnem Tosunoğlu	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/Maliye Bölümü (İİB)/Maliye Teorisi Anabilim Dalı

ARAŞTIRMA GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu çalışma Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınmaya etkisini ele alan ve bunu TR41 bölgesinde (Bursa, Eskişehir ve Bilecik) faaliyet gösteren kalkınma ajansının bölgesel kalkınmaya etkisiyle ortaya koyma amacı taşıyan bir araştırma çalışmasıdır. Çalışma, Güliz ÜNAL tarafından yürütülmekte olup Kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya etkisinin nasıl olduğu incelenerek ortaya konulacak ve alanyazına katkı sağlanacaktır. Böylece Kalkınma Ajanslarının bölgesel kalkınmaya etkisine ve çalışmalarındaki gelişimine ışık tutulacaktır.

- Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, görüşme tekniği ile sizden veriler toplanacaktır.
- İsmınızı yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Sizden toplanan veriler şifrelenmiş sabit disklerin saklanması yöntemi ile korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
- Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı Anadolu Üniversitesi Maliye bölümünde Doktora tez çalışmasına devam eden Güliz Ünal'a yöneltebilirsiniz.

Araştırmacı Adı :

Adres :

İş Tel :

Cep Tel :

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

(Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)

Katılımcı Ad ve Soyadı:

İmza:

Tarih: